

Farhod va Shirin (I- qism)
Alisher Navoiy

Farhod Va Shirin

I

Bihamdik fath avvob ul-maoni,
Nasib et ko'ngluma fath o'lmak oni.
Ko'zumga ul eshik quflin radid et,
Aning fathig'a kilkimni kalid et.
Ochib ul ganj quflin bu kalidim,
Nasibim ayla neki bor umidim.
Nechakim istasam naqdi javohir,
Qayon boqsam ko'zumga ayla zohir.
Terarga har nafas ko'rroq havas ber,
Havas bergach olurga dastras ber.
Anga tegur qo'lumnikim yiroqdur,
Qo'lumg'a sol anikim yaxshiroqdur.
Nima ko'p olmog'imga mone' etma,
Necha ko'p olg'onimga qone' etma.
Bu maxzan birla ko'nglumga g'ino sol,
Nechakim sochsam ilgimga yano sol.
Durafshonliqqa kilkim fosh qilg'il,
Tilimni dog'i gavharrosh qilg'il.
Bu durlarkim ko'zumni andin ochting,
Mening ilgim bila olamg'a sochting,
Tamannosing hazin ko'nglumdin olma,
Sochilg'on birla tufrog' ichra solma.
Buyursang sochmog'in men benavog'a,
Chiqor yuz benavo ilgin havog'a.
Ayurg'och bazl ila bu benavodin,
Navosizlarg'a qormotqil havodin.
Gadolarg'a dag'i andin ato ber,
G'anilarg'a dag'i oni tuto ber.
Shah olsa dog'i qilsun toji torak,
Qul olsa ham anga bo'lsun muborak.
Anga ishq ahlini qil orzumand,
Aning birla alarni ham barumand.
Durin qil ko'zlariga har zamon yosh
Va lekin la'lu yoqutini qon yosh.
Alarg'a oshkorovu nihoni,
Ko'z ichra ashkdek asratqil oni.
Takallum ahlig'a sarmoya ayla,
Ne dur nazm etsalar riroya ayla.
Zamona durjini andin to'lo qil.
Falak javfini andin imtilo qil.
Ani sindurg'on elni qil shikasta,
Xujasta ko'rgan elga tut xujasta.

II

Bu shavq dostonining «alif»lari sarvqadlar bo'yidek sanubarvash va «lom»lari binafsha zulflar turrasi yanglig' dilkash erkonga bois fehrastida Haq otidin tug'ro va debochasi Qayyumi Mutlaq sifoti bila⁽¹⁾

Bu rangin safha, balkim dard bog'i,
Ayon har lolasida ishq dog'i.
Tahayyur o'ti har bargi gul anda,
Tahassur dudi har bir sunbul anda.
Qushining nag'masi hijron surudi,
Oqar suv barcha seli ashk rudi.
Shamolig'a samumi hajr hamroh,
Samumi hajr yo'qkim, shu'lai oh.
Butub gulbunlaridin g'unchai dard,
Chiqib ul g'unchalardin otashin vard
Ki, bo'lmish bu baliyatlarg'a mansub,
Ulus ko'nglig'a andin keldi marg'ub
Ki, bo'ldi safhasining ibtidosi,
Tazarru' birla ul Xoliq sanosi
Ki, inson ko'nglin etti gulshani ishq,
Bu gulshanning harimin maxzani ishq.
Ne maxzan, har duri sham'i farog'i,
Ne dur, ne sham', durri shabcharog'i.
Va lekin husn o'tin aylab jahonso'z,
Bularni andin etti olamafro'z.
Demay o't onikim, barqi duraxshon,
Demay barqi duraxshon, mehri raxshon.
Tulu' etti chu ul raxshanda xurshid,
Adam shomig'a bo'ldi sham'i jovid.
Aning nuri chu rartav qildi zohir,
Bori zarrot bo'ldilar mazohir.
Quyosh ma'shuqu har zot o'ldi oshiq,
Dema har zot, zarrot o'ldi oshiq.
Chu raydo bo'ldi bu ahbobu mahbub,
Jahon bozori ichra tushti oshub.
Bular borini raydo aylagan ishq,
Birin ul birga shaydo aylagan ishq.
Nedin oshiqni o'rtar shayni ma'shuq,
Chu oshiq munda keldi ayni ma'shuq.
Ikisi balki ayni ishq, fafham!⁽²⁾
Tugondi borcha so'z, vallohu a'lam!⁽³⁾
Ajab suratki bir naqqoshi mohir,
Bo'lur yuz nav' surat birla zohir.
O'zi naqshu o'zi manqushu naqqosh,
Kishi bu sirni mendek qilmadi fosh.
Netay asroridin devona bo'ldum,
Dedim, chun hushdin begona bo'ldum.
Navoiy, telbalikni bartaraf qil,
Yana bir lahza so'z boshig'a kelgil.
Taolallo, ne Hayyu Qodiri pok,
Ki, Aqli Kull anga deb: «Mo arafnok».⁽⁴⁾

Sifoti aql shaxsig'a solib rech,
Chu zotin fikr etib topib o'zin hech.
Qilib chun barq zotin mazhari kul,
Jahoni aql xoshoki bo'lub kul.
Fano to'foni eltib borin oning,
Jahonda qo'ymayin osorin oning.
Shuhudi aql darkidin mubarro,
Vujudi dark shu'bidin muarro.
Nishoni benishonliqdin yiroqroq,
Makoni bemakonliqdin qiroqroq.
Azaldin behad oshib ibtidosi,
Abaddin asru toshib intihosi.
Damekim qahri o'ti tutmay orom,
Yerib ko'k o'ylakim bir qo'rg'oshun xom.
Gahekim ilm daryosi topib mavj,
Yeti qot yer tubi qolib to'quz avj.
Qazo Farhodi⁽⁵⁾ amri rahnamuni,
Zabun ollinda gardun Besutuni.
Yeturgonga balo tog'ida bedod,
Laqab aylab zamona ichra Farhod.
Ani g'am tog'ida ovora aylab,
Qiyoni teshasidin rora aylab.
Necha bo'lsa Xito⁽⁶⁾ mulkida xoqon,
Solib biymi aning bag'ri aro qon.
Badan mulkin qilib alqissa ma'mur,
Vaziri aql Mulkorosi⁽⁷⁾ ma'mur.
Ko'ngul qasrig'a bo'lg'och naqshrardoz,
Qilibon korgohi Monuviysoz⁽⁸⁾.
Qilib hikmat xirad Suqroti⁽⁹⁾ qismi,
Yasab jon ganjiga raykar tilismi.
Ne mahvash husnig'akim berdi tazyin,
Ani aylab jahon ahlig'a Shirin⁽¹⁰⁾.
Chu aylab g'amzasi jonlarga toroj,
Qilib vaslig'a xusravlarni⁽¹¹⁾ muhtoj.
Shafaq Gulgunig'a xurshed etib rang,
Yana jul charxi atlas, Kahkashon tang.
Kecha Shabdezin⁽¹²⁾ aylab tangbasta,
Yangi oydin qilib satlig'a dasta.
Qadar Shorurin⁽¹³⁾ anjumdin sadafkor,
Anga charxu shafaq shingarfu zangor.
Ajal Sheruyasi⁽¹⁴⁾ tig'in qilib tez,
Qatili yuz tuman andoqki Rarvez.
Nikisoyi⁽¹⁵⁾ zamong'a chun berib soz,
Zamona ahlin aylab ayshrardoz.
Chu tortib Zuhra⁽¹⁶⁾ lahni Borbadni⁽¹⁷⁾,
Olib Bahromvashlardin⁽¹⁸⁾ xiradni.
O'kush Farhodu Shirin aylasang jam
Shabistonida bir rarvonau sham',
Va gar ming Besutundek⁽¹⁹⁾ qilsang idpok,
Yo'lida bir kesak, bal bir ovuch xok.
Solib chun qahr istig'nosi rartav,
Kelib kam zarralardin dog'i Xusrav.

Nekim lutfi nasimi birla mavjud,
Bo'lub qahri sharori birla nobud.
Agar mavjudu ma'dum o'lsa olam,
Anga ijodu e'domi musallam.

III

Munajat⁽¹⁾ insonning adam nihonxonasidin vujud koshonasig'a kelmakda adami ixtiyoridin nishona demak va vujud shohrohidin adam xobgohig'a bormoqda vujud iztiroridin fasona aytmoq va gunoh qilurda begunohlig'in devonavor da'vo qilmoq va devona zanjirin sog'ing'ondek bu devonalig' daf'in shar' silsilasi bila raf'i kulli qilib

Ilohiy, andakim yo'q erdi budum,
Adam uyqusida erdi vujudum.
Ne ruhum gulshanidin dard raydo,
Ne jismim tufrog'idin gard raydo.
Vujudimda anosir band tormay,
Tanim ichra so'ngak rayvand tormay.
O'tumda yo'q tiriklik mehri tobi,
Suyum yo'qluq biyoboni sarobi.
Bo'lunmay tufrog'im gardi fanodin,
Nasime yo'q vujudumda havodin.
Ne tan, ne tanda bosh, ne bosh aro ko'z,
Ne yuz, ne yuzda lab, ne lab aro so'z.
Ne jonu anda ne yuz dardi jonso'z,
Ne ko'ngul, ne anga ming neshi dildo'z.
Nechukkim yo'q ko'ngul yo'q g'amdin ozod,
Bo'lub yo'q jon dog'i yo'q qayg'udin shod.
Vujud ichra yo'q oloyish alarg'a,
Adam kunjida osoyish alarg'a.
Borin ul uyqudin uyg'otting oxir,
Yig'ibon bir-biriga qotting oxir.
Bu yo'qlarg'a yo'q erdi rasmu roye,
Ne imkon xudkim o'lg'ay muddaoye.
Borisin bir-biriga band qilding,
O'kush hikmat bila rayvand qilding.
O'zung surdung raqam torqoch bu noma,
Shaqiy yoxud said erkonga xoma.
Nasib etting ani qilg'onda jonliq,
Tuman ming ajz birla notavonliq.
Rahm ichra g'izo ham ulki ma'lum,
Havoyi dilkusho ham ulki ma'lum.
Bu zindondinki jismin ranja aylab,
Chiqording yuz tuman ishkanja aylab.
Qilib hiss quvodin oni ma'yus,
Ham etting mahd zindonida mahbus.
Yetib besh-olti qatra sutga muhtoj,
Ul o'lsa to'q, agar ul bo'lmasa och.
Och o'lsa yo'q tili istarga ma'kul,
Bo'lub o'z holig'a yig'larg'a mashg'ul.
To'q o'lg'ach daf'ig'a yo'q aqli yori,
Ne ul quvvatki bo'lg'ay ixtiyori.

Ishi majnun kibi band ichra topok,
Agar doya yumay jismini – nopok.
Ne man'i nola g'avg'osig'a oning,
Ne satri avrat a'zosig'a oning.
Necha yil ranju mehnat sonidin ortuq,
Ne deykim, har ne desam ondin ortuq.
Bu san'atlar qilib olamg'a sotting
Kim, oni odami xaylig'a qotting.
Bu yerga tegrukim bo'ldi shumori,
Anga yo'q erdi hech ish ixtiyori.
Bu holat ichra tutmay oni ma'zur,
Yana qilding necha amringg'a ma'mur.
Bu ishdur turfakim egriyu gar rost,
Qo'ya olmas qadam bo'lmay sanga xost
Ki, gar egriyu gar rost kilki taqdir,
Azalda aylamish ollib tahrir.
Sanga ul kotib ilgida qalamdek,
Qalam no'gi aro balkim raqamdek.
Raqam chekmakka kotib yo'nsa xoma,
O'shul damkim qilur tahriri noma.
Shuuri bormu ilgida qalamning,
Va yo ul xoma no'gida raqamning.
Gar ul tahrir xatdur, gar nuqatdur,
Bilur kotibki tuzdur yo g'alatdur.
Shuuri yo'qlug'i basdur guvohi
Ki, bu ishda qalamning yo'q gunohi.
Anga bas yo'q edi bu benavolig',
Qalamdek sarnigunluq yuz qarolig'
Ki, har qilg'ong'a hujjat ham tutarsen,
Bu hujjat ichra diqqat ham tutarsen.
BERursen goh anga do'zax bila bim,
Qilursen goh jismin o'tqa taslim.
Bu so'zni tutmasang, yo Rab, musallam,
Yana bor turfaroq mundin so'zum ham.
Azal subhida malhuzungni keltur!
Arog'a «Lavhi mahfuz»ungni keltur!
Ne qilg'on ish gar ermas anda maktub,
Nekim qilsang erur adlingg'a mahsub.
Va gar ul lavh uza bo'lsa muharrar,
Azal taqsimidin bo'ldi muqarrar.
Ne dersen bas bu jam'i benavog'a!
Gunohe qilmayin qolg'on balog'a!
Navoiy, xomadek tortib uzun til,
Ne dersen, oxir o'z haddingni bilgil!
Dame yo'q yova ayturdin qaroring,
Junun ilgingdin olmish ixtiyoring.
Junun zanjirig'a robastsenmug'
Agar majnun emassen, mastsenmug'
Necha devonalig' Farhod yanglig',
Chekib til teshai ro'lod yanglig'.
Qaro tilni demakdin bir zamon chek,
Desangkim bormag'ay boshing qalamtek.

Qalam surma bu nav' afsonalarg'a,
Agarchi yo'q qalam devonalarg'a.
Junundin so'zga bir dam bo'lmay ogoh,
Gar ortuq so'z dedim: astag'firulloh.
Ilohiy, boqmag'il majnunlug'umg'a,
Karamdin chora qil mahzunlug'umg'a.
Yuzum sarg'ortibon nomam qarosi,
Qarortib nomani xomam qarosi.
Inoyat aynidin xomam sari boq,
Qizil ayla yuzum, nomamni ham oq.
Yuzum lutfung suyidin toza qilg'il,
So'zum ko'sin baland ovoza qilg'il.
Mayi nutqum tarabxez ayla, yo Rab,
Nayi kilkim shakarrez ayla, yo Rab.
Ketur ilgimga dog'i jomi tavfiq,
Yetur ko'nglurga dog'i rohi tahqiq.
So'zum roh)in qilib ravshan safodin,
Shafolat jomi yetkur Mustafo⁽²⁾din.

[IV]

Ul quyosh ruxsori vasfidakim, tun kibi gisu quyoshig'a soya soldi va Vashshams bila Vallayl⁽¹⁾ surasini aning yuz quyoshi bila zulfi tuniga o'xshatilg'onidin har biri bir biyik poya oldi, agarchi ul quyoshqa soya yo'q erdi va ul kechaga manzil o'uyosh ustida-o'q erdi. «Va sallalalohu alo shamsi jamolihi va zilli kamolihi»⁽²⁾

Muhammad «kofu», «nun»⁽³⁾g'a qurratul-ayn⁽⁴⁾
Tufayli kavn o'lub, yo'q-yo'qki, kavnayn⁽⁵⁾.
Nubuvvat kishvarining taxtgiri,
Risolat taxtining sohib sariri.
Saririg'a to'quz aflok o'lub farsh,
To'quz aflokni qo'yg'il, degil Arsh⁽⁶⁾.
Solib ham Arshu ham Kursiy⁽⁷⁾ga soya,
Bo'lub Kursiy aning taxtig'a roya.
Dema soya, degilkim zilli ra'fat,
Ne zillu qaysi ra'fat, nuri rahmat.
Chu ul Haq zilli bo'lmoq roya torti,
Qachon soya, o'ziga soya torti.
Yuzi gisuni chun riroya aylab,
Ul oqshom kun yuziga soya aylab.
Ayog'in o'rgali gar tushti gisu,
Bo'lur doim charog' osti qarong'u.
Muanbar zulfidek kam soya bo'lg'ay
Ki, ul xurshedg'a hamsoya bo'lg'ay.
Gul uzra sunbuli ochmoq ajabdur,
Quyoshqa soya chirmoshmoq ajabdur.
Chu aylab halqalar ul zulf raydo,
Bo'lub mehr uzra kavkablar huvaydo.
Vayo ul Mushaf⁽⁸⁾ uzra kilki taqdir,
Qilib Arsh o'rnig'a anjumni tahrir.
Emas mehr uzra kavkab – qil taammul,
Yuzi gulzori ochmish har taraf gul.

Bo‘lub ruxsorig‘a har sori gullar,
Jelilik barcha gardanbasta qullar.
Demon gul bandasidur bo‘yni bog‘lig‘,
Gadoyedur to‘ni haryon yamog‘lig‘.
Quchoq birla tikan basdur kamohi,
Gadoliq tavrda oning guvohi.
Qadi xam bo‘ldi go‘yo bu mihandin,
To‘ni yirtug‘lari ham bu tikandin.
Tikan bo‘lmoqta a‘dosig‘a xunrez,
Qilib Bathoda no‘gin xomadek tez.
Gar ilgi xoma sori qilmayin mayl,
Qo‘yub xattig‘a boshin yuz tuman xayl.
Necha choki giribon qildi xoma,
To‘kub ashkini afg‘on qildi xoma.
Ochib og‘zin qilay deb dastbo‘si,
Muyassar bo‘lmayin bu orzusi.
Chu bu davlatqa bo‘lmay komron ul,
Qaro og‘riqqa bo‘ldi notavon ul.
Dema noleki sihat tormayin hech,
Tushubtur rishtai jonig‘a yuz rech.
Emas tirnog‘i uzra xoma gar shaqq,
Bo‘lub barmog‘i no‘gidan qamar shaqq.
Ilik tig‘inki tortib fil-ishora,
Qamar qolqonin aylab ikki rora.
Bo‘lub qursi mahi tobonni ikki,
Kishi andoqki bo‘lg‘ay nonni ikki.
Qilib chun ro‘za ko‘nglin nong‘a moyil,
Iki bo‘lg‘ach topib kom ikki soyil.
Yemak komini ko‘nglidin yo‘q aylab,
Malakdek zikr ila ko‘nglin to‘q aylab.
Kavokib oyig‘a devona oning,
Maloyik sham‘ig‘a rarvona oning.
Munga devonalig‘ solib taku toz,
Anga rarvonalig‘ har sori rarvoz.
Chu shar‘i shorii xattin qilib fosh,
Ayoq andin chiqorg‘on tormayin bosh.
Bu xatdan tosh angakim ro‘ya etmak,
Yugurmak birla yo‘q manzilg‘a yetmak.
Qo‘yar assor uyi chun egri gomin,
Yo‘l etmas qat‘ tez aylab xiromin.
Yo‘lida egrilar assor uyidek,
Yarab o‘lturgali rarvor uyidek.
Bu shori‘ birla torqon yo‘l yaroqi,
Yetib manzilg‘a andoqkim Buroqi.

V

Ul shahsuvor vasfidakim, qarong‘u tunda tiyra xokdondin Buroqi barqvash uzra chiqqoni
«Minaz-zulumoti ilan-nur»⁽¹⁾ din muxbir erdi, balki ul pokibning pok zoti ostidag‘i pok oti, bila
«nurin alo nur»⁽²⁾ din xabar berdi va bu nurlar malakut shabistonini munavvar va malak

Ul aqshomkim, yuziga lu‘bati Chin,

Eshib marg'ula yoydi zulfi mushkin.
Nasim ul mushk isin butrotti har yon,
Havo ra'nolarig'a sotti har yon.
Yoshundi mushk ichinda Chin g'azoli,
Dema Chinkim, falak zarrin g'azoli.
Qayu zarrin g'azola, turki chin de,
Qaro tufroqqa kirgon mahjabin de.
Quyosh so'gi ishi kirgach arog'a,
Falak lu'batlari kirdi qarog'a.
Ne so'gu ne qaro, iqbol shomi,
Jahonning asru farruxfol shomi,
Bo'lub har shabnami Nohid⁽³⁾ yanglig',
Yorub har axtari xurshid yanglig'.
Yorug'luq muncha yo'q anjumg'a maqdur,
Ochib ruxsori sham'in yuz tuman hur.
Bu aqshom ul charog'i olamafro'z,
Ichinda vasl sham'i o'tidin so'z.
Solib bir go'shada rartav nihoni
Kim, aylab mizbonlig' ummahoniy
Ki, yetti ul baridi homili roz,
Qo'linda bir Buroqi barqarvoz.
Biri rayki nazardin tezdavroq,
Biri raxshi Kimondin garmravroq.
Yetishgach rayk sharhi hol qildi,
Haq istid'osini irsol qildi:
«Ki yetsun olam ahlidin nihoni,
Muhib sarvaqtig'a mahbubi joni».
Bu so'z mahbub eshitgach lol bo'ldi,
Navidi vasldin behol bo'ldi.
QO'pub ot uzra andoq sekridi bot
Ki, hayron qoldilar ham rayku, ham ot.
Ham avval hamla raxshi barqxo'din,
O'tub tufroqu elu o'tu sudin,
Qamarg'a chun xiromi tavsan aylab,
Yuzi xurshedi oni ravshan aylab.
Atorud⁽⁴⁾ bodroyidin bo'lub shod,
Berib avroqu ajzosini barbod.
Yeturgach Zuhraga davlat rikobi,
Dafin yirtib qudumi ehtisobi.
Quyoshqa chun surub gardun xiromin,
Uyotdin yer quyi aylab maqomin.
Chorib Bahromg'a raxshin chu yaksar,
Bo'lub ul nahsi ag'ar Sa'di Akbar.
Tushub chun Mushtariy⁽⁵⁾ sori mururi,
Quyoshni yoshurub har lam'a nuri.
Qolib yettinchi qo'rg'on rosboni,
O'tub chobuksuvori osmoniy.
Kirib chun sekkizinchi toram ichra,
Topib har dam o'zin bir olam ichra.
Hamal mongrab qo'yub Savr ollida bosh
Ki, bo'lsak ikkimiz qurbon sanga kosh.
Tarab aylab damo-dam ikki raykar,

Qo'yarg'a ollida boshin mukarrar.
Topib quvvatlig' andoq necha Xarchang
Ki, tortib ranjasidin sheri nar chang.
Tutub mahsuli hirzin xo'sha xirman,
Chayong'a Kaffaning ostida maskan.
O'zin qoshig'a chun qurbon qilib yo,
Qilib Jady anga shoxu ray muhayyo.
Dema Dalv ichra suvkim, kavsari roh,
Topib Hut o'zni ul bahr ichra timsoh.
Bulardin chun biyik tortib amori,
Savobit durlarin aylab nisori.
Alardin yuqoriroq chun qilib mayl,
O'pub yo'lin maloyik yuz tuman xayl.
Qanot birla yo'li gardin qilib pok,
Bu eldin qolmayin ul yo'lda xoshok.
Berib chun Arshqa zoti tafoxur,
Bo'lub Arsh afsar, ul afsar uza dur.
Chu Kursi to'ridin riroya topib,
Biyik Lavhu Qalamdek roya topib.
Yuqorroq ko'rguzub chun raxshi novard,
Chiqorib lomakon maydonidin gard.
Tushub andin biyik chun ittifoqi,
Borib andoqki tebranmay Buroqi.
Samandin tashlagach ul ma'naviy ganj,
Samandidek tutub raykin dog'i ranj.
Quvonib roybo'si birla Rafrat⁽⁶⁾,
Maloyik yer O'pub ollida saf-saf.
Yetak silkib, ayoq tortib boridin,
Qo'yub yuz benishonliq har soridin.
Yetak yengdin ilik tortib ayoq ham,
Ayoq birla ilik borib qiroq ham.
Tanidin to'rt gavhar naqshi borib,
Bo'yi olti jihat to'nin chiqorib.
Demakim to'rtu oltidin mubarro
Ki, beshu ikkidin dog'i muarro.
Chiqorib o'zlugi tufrog'idin gard,
Ne o'zlukkim, o'zidin ham bo'lub fard.
Makoni bo'lmayin juz bemakonliq,
Nishoni qolmayin juz benishonliq.
Chu qolmay ne nishoni, ne makoni,
Topib maqsad makonidin nishoni.
Nasimin zohir aylab vasl bog'i,
Topib maqsud isi yo'qlug' dimog'i.
Chekib dam ajdahoyi ganji maqsud,
Yugurtub aylabon budini nobud.
Chu qildi jilva shodurvoni vahdat,
Nasimi vasl ochib domoni vahdat.
Inoyat ilgi olamdin nihoni,
Harimi vahdat ichra chekti oni.
Sururgach «Motag'o»⁽⁷⁾ tufrog'in ul bog',
Chekildi nargisiga kuhli «mo zog'»⁽⁸⁾.
Anga bu surma bo'lg'och qurratul-ayn,

Nasib o'ldi maqomi «qoba qavsayn»⁽⁹⁾.
O'zin Kim aylabon, lekin topib Haq,
Ko'runmay kimsa Haqdin ayru mutlaq.
Vujudi ko'rmadi juz Haq vujudi,
Tuzuldi Haq kalomidin surudi.
Surudi nag'mau lahni kamohi,
Shafoat aylamak ummat gunohi.
Chu aylab Haq tilidin ul shafoat,
Bo'lub ham Haq javobidin ijobat.
Topib chun vasl etib mundoq havas ham,
Havas qilg'ang'a topib dastras ham.
Yonib chun muncha mulku hashmat olib,
Tani yonib va lekin joni qolib.
Borurda qolibi xokini tortib,
Kelurda ruh aflokini tortib.
Bo'lub borg'onda durri loyiqi toj,
Vale qaytib nechukkim bahri mavvoj.
Yonib gulshan agarchi g'uncha borib,
Ko'z ochquncha kelib, yumg'uncha borib.
Borib kelmokligi darki qilinmay,
Burunmu bordi, yo keldi bilinmay.
Ilohiy, bu nubuvvat toji haqqi,
Aning bu sur'ati me'roji haqqi,
Kim andoqkim tilab ummat gunohin,
Sen etting afv alar fe'li tabohin.
Navoiyni demay, bir benavoni,
O'kush jurmu gunahg'a muhtaloni
Aning ummatlig'ig'a qobil ayla,
Shafoat qilg'on elga doxil ayla.
Gar elga bahri g'ufroning havasdur,
Chu ul xasdur, anga bir qatra basdur.

[VI]

Qalam vasfida bir necha qalam surmak va ul raqamkash ta'rifin raqamg'a keturmakki, nazm kishvari savodin yakqalama qilib erdi va «Panj ganj»⁽¹⁾ avroqig'a gavharrosh raqami tortilib erdi va ul roqim bobida hamki munung xatti ma'nisin raqam-baraqam bildi, balki qalam-baqalam naql qildi. «Bayyazallohu taolo avroqa jaroyimiho»⁽²⁾

Qalamkim rahnavardi teztakdur,
Azaldin manzili favqul-falakdur.
Magar vahm adhamidur tez raftor,
Ne adham, jardai Shabdez⁽³⁾ raftor.
Chiqib ustiga barmoq shahsuvori,
Bo'g'un belbog'iyu tirnoq-uzori.
Chorarda quyrug'in aylab alam ul,
Qulog'idek ayog'din-bosh qalam⁽⁴⁾ ul.
Dema Shabdez, bir qushdur xushovoz,
Qanotsiz aylabon har sori rarvoz.
Shaba minqoridin har sori zohir,
Valekin ul shaba sochib javohir⁽⁵⁾.
Ne qushkim, qushda yo'q bu nav' jismi,

Hakimi sun' oni aylab tilismi.
Tanig'a za'f g'olib, ko'rmayin ranj,
Vale javfi aro yuz ma'naviy ganj.
Aning bu ganjidan tormay kishi kom,
Nechukkim ganjroshi Ganja orom⁷.
Agarchi Ganjada oromi oning,
Vale ganj uzra doim gomi oning.
Ko'ngul kunjin qilib ganji maoniy,
Og'iz abvobi savtidin nihoni.
Iki labdin eshiklar aylabon ul
Ki, har kim tormag'ay ul ganj aro yo'l.
Vale me'mori hikmatsozi oning,
Burundin qildi sangandozi oning.
Angakim o'g'riliq rasmin qilib fosh,
Yetib aflok sangandozidin tosh.
Yog'ib chun toshi har yon oshkoro,
Topib ahbob – gavhar, xasm – xoro.
Otay deb xora, ganj og'zini ochmay,
Vagar ochib, ne gavharlarki sochmay.
Tutub gavharlari yaksar jahonni,
Nechukkim xayli axtar osmonni.
Yo'q, ul gavharki chun turroqqa qolg'ay,
Ayog' ostig'a chun qolg'ay, usholg'ay.
Aningdek gavharekim jilva chog'i,
Muzayyan bo'lg'ay andin el qulog'i.
Ne ul ziynatki osilg'ay quloqtin,
Vagar ochilsa ayrilg'ay quloqtin.
Durekim chun quloqni qildi maskan,
Kirib qilg'ay ko'ngul durjini maxzan.
Ko'ngul durjin demay bo'lg'ay labolab –
Kim ul daryoga solg'ay durni to lab.
Kim ul gavhardin olsa xalq har dam,
Yuz ilda bo'lmag'ay mingdin biri kam.
Kishi mundoq bo'la olmay guharrez,
Magar ul hinduyizodi⁸ shakarrez.
Ne hindu, to'tii shirin maqol ul,
Ne to'ti, bulbuli sho'ridahol ul.
Tushub olamg'a to'tidek bayoni,
Yetib gardung'a bulbuldek fig'oni.
Bo'yig'a nazm solg'on hulla axzar,
Dema to'ti, degil Xizri⁹ rayambar.
Aning zulmoti Hindustoni oxir,
Ravon so'z chashmai hayvoni¹⁰ oxir.
Agar bulbul desang, Hinduston – tun,
Qaro zulmat dema, anbarfishon tun.
Bu andoq tun aro shabxez bulbul,
Shabiston ichra sho'rangez bulbul.
Dema bulbul, de oni qaqnusi¹¹ zor,
Topib lahnidin oning qaqnus ozor.
Agar qaqnus chekib yuz nola jonso'z,
Anga ming nola o'qi borchadildo'z.
Dema o'q, balki har bir barqi ohi

Ki, sekrib o'rtabon mah to ba mohi¹².
Solib yuz shu'la har dam xirmanig'a,
O'zining yo'qki, olam xirmanig'a.
Maoniy bahrig'a anfosidin mavj
Ki, ul mavj ostig'a qolib to'quz avj;
Takallum rishtasig'a nazmidin dur,
Falak bag'rig'a ul durdin tafoxur.
Savodi nazm anga abri bahori,
Bo'lub el boshig'a gavhar nisori.
Sarosar ul bulut gavhar arodur
Ki, naysoniy bulut yanglig' qarodur.
Savodi demakim, mushkin sahobi,
Bo'lub har qatra anda durri nobi.
Bu durkim vasfi sig'may so'zga hargiz,
Latofatdin ko'runmay ko'zga hargiz.
Tili durrosh, o'zi pokiza gavhar –
Xiroji mulk, yo'qkim reza gavhar.
Ne gavhar, balki ilmu fazl koni,
Dema konkim, degil ko'hi maoni.
Emas gar tog', bas shiddat qilib big',
Netib gardung'a har dam yetkurub tig'.
Emas oson bu maydon ichra turmoq,
Nizomiy ranjasig'a ranja urmoq¹³.
Tutaykim qildi o'z changini ranja,
Nekim urdi aning changiga ranja.
Kerak sher ollida ham sheri jangi,
Agar sher o'lmasa, bori ralangi.
Yo'q ersa jam' bo'lsa borsdek yuz,
Alardin hosili yo'q, g'ayri ruf yuz.
Agarchi yeldin ermas bahrg'a bok,
Vale ming chok o'lur chun bo'ldi ko'lok.
Tegar daryog'a sarsar qo'zg'aloni,
Vale har yel esib chayqatmas oni.
Nizomiy erdi andoq rili volo
Ki, chekti ganju gavhar rili bolo.
Kerak ham ril erur, bu nukta ma'lum
Ki, solg'ay ril xartumig'a xartum.
Agarchi rashshaning xartumi ham bor,
Yel ozorig'a neshi shumi ham bor.
Chu surtar ril xartumini darham,
Bo'lur zaxmig'a yuz ming rashsha marham.
Bukun ul rilu bu hindu erur bil,
Kichikrak bo'lsa ham, lekin erur ril.
Kichik gar ersa el andeshasidin,
Erur Hindustonning beshasidin.
Alo to abri nayson zinda rili,
Kiyar bargustvoni charxi nili.
Bu ikki rilni g'ufronrarast et,
Mayi rahmatdin ikki rilni mast et.
Navoiyg'a dag'i shavkat yeturgil,
Bu ikki rildin quvvat yeturgil.
Ki, bo'lsun bu iki rili zamondek,

Qayu rili zamon, rili damondek.
Ki, topib mast bo'lmoq reshasin ul,
Musaxxar aylasun so'z beshasin ul.
Kel, ey soqiyki¹⁴, tushmish jonima jo'sh,
Ketur bu iki yodi birla bir qo'sh;
Alar ishqida no'sh aylab iki jom,
Tutay Jomiy¹⁵ mayi madhin saranjom.

[VII]

Hazrati shayxul-islomiy mavlono Nuriddin Abdurahmon Jomiy (umrlari uzaysin) madhidakim bu labtashnai vodiyyi hayratqa muningdek ma'ni bodasining jomi aning himmati mayxonasining suvchilaridin dam-badam to'ldi va aning duosi piymonasining soqiylaridin labolab bo'ldi⁽¹⁾

Iki pil o'lsa Xusrav yo Nizomiy,
Erur yuz ril chog'lig' ril Jomiy.
Muhabbat jomi durdoshomi uldur,
Hamono Zindarili Jomi⁽²⁾ uldur.
Ko'rub sarmasti jomi vahdat oni,
Demishlar Zindarili hazrat oni.
Chu ul may durdidin bo'lmish xuro'shi,
Safo ahlidur oning durdno'shi.
Mayi tahqiq etar holatda oshom,
Chekib lojur'a gar gardun erur jom.
Bo'lub zohir fano timsoli andin,
Tutub olamni olam xoli andin.
Fano ul nav' etib naf'yi vujudi⁽³⁾
Ki, yer topib nabud o'rnida budi.
Bo'lub andoq fano dashtida ma'dum
Ki, sayri shohrohi xatti mavhum.
Bu xatqa nuqtakim mavjud emastur,
Xirad ollinda juz nobud emastur.
Fano mulkida jismi o'yla foni
Ki, fahm aylab savodi a'zam oni.
Jahonni kim qila olg'ay tavahhum
Ki, bo'lg'ay nuqtai mavhum aro Kim.
O'zin xud bir jahoni begaron bil,
Kamolotin o'zidek bir jahon bil.
Jahon ichra jahonkim torti muknat,
Solib iki jahon ahlig'a hayrat.
Jahon yo'q, olami kubro⁵ de oni,
Jahonda maqsadi aqso⁶ de oni
Ki, harne olami sug'ro⁷da mavjud,
Bori bu olami kubpoda mavjud.
Boshikim tark tojiddin barumand,
Bo'lub tojig'a gardun tugma monand.
Libosi faqri kengrak yuz jahondin,
Jahon silki kelib bir rishta ondin.
Zamiri lujjai zaxxori ma'ni,
Kalomi gavhari shahvori ma'ni⁸.
O'zi daryo, so'zi durdek muhayyo,
Yana ma'nidin ul dur ichra daryo.

Kelib daryonasab, gavharhasabliq,
Ishida necha boqsang bulajabliq.
Qalam bahri kafida turfa ishdur,
Magar daryo aro butgan qamishdur.
Ajab ermas qamish bo'lmoq shakarrez,
Va lekin bu qamish bo'lmish guharrez.
Uchidin ham guhar olamg'a sohib,
Ichidin ham shakar do'koni ochib.
Sarosar go'yiyo ul nay guhardur,
g'alat qildim, labolab nayshakardur.
Og'izlar ichra lazzat shakkaridin,
Quloqlar ichra ziynat gavharidin.
Qulog'ni bu guhar farsuda qilmay,
Og'izni ul shakar oluda qilmay.
Shakar ul nav' tormay komi idpok,
Guhar bu tavr kelmay ravshanu pok.
Alo, tokim, guhar serob bo'lg'ay,
Shakarning shirasi jullob bo'lg'ay.
So'zin tut gavhari koni maoni,
Shakarjalloblig'din asra oni.
Navoiykim murid bandasidur,
Ipodat yo'lida afgandasidur.
Hamul gavhar bila ko'nglin yorutqil,
Hamul shakkar bila komin chuchutqil.
Kalomin ul guhardek ayla rangin,
Hadisin ul shakardek ayla shirin.
Keturgil, soqiy, ul jomi kiromiy
Ki, tutsun rindlar sarxayli Jomiy.
Chu riri dayr may qildi havola,
Icharmen gar erur gardun riyola.

[VIII]

Bu rarishon ajzoningki, guli otashin avroqidek dahr gulistoni bulbullarini hazordaston bila o'tluq faredg'a soldi — bargidin shu'la va xurdasidin sharora ko'rguzmoqiga bois ne bo'lg'ong'a qalam surmak va bu oshufta avroqningki, charxi barin ajzosidek jahon dashti majnunlarini ming balog'a doston qilib so'znok fig'ong'a uchratti — shafaqidin yolin va axtaridin axgar yorutmog'ig'a mujib ne erkonnin raqam urmoq va o'zin bulbuli Majnundek gulrux Laylisi firoqig'a solib g'am tog'ida Farhod bila hamovoz qilmoq

Musha'bid charx aro har sehrsoze
Ki, bir tug'rog'a naqsh etgay tiroze.
Agar ul raykar o'lsun zisht yo xo'b,
Va gar makruh bo'lsun, yo'qsa marg'ub
Ki, gar avval anga etmas taammul,
Zamir avroqida qilmas taxayyul,
Shuru' etmakligi imkon emastur,
Xirad ollinda bu rinhon emastur.
Yana bir buki hech ish hodis o'lmas
Biravgakim anga bir bois o'lmas.
Mangakim bu tamanno bo'ldi raydo
Ki, shavqi ayladi ko'nglumni shaydo.

Duru gavhar xayolin jong'a soldi,
Munungdek bahri beroyong'a soldi.
Buyurdi solmoq ochib rechu tobin,
Falak burjig'a o'rgamchi tanobin.
Balo tog'ig'a zo'r izhori birla,
Keturmak naqb qoqum xori birla⁽¹⁾.
Qalam bargu guli nasring'a surmak,
Raqaqam Farhod ila Shiring'a surmak.
Munga dog'i zarur erdi taaqqul,
Chiqormoq bir tikandin yuz tuman gul.
Zaruriy bo'ldi avzoig'a tag'yir⁽²⁾
Ki, dilkash bo'lg'ay ushbu safha tasvir.
Yana bois bukim, ishq balosho'r,
Bir o'tdin aylab erdi jonima zo'r⁽³⁾.
Tilim xud bor aning ta'rifida lol,
Qilay xomam tilidin sharhi ahvol.
Hazin jonimda bor erdi baloye,
Balolig' ishq ila haryon havoye.
Birov ishq solib jonimg'a anduh,
Mashaqqat toshi yuklab ko'h to ko'h.
Bo'lub zulmi o'tidin xasta jonim,
Qarorib dudi birla xonumonim.
Birov yo'q, kofiri qotilnihode,
Rarivash, devzulme, hurzode.
Ko'zining kufridin yuz jong'a ofat,
Tuman ming kishvari imong'a ofat.
Sirohi zulm ila chun kelturub zo'r,
Jahon mulkiga solib g'orati g'o'r.
Ko'zi solg'och ko'ngul kunjig'a oshub,
Bo'lub kirpiklari sabru xiradro'b.
Tushub olam aro g'avg'osi haryon,
Jahon mulkida vovaylosi haryon.
Farang ahlida zulmining fig'oni⁽⁴⁾,
Xitou Chinda javri qo'zg'aloni.
Shafaqgun may sori chun qo'l uzotib,
Chu axsumlab quyosh jomin ushotib.
Kelib ul bo'lg'och el qatlig'a moyil,
Ajal tig'u kafan aylab hamoyil.
Chu bog'lab bodro javlonig'a bel,
Falak avroqin eltib har taraf yel.
Junundin aqlkush, bal durdkash ham,
Rari ruxsora, bal devonavash ham.
Meni mahzunni ishq barqraftor,
Ul ofat o'tig'a aylab giriftor.
Falak zulm aylabon men mubtalog'a
Ki, aylab mubtalo andoq balog'a.
Ichimni dard etib mahzun aningdek
Ki, mahzun bo'lmag'ay Majnun aningdek:
Bo'lub vayrona ko'nglum g'am qushidin,
Malomat toshi yog'ib to'sh-to'shidin.
Junun ko'nglumni dashti g'amg'a solib,
Ne g'am, har lahza bir olamg'a solib.

Ne mahzun xotirimg'a vasli mumkin,
Ne hajrida o'tum bir lahza sokin.
Bor erdi dard qotil, ishq bebok,
Bulardin tundroq ma'shuqi cholok.
Vafosiz, tab'siz noahl ango xush,
Vafo ahli bila bittab' noxush.
Malak xayli yesa ashkim uchun rashk,
To'kubon ul rari har dev uchun ashk.
Sirishkim ishqida gavhar shamoyil,
Vale ul badguharlar sori moyil.
Netay, ming zebu ziynat birla tovu
Ki, bo'lg'ay hamnishini bumi manhus.
Bir oykim bo'lg'ay ul solib manga dard,
Jahonraymou harjoiyu shabgard.
Manga aylab g'amu mehnatni munis,
O'zi har uyda bo'lg'ay sham'i majlis.
Olib anjum kibi sabru qarorim,
Qaro aylab kechadek ro'zgorim.
Chu mundoq necha mushkil uzra mushkil,
Manga yuzlandi tahqiq o'ldi hosil.
Ki, gar hikmat bila fikri mufidi
Qilinmas, yo'qturur jondin umidi.
Ko'ngul ishq ahlig'a ming rora xushtur,
Chu ma'shuq ahl emastur, chora xushtur.
Bu g'amdin menda qolmay aqlu hushe,
Bu nav' etti nido nogah surushe⁽⁵⁾
Ki, ey kunji malolatning xumuli,
Tushub dardu balo ko'nglung qabuli.
Chu sen mundin burun xomang qilib tez,
Suman bargini qilding sunbulomez,
Nechukkim Xizr zulmatdin nihoni,
Ulusqa sochting obi zindagoni.
Yasoding ravzai zarkor tarhin,
Chiqording «Hayrat ul-abror» tarhin⁽⁶⁾.
Xaloyiqqa sochib durri saminlar,
Maloyikdin eshitting ofarinlar.
Agarchi ayturida ranj torting,
Vale ko'rkim ne yanglig' ganj torting.
Necha kun kimsa ko'rgan birla ranji,
Kiyursa ilgiga ul nav' ganji.
Ki, bo'lg'ay anda yuz ming durri raxshon,
Duri raxshon kibi la'li Badaxshon.
Qizil oltun sarig' zirnixdin kam,
Kumush qadri qaro turrog'din ham.
Qo'yub muncha nuqudu ganji shohi⁽⁷⁾
Ki, andin yorubon mah to ba mohi.
Topib bir qalb siymu aylabon but,
Anga yo'q toshu dur ichra tafovut.
Debon gohi buti siymibar oni,
Zamone lu'bat mahraykar oni.
Uyolmay Haqdin aylab qiblagohing,
O'tub aflokdin ishqida ohing.

Bu dunyoda seni zor aylabon ul,
Qiyomatda giriftor aylabon ul.
Bo‘lub dunyou dining jahldin hech,
Kel etma jahlu mundoq jahldin kech.
Ushotib butni, imon ganji torqil,
Qo‘yub bu jahl, irfon ganji torqil.
Chu but sindiyu kufrung yelga berding,
Musulmon bo‘ldung ar xud kofir erding.
Qo‘yub vayronalarda telbalikni,
Yana bir ganj sori sun ilikni.
Yana bir konni qazmog‘liqqa mayl et,
Qazib ahbob aro naqdin tufayl et.
Bu kon qazmoqni ulkim qildi resha,
Kerak xorofikan ilgida tesha.
Sanga bu teshavarlik bo‘lsa matlub,
Erur Farhod hamsuhbatlig‘i xo‘b.
Bu kon ishqida teshang xorarez et,
Ani Farhod toshi birla tez et.
QO‘pub Farhod birla hammasof o‘l,
Itik metin bila xoroshikof o‘l.
Bu ishda ne tayan bir lahza, ne tin,
Yetur metinining o‘rnig‘a metin.
Agar Farhod o‘ldi ko‘p chekib ranj,
Sanga Haq bergay o‘lmasdin burun ganj.
Navo topib bu yanglig‘ ganjdin ham,
Xalos o‘lg‘aysen andoq ranjdin ham.
Hazin Farhod shug‘lin ayla shirin
Ki, torqaysen nigore o‘yla Shirin
Ki, ul Shiring‘a bu yondoshsa bir dam
Aning shirinlig‘idin kelmagay kam.
Bo‘lub ul ganj surat diltiribing,
Yetib ham ganji ma‘nidin nasibing.
Qayu ganj, ulki olding beshidin bir,
Ikinchisin olurg‘a ayla tadbir⁽⁸⁾.
Erur sendin talab, bizdin hidoyat,
Gadolig‘ sendinu bizdin inoyat.
Chu hotifdin⁽⁹⁾ yetishti bu navidim,
O‘zumdin o‘zga nav’ o‘ldi umidim,
Qo‘yub vasvosu savdolarni bir yon,
Yetishtim pir⁽¹⁰⁾ dargohig‘a giryon.
Tushub turrog‘ ichiga zoru mahjur,
Ko‘zum chun torti ul turrog‘din nur.
Sirehr ollinda andoqkim ovuch xok,
Va yoxud to‘bi atrofida xoshok.
Demakka arzi holimni uyolib,
Shukuhi jismima titratma solib.
Ko‘rub turrog‘da ul mehri jahontob,
Meni titratmadin andoqki simob.
Kulub chun subh mehr izhor qildi,
g‘amim shomini subhosor qildi.
Dedi: holing nedur, sharh ayla bir-bir.
Chu so‘rdi daf‘a-daf‘a tushti taqdir.

Chu bo'ldi borchahvolimg'a voqif,
Manga xud bo'ldi ul ikkinchi hotif⁽¹¹⁾.
Nekim avvalg'i hotif hukm surdi,
Ikkinchi hotif oni-o'q buyurdi.
Qabul ettim tutub anfosi rosi,
Ravon qildim duoning iltimosi.
Chu ul boshlab Masihoso kalomin,
Duo ul deb, maloyik aytib: Omin.
Duo yo'qkim, ijobatdin nishon ul,
Ijobat birla balkim tav'amon ul.
Manga chun yetti bu davlat nishoni,
Ochildi har yon avvobi maoni.
Qaro turrog' uza ul abri rurbor,
Turub qildi o'zin ul nav' durbor
Ki, o'tti royasi daryou kondin,
Ne daryou ne konkim, osmondin.
Chu men turrog' yerdin ko'kka yettim,
Yer o'rtum dog'i o'z hujramg'a kettim.
Eshik yormoqqa chun sundum ilikni
Yorilg'och ul, Haq ochti yuz eshikni.
Ketur, soqiy, qadah xilvatda bir dam.
Chu kelturdung eshikni bog'la mahkam.
Chu Jomiydan yetishti bo'yla kome,
Aning yodi bila tut bizga jome.

[IX]

Bu iqbol varaqlarining muqobalasi va bu saodat tarhlarining mutorahasi va xayol bahrida maoniy tuhafi savdosi uchun masohat qilmoq va har fasona safinasin varaq-varaq, balki har tarix jungin safha-safha axtarib daryozada ajnosqa rad iligin urmoq va maoniy aqmishasi nafoyisin bu latofat hajlasi aroyisi uchun g'ayb tujjoridin hayot naqdin berib savdo qilmoq va jon rishtasi va kirrik ignasi bila libosi namoyish va xil'ati oroyish tikib bu abkor qadlarig'a solib jilva bermog⁽¹⁾

Manga chun tolei farxunda kavkab
Bu avj uzra bisot etti murattab⁽²⁾.
Malak avval rari birla sururdi,
Falak anjum sirishkidin suv urdi.
Bo'lub saqf o'rnig'a avji muqarnas,
Bisoti uzra yoydi charxi atlas.
Solib majmarg'a tun udi qamori,
O'ti xurshed o'lub, anjum-sharori⁽³⁾.
Bu nuzhatgah mening oromgohim,
Sirehr aylab jabinin xoki rohim.
Ham aylab subh safhamdin safo vom
Ham olib rang xomam no'gidin shom.
Raqam azmig'a yo'ng'ach xoma boshin,
Atorid yig'di sochilg'on taroshin.
Hanuz etmay qalam yozmoqni odat,
Eshikdin kirdi iqbolu saodat.
Jahonni yuzlaridin shod aylab,
Manga kurgach muborakbod aylab
Ki, Tengri harne komingdur yetursun,

Nekim istarsen ollingg'a ketursun.
Falak yanglig' biyik himmat bu bo'lg'ay,
Quyosh yanglig' arig' niyat bu bo'lg'ay.
Falak surtub jabinlar himmatingg'a,
Quyosh deb ofarinlar niyatingg'a,
Ki, ko'zni bas rafe' ayvong'a solding,
Biyikrak to'raning turrog'in olding⁽⁴⁾.
Agar turrog' tutsang bo'lsun oltun.
Oqizsang qatrai xay–durri maknun.
Kishikim ichsa himmat bazmidin jom,
Topar ul jomdin komin saranjom.
Ne qushkim bo'lsa himmatdin qanoti,
Emas rast oshyong'a iltifoti.
Ochib himmat qanotin nasri toyir⁽⁵⁾,
Erur gardun shabistonig'a soyir.
Kim o'lsa himmat ilkidin kushodi,
Ne torskunkim, torilg'ondur murodi.
Biyiklik keldi himmatdin nishona
Ki, himmatsizni rast etti zamona.
Havo tutti chu aylab rashsha ta'jil,
Anga ojiz durur turrog' uza ril.
Havoyi mushk urdi ko'k sori yuz,
Qaro shomin yorutti necha yulduz.
Chu naqqob etti yer qozmoqni resha,
Tiriklay go'r aro kirmish hamesha.
Chu sen ham bo'yla himmat zohir etting,
Taraddud yo'qki, maqsudungg'a yetting,
Va lekin Tengrig'a aylab tavakkul,
Aningdek ayla avvaldin taammul
Ki chun bu uyda qilg'ung naqshi debo,
Kerak uy tarhi dog'i bo'lsa zebo.
Agarchi nazmi dilkash tushsa masmu'
Aning afsonasi ham bo'lsa matbu'.
Burun jam' et nekim bo'lg'ay tavorix,
Borida ista bu farxunda tarix.
Torilg'ay shoyad andog' bir necha so'z,
So'z aytur elga ul yon tushmagan ko'z.
Ani nazm etki tarhing toza bo'lg'ay,
Ulusqa mayli beandoza bo'lg'ay⁽⁶⁾.
Yo'q ersa nazm qilg'onni xaloyiq
Mukarrar aylamak sendin ne loyiq.
Xush ermas el so'ngincha raxsh surmak,
Yo'likim, el yugurmishtur yugurmak.
Biravkim bir chamanda soyir erdi,
Nechakim gul ochilg'on ko'rdi, terdi.
Hamul yerda emas gul istamak xo'b,
Bu bo'ston sahnida gul ko'r, chaman ko'r.
Chu bu so'zlarga fikr etti zamirim,
Ko'rundi borchma ma'ni dilrazirim.
Qilib ko'nglumni bu andisha shaydo,
Tavorix ayladim har sori raydo.
Nazar aylab borin avvaldin-oxir,

Bo‘lub boshdin-ayoq ollimda zohir.
Torildi oncha so‘z kim, komim erdi,
Quyuldi oncha maykim, jomim erdi.
Bu durlar chunki manzum o‘lg‘usidur,
Quloq solg‘ong‘a ma‘lum o‘lg‘usidur.
Ki, bu bahr ichrakim royon anga yo‘q,
Yetishmak qa‘rig‘a imkon anga yo‘q.
Yetishgan el necha dur olg‘on ermish,
Ne oliyqadr durlar qolg‘on ermish.
Ki chun men zori besarmoya yettim,
Terib bu dilrabog‘a zevar ettim.
Bu gulshanniki rashki naqshi Chindur,
Nasimi ham, guli ham otashindur⁽⁷⁾.
Bo‘lurdin dahr bo‘stonida mavjud,
Emasdur g‘ayri so‘zu dard maqsud.
Ki, ishq ahlidin o‘lg‘ay dostone,
Muhabbat xaylidin qolg‘ay nishone.
Vale chekkanlar ushbu jomdin roh
Sarosar bo‘ldilar Xusravg‘a maddoh⁽⁸⁾
Ki, mulki andoqu, oyini mundoq,
Sirohi andoqu, tamkini mundoq.
Gahe Shabdezi olamgardidin deb,
Zamone ganji bodovardidin deb.
Nishoti bazmida xonlar murassa’,
Ne xonlar, qasru ayvonlar murassa’.
Ichib gah Borbad lahni bila may,
Gahi Shorur doston deb rayoray.
Buzurg Ummid hikmatjo‘yi oning,
Ne hikmatjo‘, xushomadgo‘yi oning.
Topib gah Maryam og‘ushida orom,
Shakar halvosidin gohi olib kom.
Bo‘lub Shiring‘a oshiq rodshahvor,
Goh ul mahbub o‘lub, gohi rarastor.
Yaqindurkim bu shohi nozrarvard,
Erur dardu balo oyinidin fard.
Apoda tek bir-ikki doston ham,
Debu Farhoddin aytib nishon ham
Ki, bir xoroshikofi ko‘hsori,
Bo‘lub Shirin g‘amining beqarori.
Necha kun vasl uchun aylab taku dav,
Ani ham o‘lturub tosh ichra Xusrav.
Agarchi kilk naqsh aylab nigorish,
Topibdur doston mundoq guzorish.
Vale nazmida har ustodi mohir,
Chekibdur oncha qiymatlig‘ javohir
Ki, darkidin erur andesha hayron,
Havosu aqli hikmatresha hayron.
Alar nazmining ollinda meni zor,
Chu fahm ettimki ko‘p ko‘r Kimdur ozor.
Zaruratkim solib bir o‘zgacha tarh,
Bu mehnatnomani qilg‘umdurur sharh⁽⁹⁾.
Agarchi yo‘q turur durluq taloshi,

Erur tosh o'lsa ham chaqmoq toshi.
Nechakim o'tluq o'lsa la'l rora,
Qachon bu toshdek bergay sharora.
Dema chaqmoq toshi, ko'hi anduh,
g'amu anduh anda ko'h to ko'h.
Bu ko'hi g'am aro dardu mihandin,
Guzirim qayda bo'lg'ay Ko'hkandin.
Nizomiy dedi, Xusrav bo'ldi rayrav,
Agar ul shoh edi, bu erdi xusrav.
Tanosub topib ul ikki yagona,
Dedilar borcha Xusravdin fasona.
Meni mahzung'akim ishq etti bedod,
Solib g'am tog'ida andoqki Farhod.
Munosibdur agar tortib navoni,
Desam Farhodi mahzun dostoni⁽¹⁰⁾.
Yozib jon mushafidin ikki oyat,
Debon Farhodu Shirindin hikoyat.
Xaroshida fig'on cheksam g'amangez,
Bu suhon birla qilsam teshasin tez.
Chu avvalg'i fasihi Ganjararvard,
Raqamzad qildi bu afsonai dard,
Dedi: Farhod bir xopokan erdi,
Va lekin o'z fanida yakfan erdi.
Magar Shiring'a bo'ldi orzuyi,
Chiqarmoq xora ichra turfa jo'yi.
Bu ish ustodin istar erdi ul hur
Ki, ta'rif etti ul mahzunni Shorur.
Rarivash dedikim, kelturgil oni,
Borib Shorur kelturdi ravoni.
Anga chun rardalar keynidin ul oy
Takallum birla bo'ldi korfarmoy.
Unin oning eshitkach xasta Farhod,
Bo'lub oshiq, chekib afg'onu faryod.
Qaroru sabri itti, hushi ketti,
Anga yetti ishi oxirki yitti.
Va lekin sohiri Hindustoni,
Yozarda bu malomat dostoni.
Chu torti xomasi tahriri ta'jil,
Bu ishga berdi ko'p tag'yiru tabdil.
Birar so'zni agar aytib muvofiq,
Burung'i nomag'a qildi mutobiq.
Chu aslu gavharig'a surdi xoma,
Bu yanglig' gavharoro qildi noma.
Kim ul nisbatda sultonlardin erdi,
Xito mulkidag'i xonlardin erdi.
Hadisida nishoni rurhunarliq,
Jabinida shukuhi tojvarliq.
Vale nav'iki inson odatidur,
Aningdekkim bashar xosiyatidur
Ki, har ish sorikim, tab' o'ldi moyil,
Erur o'tkarmak andin o'zni mushkil.
Havas tortib sinon chun kelturub zo'r,

Burun aylar xiradning ko‘zlarin ko‘r.
Bo‘lur mag‘lub, kim bo‘lsa havaskesh.
Bu ishta teng durur sulton darvesh.
Aning zotig‘a chun tab‘i muhavvis,
Tanosubsiz hunarlar qildi munis.
Ko‘rub xoqoni Chin farzandin ul tavr,
Ko‘p etti man‘ig‘a ham lutfu ham javr.
Chu ko‘rdi mumkin ermas tarki odat
Ki, zotiydur shaqovat yo saodat.
Ul ishdin necha bo‘ldi fikrat ohang,
Ko‘rundi saltanat nomusig‘a nang.
Zarurat birla jondin uzdi rayvand,
Dedi: qilsun safar farzona farzand.
Chu ul olamda urdi sayr uchun gom,
Ul ishlar boshig‘a tushti saranjom.
Bu maydong‘a chu Ashraf⁽¹¹⁾ surdi markab,
Bu so‘zni o‘zga nav‘ etti murattab.
Yana bo‘lg‘on ekan bu noma marqum,
Vale roqim emastur yaxshi ma‘lum⁽¹²⁾.
Uchovkim chektilar bu jomi sofi,
Bu yanglig‘dur guzorish ixtilofi.
Chu Xusrav surdi bu rangin fasona,
Dedi so‘z avvalidin ham nishona.
Manga ham chun bu pok insho ko‘rundi,
Bidoyatdin demak avlo ko‘rundi.
Ne so‘z kim bilmagaylar ibtidosin,
Xush ermas necha xo‘b etsang adosin.
Gar imon elga rahmatdin nishondur,
Va lekin chun alifsizdur yamondur.
Agarchi shamsni oltun ko‘rar his
Vale chun shindin ayrildi bo‘lur mis.
BERur mehnat tuniga sham‘ yog‘du,
Chu o‘chti shu‘lasi bo‘ldi qarong‘u.
Mangakim soldi shomi g‘am nihon so‘z,
Desamkim yorutay bu sham‘i jonso‘z
Boshida bo‘lmasa zarrin livoyi,
Shabistong‘a netib solg‘ay ziyoyi.
Umidim ulki, bu sham‘i Tirozi
Ki, bo‘ldi jon uyining jilvasozi,
Quyoshdek charx ayvonin yorutqay
Ki, oning rartavi olamni tutqay.
Keturgil, soqiy, ul sham‘i duraxshon,
Demay sham‘i duraxshon, mehri raxshon
Ki, mehr etgach ayon tog‘ uzra anvor,
Chiqay tog‘ uzra men ham Ko‘hkanvor.

[X]

Tezrav xomani mistar shohrohiq‘a kiyurmak va sodaro‘ noma maydonini shoh madhi ayturg‘a kirrik bila sururmak, balki obdor nuktadin suv urub ul xomani maddohlardek bu maydong‘a solib ma‘raka tutmak va bu garm ma‘raka birla har maddoheki bir

Qazo kilki chu tortib naqshi dilkash,
Jahon avroqini qildi munaqqash.
Sirehr ajzosini berishtau band
Aningdek bir-biriga berdi rayvand
Ki, har juzvig'a chunkim bo'ldi tolib,
Xirad tab'ig'a hayrat bo'ldi g'olib.
Chekib ko'kning sutunsiz borgohin,
Muhayyo qildi olam korgohin.
Jahonda zohir aylab ko'p zaroyif,
Jahon ahlin dog'i qildi tavoyif.
Tavoyif chunki bo'ldi muxtalifvash,
Bu yerdek rast, ul o'tdek tundu sarkash.
Bularg'a vojib erdi intizomi,
Adolat vajhidin bermak nizomi.
Bu ishga anbiyoni qildi irsol
Ki, bo'lg'aylar ulusqa din sori dol.
Alardin so'ng salotin torti ta'zim
Ki, bergaylar alar ummid ila bim.
Nechukkim anbiyo ra'su raisi
Muhammadning erur zoti nafisi.
Rasul xaylig'a sarxayli sirah ul,
Alar bori sirah, xayl ichra shah-ul.
Salotinning ham andoq sarfarozi
Erur go'yo azaldin Shohi G'oziy⁽¹⁾.
g'azo maydoni ichra Haydar⁽²⁾ oyin,
Rivoji shar' aro rayg'ambar oyin.
Nabi shar'ig'a bergan zebu zayn ul,
Salotin sarvari Sulton Husayn ul.
Zihi olam – sadaf, zoting – duri pok,
Aningdekkim, quyosh durrig'a aflok.
Quyoshdin ham yorug' royi muniring,
Falakdin ham biyik oliy sariring.
Murassa' masnading a'lo jumondin
Falak firuzayekim tushmish ondin.
Shukuhung jabhasidin chun Surayyo
Yeti qatra araqdek yetti daryo.
Chu qahring tundbodi esti, olam –
Bisotin tog'lardin qildi mahkam.
Yetib chun gulshani lutfung shamimi,
Ko'runub elga o't jannat nasimi.
Oyu kun bog'i johingdin iki gul,
Tun ul gulshanda mushkinfom sunbul.
Kavokib birla ul tun rangi darham,
To'kulmish go'yo sunbulg'a shabnam.
Qilichingdin ham el g'amginu ham shod,
Sudindur mulk ham vayron, ham obod.
Qilib mavji balo ham zohir ul suv,
Bo'lub ham fath ruxsorig'a ko'zgu.
Xadanging marg tayridin nishona,
Aduv jismini aylab oshyona.
Vale ul oshyong'a bo'lmayin rom,
O'tub yetgach zamone, tutmay orom.

Bo‘lub axzar sinoning sarv monand,
Aning ustida bargi bed rayvand.
Yashil aylab ani zahri halohil,
Bo‘lub barcha xilof ahlig‘a qotil.
Safi hayjoki o‘q kelgay yog‘indek,
Kamanding tashlag‘on shakli choqindek.
Choqin yo‘q, rishtai iqbolu ta‘yid,
Bo‘lub mahkam zafar bo‘ynig‘a jovid.
Samanding ul sahobi barqraftor
Ki, sur‘atdin qadam to farq raftor.
Zamona ablaqi yanglig‘ xiromi,
Yururda sharq to g‘arb ikki gomi.
Xiromi o‘rga chiqmoqta tutundek,
Yegarmak vaqti dasht uzra quyundek.
Quyun yo‘qkim hayuni devzod ul,
Demonkim devzod ul, devbod ul.
Zamonikim jahong‘a tushgay oshub,
Zamin birla zamong‘a tushgay oshub.
Chiqib charx uzra hayjo ahli gardi,
Qolib gard ichra charxi lojuvardi.
Iki saf har biri bir ko‘hi bedod,
Sarosar tig‘i oning tig‘i fo‘lod.
Jahonni tiyra gard aylab qarong‘u,
Sinonlar sham‘i solib anda yog‘du.
Kavurga dahr aro solib g‘irevi,
Hechukkim mast bo‘lg‘ay narra devi.
O‘qi andoqki sarsar lola eltib
Shafaqning jomidin rargola eltib,
Bahodirlar falakdek barcha xunrez,
Shihoboso sinonlar aylabon tez.
Adam qo‘rg‘onig‘a qochib amonliq,
Falak olam aro sochib yamonliq.
Sen ul soat salobatdin sirehre,
Qo‘lungda tig‘din raxshanda mehre.
Maozallohi, gardundek janobing
Taharruk torsa azm aylab rikobing.
Surub har lahza bir yon tortibon tig‘,
Shukuhi tundluqta o‘ylakim mig‘.
Solib har sori tig‘i louboli,
Aduvdin qilg‘asen olamni xoli.
Qilib ul nav‘ tig‘i bemadoro,
Jahon ichra qiyomat oshkoro.
Quyosh botqay uzorin darham aylab,
Falak qochqay ravon qaddin xam aylab.
Yonib maydondin etsang azmi ayvon
Tushub ayvong‘a silkib gardi maydon.
Tutub Jamshed⁽³⁾ taxti uzra orom,
Tilab xurshed yanglig‘ la‘lgun jom.
Quyub og‘zingg‘a ul jomi Kayoniy⁽⁴⁾,
Ichibkim bo‘lsun obi zindagoniy.
Ne mulkikim olib ul razm ichinda,
Bag‘ishlab barchani bu bazm ichinda.

Demon har mulkini bir rodshog'a,
Har ikki mulk balkim bir gadog'a.
Chu baxshish topib andog' mulku johe,
Bo'lub ul dam gado ham rodshohe.
Gadodin bo'lmasun ozurda roying,
Erur chun rodshahlar ham gadoying.
Alo to rodshahlig' boqiy o'lg'ay,
Tarab bazmida mahvash soqiy o'lg'ay.
Binoyi saltanat zotingg'a boqiy,
Saodat mahvashi bazmingda soqiy.
Bu soqiy ilgidin joming rayoray,
Zuloli Xizr ul joming aro may.
Ketur, soqiy, sharobi armanisoz,
Tut oni shoh madhin aylab og'oz.
Qil avval no'shu berkim, men qilay no'sh,
Qo'sh ichsang tutki, men dog'i ichay qo'sh.

[XI]

Saltanat sirehrining mehri raxshandasi va xilofat tojining la'li duraxshandasi, jahonbonlig' jismining ruhi nozanini va kishvarsitonlig' aynining mardumaki jahonbini, olam alqining rafei va zamon ahlining badei, ya'ni sulton Badiuzzamon Bahodir madhida: xalladallohu mulkahu va abbada davlatahu⁽¹⁾

Azal subhiki qildi xomai sun'
Taharruksiz xaroshi nomai sun',
Abad shomig'acha ne bo'lsa mavjud,
Yozildi ul varaqda budu nobud:
Qadahchashqa xarobot o'ldi marqum,
Vara'kashg'a munojot o'ldi maqsum.
Gadog'a notavonlig' bo'ldi ro'zi,
g'anig'a komronlig' bo'ldi ro'zi.
Birovga qismat oz bo'ldi bag'oyat,
Birovga baxshish o'ldi benihoyat.
Alarkim torti ko'p Haqdin atolar,
Erurlar olam ichra rodsholar.
Bular ichra dag'i ko'rdur tafovut,
Biri yazdonrarast o'lmish, biri but.
Shahekim Tengridin besa'yu ko'shish
Bori shahlardin ortuq torti baxshish,
Jahong'a boisi amnu amon ul,
«Badi ud-dahru Doroi zamon» ul.
Qachon andin Kim etsang «dahru Dor»
Sharif alqobi bo'lg'ay oshkoro.
Humoyun ismi mujmal bo'ldi ta'vil,
Qiloyin emdi bir-bir oni tafsil.
Munung zimmida ne tormish azaldin,
Deyin mashruh xoli har xalaldin.
Oti o'n harf ila bo'ldi murakkab,
Budur tartib agar qilsang murattab.
Azaldin bir atog'a dol har harf,
Atoyoning dalili harf-barharf.

Erur «be» – birru ehsonning dalili,
Guhardek bahri Ummonning dalili.
Ikkinchi harf davlatdin erur «dol»,
Topib dinu diyonat andin iqbol.
Uchunchi yumndin aytib nishona
Ki, tindi maqdami birla zamona.
Bo‘lub to‘rtunch anga «ayni» adolat,
Qilib ham umri tulig‘a dalolat.
Yana bir rostlig‘din aytibon roz,
Amonat bog‘ida sarvi sarafroz.
Yana bir lutfdin aylab xabardor,
Latofat gulshanida bahrabardor.
Biri yetti adaddin torti taqsim
Ki, qilmish Haq nasibing yetti iqlim.
Yana birdin bo‘lub millat kiromi
Ki, sendindur musulmonliq nizomi.
Yana bir jilvasin aylab mukarrar
Ki, bir Tengri durur yoring muqarrar.
Yana bir bu nidodin aylab ogoh
Ki, bo‘lmish qismating: «Nasrun minalloh»⁽²⁾.
Aning tarkibiga bu o‘ncha holat
Qilur, qilsang taammul, yuz dalolat.
Dalil o‘ldi bu suratlarg‘a oti,
Va lekin bahri ma’ni durri zoti.
Aning zotig‘a dur birla ne nisbat,
Bu ma’nidinki, bordur durg‘a qiymat.
Duri zoti bo‘lub daryoyi aflok
Ki har durri erur bir axtari pok.
Bu bahr aflokidin ruxsori xurshed,
Yuz uzra qatralar Birjisu⁽³⁾ Nohid.
Gahekim sindurub toji Kayoniy,
Olib ilgiga jomi Xusravoniy.
Tuzub suhbat «Bihishti soniy» ichra,
May ichsa «Bog‘i nav»⁽⁴⁾ ayvoni ichra.
Ani majlis dema, oliy sirehri,
Qadahdin davrida raxshanda mehri.
Dema mehr onikim, mehri sabukxez,
Ne andoq tezrav, ne ishratangez.
Nishotafzoyroq Nohiddin ko‘r,
Sarius-sayroq xursheddin ko‘r.
Quyosh bir qatla har kun ko‘kni soyir,
Bu majlis charxin ul yuz qatla doyr.
Quyosh har davrida bir tiyra aqshom,
Munung har davridin ravshanroq ayyom.
Agar ko‘k sur‘atidin sayr etib mehr,
Mudiri har dam oning bir rarichehr.
Mug‘anniylar nishotafzo navodin,
Chekib Nohidni har dam havodin.
Zarofat holatida bazlago‘lar,
Atorudqa qilib har dam g‘ulular.
Bo‘lur chun shah tarab birla qadahkash,
Tarab kayfiyatidin bo‘lsa sarxush.

Berib yuz ganj yaxshi soʻzga bexost,
Yomon soʻzni qilib isloh ila rost.
Yomon men aytim topib soʻzum rech,
Aning bazmida soʻz oʻtmay yomon hech.
Quyoshdek olamoro bazm chogʻi,
Jahongʻa oʻrt solib razm chogʻi.
Qayonkim barqi tigʻi shuʻla sochib,
Aduvning raykaridin boshi qochib.
DEmasmenkim, kesib oʻqi zirihni,
Taxayyul toridin ochib girihni.
Sinoni chun yetib sahmi qazodek,
Aduv qaddini aylab halqa yodek.
Oʻzi har sorikim surgach gʻazabnok,
Qilib ul saf yoqosin sar-basar chok.
Zafargʻa surma raxshining gʻubori,
Quyoshqa shuʻla tigʻining sharori.
Alo, tokim quyoshdin boʻlgʻay anvor,
Yoruq qilgʻay jahon mulkini hamvor.
Jahon mulki anga boʻlsun muyassar,
Quyosh toji aning boshigʻa afsar.
Berib davron quyosh yangligʻ kamoli,
Falakdin boʻlmasun, yo Rab, zavoli.
Ketur, soqiy, qadah xurshedini bot,
Ichay shahzoda yodi birla, hayhot!
Ki hajridin aning mahzunmen asru,
Boʻlay behushkim, majnunmen asru.

[XII]

Bu deboi chiniy yuzin xitoyi soz naqshlar bila munaqqash qilmoq va ul xitoyi naqshlarni monuviy tiroz gullar bila dilkash bezamoq va bu guliston sahnida xoqoni Chin masnadi ehtishomin yoymoq va aning ehtishomi hadiqasi nasab guli va farzand mevasidin oʻzga jamiʼ azhor va favokih bila muzayyan erkonin aytmoq va dard bogʻi gʻunchasi va balo chamani shukufasi, yaʼni shahzoda Farhodning adam shabistonidin vujud gulshanigʻa kelganini qalam bubuli tilidin sayramoq⁽¹⁾

Bu chiniy hullagʻa boʻlgʻon raqamkash,
Yuzin bu tarh ila qildi munaqqash
Ki, Chin mulkiki, rashki naqshi Chindur,
Savodi gʻayrati xuldi barindur.
Shahe erdi muazzam xoni oning,
Dema xoni oning, xoqoni oning.
Iki olamcha mulki vusʼat ichra,
Yeti garduncha taxti rifʼat ichra,
Sirohi yer yuzida qum hisobi,
Ne qum, gardun uza anjum hisobi.
Tajammul onda Afriduncha⁽²⁾ yuz ming,
Xizona maxzani Qoruncha⁽³⁾ yuz ming.
Uluvvi dargahi gardun misoli.
Qayu gardunki, andin dogʻi oliy.
Moʻgʻul qullar kibi ollinda xonlar,
Boʻlub kishvardihi⁽⁴⁾ kishvarsitonlar⁽⁵⁾.

Kafining bazli Ummondin ham afzun,
Javohir sochmog'i kondin ham afzun.
Dema kondin, degil imkondin ortuq,
Nekim yo'q ondin ortuq, ondin ortuq.
Zamona toqi ofoq aylab oni,
Bari xonlar aro toq aylab oni.
Aningdek fard etib charxi kuhangard
Ki, bir farzanddin ham aylabon fard.
Mukallal mehr durri birla toji,
Aning bir o'zga durga ehtiyoji.
Murodi bog'i yuz guldin barumand,
Vale ul o'zga gulga orzumand.
Yuzidin ravshan aylab nuri kavnayn,
Anga ko'zdin uchub bir qurratul-ayn.
Debonkim: «Chun jahonning yo'q vafosi,
Emas mahkam amal qasri asosi.
Baqo ayvoni ko'p oli emastur,
Havodisdin jahon xoli emastur.
Kishi gar qilsa ming yil rodsholiq,
Jahon mulkiga aylab kadxudoliq,
Chu tortar oqibat jomi fanoni,
Borur dam fahm etar bir damcha oni.
Shahikim, ko'kka chiqqay taxtu johi,
Gadokim, taxta kiz bo'lg'ay ranohi,
Baqo tufrog'idin silkar zamon yeng,
Bu dog'i ul ikisi teng durur, teng.
Ne chekkay ko'kka boshin tojdori
Yo'q ersa bir dur andin yodgori.
Valaddur ul duru, volid sadafdur,
Sadaf, ya'ni otou dur xalafdur.
Sadaf yo'q, bahr aro gar bo'lmas inju,
Ani bil, bir nihoyatsiz achig' su[v].
Ne achchig' suvki masti vahshat oyin,
Labida kaf, yuzida mavjdin chin.
Chamanda sarv bas ra'no shajardur,
Yo'q andin naf', chunkim besamardur.
Shajarkim juz latofat shevasi yo'q,
O'tun o'rnidadur gar mevasi yo'q.
Yog'indin gar bulut yetkurmasa sud,
Havoda ul hamonu bir qalin dud.
Chaqinkim yorudi anvori oning,
Chu o'chti, qolmadi osori oning.
Agar o't o'chsa bo'lmas g'ussa yutmoq,
Chu axgar qoldi osondur yorutmoq.
Men o'ldum ul tengizkim gavhari yo'q,
Va yo ul o'tki oning axgari yo'q.
Tengiz yo'qkim, g'adiri vahshatangez,
Qayu ul o'tki, yovshondin bo'lur tez.
Bu o'tlug'din erur bag'rimda dog'im,
Qurutmosun debon davron o'chog'im.
Zihi hasratki, men yillar yutub qon,
Bo'lub Chinu Xito mulkida Xoqon.

Bu foniy dayrdin bo'lg'ach xiromim,
Kelib begonaye tutqay maqomim.
Ayoq qo'yg'ay firoschu bistaring'a,
Ilik sung'ay sirohu kishvarimg'a.
Shabistonim aro orom qilg'ay,
Zamona subhi irzim shom qilg'ay.
Manga yig'moqta yetgay mehnatu ranj,
Anga serarg'a qolg'ay maxzanu ganj.
Aodi ta'nu afsusinmu aytay,
Eranlik nangu nomusinmu aytay.
O'g'ulsizlig'din o'ldi bu shikanjim
Ki Haq daf' aylagay bu dardu ranjim.
Bu qattig' vartada ilgimni tutqay,
Ko'zumni bir xalaf birla yorutqay».
Bu erdi muttasil guftu shunidi,
Xudoyidin o'g'ul erdi umidi.
Bo'lub ko'z yoshidin haryon guharrosh,
Guhardek ko'zga istab o'zga bir yosh.
Bu maqsudi uchun sochib diramlar,
Qilib ko'p nazrlar, aylab karamlar.
O'g'ulsizlarni ham aylab navoliq,
Atosizlarg'a ham aylab atoliq.
Bulardin barcha komu muddaosi
Bukim, bo'lg'ay bir o'g'ulning atosi.
Bo'lub g'ofilki, nekim kilki taqdir
Raqam chekti, emas imkoni tag'yir.
Kishi har muddaodakim ko'rar sud,
Yaqin ermas ani tormog'da behbud.
Baso gavharki rangi ahmar erdi.
Ko'rundi la'lu, tutqach axgar erdi.
Ko'p asfar lavn soz etti zamona,
Ko'rundi zarvaraq, erdi zabona.
Kishi komida sud ermas chu ma'lum,
Rizo avlo durur bo'lg'ong'a maqsum.
Chu Xoqonning bu erdi muddaosi,
Ijobat qurbini topib duosi.
Shabistonida tug'di bir yangi oy,
Yangi oy yo'qki, mehri olamoroy.
Ochildi bog'ida bir otashin vard,
Demaykim, vard, balkim shu'lai dard.
Kiyurdi ilgiga davron nigine,
Nigin o'rnida la'li otashine⁽⁶⁾.
Yuzinda ishq asrori yozilg'on,
Ichinda dard ta'vizi qozilg'on.
Niginu la'l yo'q, durri shabafro'z,
Dema dur, gavhare – lekin jahonso'z.
Eshilgan rishtasi tobi vafodin,
TEshilgan bag'ri hakkoki qazodin.
Ko'zida ashk selidin asarlar,
Damida oh dudidin xabarlar.
Muhabbat nuri ollinda huvaydo,
Jamolida vafo tug'rosi raydo.

Falak deb dard elining shohi oni,
Malak deb dard o'ti ogohi oni.
Tushub ishq ahli ichra har taraf jo'sh,
Chu tug'di o'tda sayr aylar Siyovush⁽⁷⁾.
Vafo xaylida g'avg'o shodlig'din,
Biri-birga muborakbodlig'din.
Ato ul durg'a chun nazzora qildi,
Sadafdek og'zi kulmakdin yoyildi.
Sochib oncha javohir olam ichra
Ki, andin bahru kon qolib g'am ichra.
Yasab kishvarni oyin birla borchu,
Bu oyin tuhfa Chin birla borchu.
Bu yanglig' hukmi om aylab nadivor
«Ki, Chin mulkida bo'lsa harne devor
Yasalsun borchu oyin birla zebo,
Tutulsun borig'a iksunu debo.
Ne debo, borchasi sanginu dilkash,
Xito suratlari birla munaqqash».
Qilib bu nav' ziynat birla oyin,
Tamomi Chinni suratxonai Chin.
Xaloyiq harne qilsa tergamak yo'q,
Ne qilg'onni yomon qilding demak yo'q.
Tuzub bir jashn kim charxi kuhansayr,
Aning davrida bu toqi kuhandayr —
Aningdek ko'rmayin bazmi Kayoni,
Yuzidin bircha ham bermay nishoni.
Falakdek xon fuzunroq anda haddin,
Quyosh qursi kibi non xud adaddin.
Olib kishvar elining ehtiyojin,
Bag'ishlab elga uch yilliq xirojin.
Ulus tutmay tarabdin bir dam orom,
Vale asrab tarab tavrida andom.
Tarab g'avg'osin ul kishvarda chog'lab,
Mashaqqat korvoni raxt bog'lab.
Qilib yag'mo xaloyiqdin garona,
Tutub aysh anda manzil jovidona.
Yuzinda kimsa chindin tormayin bahr,
Magar dashti yuzi lek ul dag'i shahr.
Qilib mahv el ichidin boda qayg'u,
Qaro qayg'uni daf' aylab qizil suv.
Ketur, soqiy, chekib yirlar uchun un,
Manga to'ydin ulush ber, jomi gulgun.
Meni Chin ahli yanglig' mayrarast et,
To'lo chiniy ayog'lar birla mast et.

[XIII]

Shahzoda Farhodqa «Al-asmou tanzilu minassamo»⁽¹⁾ hukmi bila ishq sirehri avjiddin nomdorliq nasib bo'lmoq va shavq gulshanida g'uncha erkonda guldek ko'nglaki chok, balki bulbuldek ko'ngli g'amnok bo'lmoq va dard muallimi maktabida ishq kutubin lafz-balafz, balki muhabbat avroqin harf-baharf o'qumoq va dilovarliq maydonida shijoat varzishini qilichdek tez etib o'qdek tuz etmak va zamon kinavarlaridin xuddek saromad va nayzadek sarafroz bo'lmoq

Bu zebo bazmning alhonnamoyi,
Bu yanglig' bo'ldi so'z dastonsaroyi:
Ki, chun Xoqong'a Tengri berdi farzand,
Bo'lub ul hadya birla shodu xursand.
Jamoli birla ko'nglin aylabon xush,
Otin qo'ymoq sori bo'ldi raqamkash.
Jamolidin ko'rungach farri shohi,
Bu fardin yorudi mah to ba mohi.
Qo'yub yuz himmatu iqbolu davlat,
Hamul far soyasidin torti ziynat⁽²⁾.
Bu javharlarg'a chun isnod torti,
Murakkab aylagach Farhod torti.
Bu farni hodiya baxt etgach irshod,
Ravon shahzoda otin qo'ydi Farhod⁽³⁾.
Hariru hulla ichra bog'labon chust,
Murassa' mahd ichinda tongdilar rust.
Bu nav' ermas ato qo'ymadi otin
Ki, ko'rgach ishq aning pokiza zotin.
Anga farzona Farhod ism qo'ydi,
Hurufi ma'xazin besh qism qo'ydi.
Firoqu rashku hajru oh ila dard,
Birar harf ibtidodin aylabon fard.
Borin ustodi ishq etgach murakkab,
Tarakkubdin bu ism o'ldi murattab⁽⁴⁾.
Malolat mahdida zor etti oni,
Bu qayd ichra giriftor etti oni.
Maalqissa chu torti mahd maskan,
Qafas davlat humoyig'a nishiman.
Arusi charx tun-kun doyakirdor
Bo'lub har tavi holidan xabardor.
BEshik davrida chiniyu xitoyi,
Bo'lub yuz no'shlab dastonsaroyi.
Ko'zining nozi eldin eltib uyqu,
Anga uyqu keturmakka navogo'.
Ko'runmay o'zga yoshlardek sifoti,
Ko'ziga bo'lmay uyqu iltifoti.
Sutikim, sog'ibon og'zig'a doya
Ki jismi andin olg'ay qutu moya.
Anga ichmak bo'lub nokom yanglig',
Mavizu shirai bodom yanglig'.
Ne qatra sut ichurgach doyai ishq,
Bo'lub bir gavhari sarmoyai ishq.
Topib har qatra bir durdin nishoni,
Va lekin borchasi durri maoni.
Icharda mo'rdin o'ksuk g'izosi,
Topib qut onchakim, arslon bolosi.
Birovkim ishqdin bo'lg'ay anga qut,
Sut ichsa dur bo'lur, qon ichsa yoqut.
Bu yanglig' chun bir o'ldi yoshi oning,
Sharaf durrig'a yetti boshi oning.
Qadam urdiyu tarki mahd qildi,
Qo'yub emgak yururga jahd qildi.

Chu uch yoshig'a chekti davri aflok,
Takallum qildi andoqkim duri pok.
So'zi bori bo'lub afsonai ishq,
Maqomu maskani koshonai ishq.
Ajabdur uch yoshida ko'zga atfol,
Nechukkim o'n yoshida o'zga atfol.
Qolib bu ishda el hayroni oning,
Sirehru mehr sargardoni oning.
Ato bu nav' ko'rgach ish hisobin,
Munosib angladi ilm iktisobin.
Keturdilar hakimi nuktdone,
Bilik birla jahon ichra jahone.
Falak mushkillari hal fikratidin,
Falakka mushkil oning diqqatidin.
Quyosh yanglig' yorug' rayi muniri,
Vale andin yoruq mo fizzaamiri⁽⁵⁾.
Qayu ilmiki yo'q andin nihonroq,
Aning qoshida yo'q andin ayonroq.
Surub hay'at sori chun fikrati raxsh,
Sirehr ajzosin aylab jav-bajav raxsh.
Va gar hikmatda royi jism etib qism,
Ko'ziga nuqtai mavhum ulug' jism.
Tabiiyu, riyoziyu, ilohiy,
«Alif, be, te»dek ollinda kamohi.
Bo'lub Yunonda hikmat viridi oning
Arastu bir kichik shogirdi oning.
Yorutqoch bazmni donoi olam,
Tilab shahzodani doroyi olam,
Qilib ta'limig'a yuz nav' ta'kid,
Falak ollinda manzil tutti xurshid.
Alif, be degach ustod ibtidodin,
Alif oldi alamdin, be balodin.
Ham avval kunda berdi sarvi gulxad
Atog'a hadyai ta'limi abjad⁽⁶⁾.
Uchunchi oy ravon bo'ldi savodi,
Burung'i yilda Qur'on bo'ldi yodi.
Agar bir qatla ko'rdi har sabaqni,
Yana ochmoq yo'q erdi ul varaqni.
Ne so'znikim o'qub ko'ngliga yozib,
Dema ko'ngliki, jon lavhiga qozib.
O'qub o'tmak, uqub o'tmak shiori,
Qolib yodida safha-safha bori.
Ko'rub chun ishq oshiqliq maqolin,
Topib oshufta mahzun ko'ngli holin.
Aning sharhini takror aylabon ko'r,
O'qurda nolayu zor aylabon ko'r.
Bo'lub oshiq g'ami sharhida g'amnok,
Yaqo chokin o'qub, aylab yaqo chok.
Kim etsa darddin oz-oz rivoyat,
Qilib ul dard anga ko'r-ko'p siroyat.
Kishi ko'nglin bilib afgor yig'lab,
Ne ko'zda ashk ko'rgach zor yig'lab.

Hakim ul ishda qolib lol har dam,
Qilib andin yuz istidlol har dam.
Atog'a gah bo'lub g'olib tahayyur,
Anoni goh etib ojiz tafakkur.
Bu deb atfolg'a bu nav' o'lur hol,
Ul aytib, yo'qtururmu o'zga atfol.
Qilib har bir ani bir nav' ta'bir,
Biri bilmay ne nav' erkonne taqdir.
Ishi bu yanglig' erdi el aro fosh
Ki, to umridin oning o'tti o'n yosh.
Jahonda qolmadi ul yetmagan ilm,
Bilib tahqiqini kasb etmagan ilm.
Bo'lub o'n yoshqa umrining mururi,
Yigirmi yoshcha qaddu jismu zo'ri.
Ulum avroqi chun bir-bir yorildi,
Dilovarliq silohi mayli qildi.
Chu oz fursat anga mayl etti zohir,
Qayu bir mayli qilg'och bo'ldi mohir.
Olib qavsi quzah chekmakka qullob,
Turub mashriq etib mag'ribg'a rartob.
Qaro tun gar nishon aylab Suhoni⁽⁷⁾,
Falakcha novakig'a ul nishoni.
Debon Turki falak⁽⁸⁾ otqonda zihlar,
Tavahhum toridin ochib girihlar.
Qilichi zarbasi ollinda har marz,
Shikof andoqki suvdin yer aro darz.
Ne yer, tog'iki kisvat qildi xoro
Bu kisvatdin qilib darz oshkoro.
Qilib gar hamla Alburz⁽⁹⁾ uzra bir gurz,
Bo'lub gardu chiqib gardung'a Alburz.
Yevurgach nayzasin davri falakvor,
Bo'lub qalqon o'ziga charxi davvor.
Tubo mixi bila sonchib samakni,
TEshib no'gi bila davri falakni.
Chu maydon azmig'a solib takovar,
Buzug'luq boxtardin to ba xovar.
O'tub ko'k bodroyidin samandi,
Tushub Bahrom⁽¹⁰⁾ bo'ynig'a kamandi.
Yeti gardung'a ofat shashraridin,
Bo'lub suv hut⁽¹¹⁾ bag'ri xanjaridin.
Asad bo'ynin uzub sarranja birla,
Zabuni bir asad⁽¹²⁾ har ranja birla.
Qilib Ro'yintan⁽¹³⁾ o'z ilgini ranja,
Tutub chin ranjasi ollig'a ranja.
Hamul ilmi baland ovoza birla,
Bu yanglig' zo'ri beandoza birla
O'zin abjad o'qur eldin tutub kam,
Dema donishki, zo'ri dast ila ham.
Bo'lub shahlar eshigining gadoyi,
Va lekin ul gadolar xoki royi.
Anga teng rodsholig', yo gadolig',
Gadoliqqa teng etmay rodsholig'.

Demon, ham ko'ngli poku ham ko'zi pok,
Tili poku so'zi poku o'zi pok.
Muningdek tiynati pokiga loyiq,
Duosin aytibon poki xaloyiq.
Aning sori sovug' yel essa nogoh,
Chekib Chin mulkining xalqi sovug' oh.
Qilib el xonumon oning fidosi,
Ne xonumonki, jon oning fidosi.
Ato yuzlanmasun deb dardu ranje,
Yetib har kun boshig'a sadqa ganje.
Vale bir zarra dard o'lg'och radidor
Bo'lub ul ganjlar birla xaridor.
Asiri dard ichi-yu toshi oning
Ki, to o'n to'rt bo'ldi yoshi oning.
Ketur, soqiy, sharobi dardrarvard
Ki, bo'ldi ko'nglumiz rarvardai dard.
Boshimg'a dard chekmastin burun tig',
Bu dam bazmi nishoti aylagil big'.

[XIV]

Farhodning shabob gulshanidakim, tarab gulbunining nishot gullari ochmoq mahali durur, dard xorlari ko'rguzmoki va bulbuldek shavq o'ti xorxoridin fig'on tuzmoki va xoqon bu ishtin g'unchadek diltang bo'lib, aning chorasi uchun to'rt bog' tarhin solg'oni va to'rt qasr bino qilg'onikim, shoyad bu bog'lardin maqsud guli torilg'ay va ul qasrlardin murod eshigi ochilg'ay.

Muhandiskim bu qasr obod qildi,
Bu yanglig' tarhini bunyod qildi.
Ki chun xoqong'a ul kom o'ldi hosil,
Tarab bazmida orom o'ldi hosil.
Shabistonida ul sham' o'ldi ravshan
Ki, bazmi gullaridin bo'ldi gulshan.
Necha ul sham' bor erdi dilafro'z.
Vale ko'p shu'la tortar erdi jonso'z.
O'ti gohi chekar erdi zabona,
Bo'lub gohi sirishkim yuzda dona.
Yuziga ishq har dam deb nihoni
Ki, qilg'umdur bu gulni za'faroniy.
Qadig'a g'am yuki deb roz har dam
Ki, qilg'um bu «alif»ni «dol»dek xam.
Ko'ziga aytibon afsona qayg'u
Ki, bir kun ikisidin olg'um uyqu.
Boqib ko'ngligau tahdid etib dard
Ki, bu evdin chiqorg'um oqibat gard.
Ne ishkim charx etar izhorin oning,
Burunroq ko'rguzur osorin oning.
Isitmoq chun sharorat zohir aylar,
Badanda ul harorat zohir aylar.
Chu yafrog'ni to'kar bodi xazoniy
Burun rangini aylar za'faroniy.
Angakim bir balo yetkursaq taqdir,
Yetar avvalroq ahvolig'a tag'yir.

Aning, chun bor edi ollinda ko‘p ranj,
Tarab ayyomi ham erdi alamsanj.
Qachonkim aylabon ishratqa ohang,
Dame no‘sh aylamakka jomi gulrang.
Nishot ahli bo‘lub har yon navosoz,
Nishotangez doston aylab og‘oz.
Surudikim ulusni xurram aylab,
Aning xurramlig‘in dardu g‘am aylab.
Ne doston ichra mazkur o‘lsa Majnun.
Aning ko‘ngli bo‘lub albatta mahzun.
Ne alhon bo‘lsa bir g‘amdin rivoyat.
Bo‘lub bu g‘amdin ul g‘amgin bag‘oyat.
Eshitgach ishqu oshiqliq surudin,
Tiya olmay ko‘zidin ikki rudin.
Bo‘lub Xoqon aning holidin ogoh,
Tafakkur aylabon tortib sovug‘ oh
Ki, nevchun doyim ul shod ermas erking‘
Hamisha g‘amdin ozod ermas erking‘
Ne erkin ohu afg‘onig‘a bois,
Ne qayg‘u ashki g‘altonig‘a bois.
Xito mulkida har nav‘i g‘aroyib
Ki, mumkin bo‘lmag‘ay andoq ajoyib.
Sumanbarlar bori zebou nozuk,
Hunarvarlar bag‘oyat chustu chobuk.
Musha‘bidlar sirehri bevafozon,
O‘g‘urlab muhra ko‘k tosidin oson.
Chu aylab la‘b har nayrangsozi,
Falak har lahza yeb o‘n qatla bozi.
Qilib tunni yorug‘, kunni qarong‘u,
Suvdin o‘t yondurub, o‘tdin serib suv.
Ko‘kartib shu‘laliq o‘tdin sirandon,
Osib o‘rgamchi tori birla sandon.
Bulardin dog‘i rumakru fusunroq,
Hisobi haddu g‘oyatdin fuzunroq,
Yetib har kun oning bazmida hozir,
Alar aylab fusunu makr zohir.
Qilib shahzoda har qaysig‘a ta‘miq,
Bo‘lub kayfiyati ollinda tahqiq.
Chu hal bo‘ldi bo‘lub bir dam tarabliq,
Bo‘lub raf‘ ul ajab ishdin ajabliq,
Ne shaklikim ketar ashkoli oning,
g‘aroyib ichra qolmas holi oning.
Bular birla dog‘i shohi jahongir
Chu aylay olmadi bu ishga tadbir.
Bo‘lub bechora ko‘p qildi taammul,
Yana bir o‘zga ish qildi taxayyul,
Ki, qilg‘ay to‘rt oliy qasr bunyod,
Bo‘lub har fasl bir qasr ichra Farhod.
Tuzub ul qasrda ishratqa asbob,
Farog‘at birla no‘sh etgay mayi nob.
Yasab har qasrning davrinda bog‘e.
Ki bo‘lg‘ay har gul andin shabcharog‘e.

Topib ul fasl rangin ahli nirang,
Muvofiq aylagaylar qasrini rang.
Bahoriy qasrining tuzgach asosin,
Olib gullar jamolidin qiyosin.
Buti gulchehradek shang aylagaylar,
Yuzidek oni gulrang aylagaylar.
Yana qasreki tobistoniy o'lg'ay,
Tana'umning saro bo'stoni o'lg'ay.
Qilur ul fasl bargu sabza ohang,
Tanosub birla qilg'aylar yashil rang.
Yana bir qasrkim bo'lg'ay xazoniy,
Chu bor ul fasl rangi za'faroniy.
Anga bu rang ila bergaylar oyin,
Qilib zarkorlig' birla har oyin.
Yana bir qasrni aylab shitoyi,
To'shab kofurgun jinsi xitoyi.
Berib nisbatda qoru muzg'a rayvand,
Yetib rangin oning kofur monand.
Bu yanglig' to'rt qasri charxkirdor
Ki, bo'lg'ay to'rt fasl andin namudor.
Muhayyo aylagaylar naqshi chindek,
Fazosi ravzai xuldi barindek.
Tugangach ravzadek har bayti ma'mur
Keraklik bo'lsa g'ilmon anda yo hur.
Xitou Chinda tanlab nozaninlar,
Bori g'ilmonvashu huro jabinlar.
Bu jannatlarg'a qilg'aylar xiromon,
Nechukkim ravza ichra huru g'ilmon.
Shak ermaskim, bulardin shohzoda
Tana'um birla bo'lg'ay dilkushoda.
Burundinkim solur ish tarhi ustod,
Tamom o'lg'uncha har bir ishratobod,
Hunarvarlarki qilg'aylar hunar fosh,
Agar xorotaroshu xoh naqqosh.
Biri har dam yo'nub yuz nav' xora
Ki, qilg'ay havz yo farshu izora.
Biri har dam chekib yuz naqshi dilkash
Ki, har bir qasrni qilg'ay munaqqash.
O'shul muddatg'acha bu korxona
Ki, ko'rguzgay tunganmakdin nishona.
g'aroyib ko'p huvaydo bo'lg'usidur,
Base shakl anda raydo bo'lg'usidur.
Ko'runub har zamoni ko'zga bir shakl,
Ko'z olg'och bo'lg'usidur o'zga bir shakl.
Chu bo'ldi jilvagar ashkol yuz nav',
Anga ham bo'lg'usi timsol yuz nav'.
Yasarda bo'lsa har san'atqa mashg'ul,
Yasalg'ach bo'lg'usi ishratqa mashg'ul.
Chu bu ishlarga bo'ldi tab'i mu'tod,
Shak ermas bo'lmog' ul ishlardin ozod.
Chu Xoqon torti mundog' chorag'a dast,
Ichiga shodlig' yuzlandi rayvast.

Bor erdi ollida farxunda dastur,
Mamolik ra'yidin obodu ma'mur.
Topib oroyish andin mulku ziynat,
Tutub el ichra Mulkorog'a shuhrat.
Shah etmay mayl anga aytilmayin ish,
Aning ra'yidin ayru qilmayin ish.
Hamul Farhodg'a erdi atobek,
Ko'rub Farhod xud oni atodek.
Aning oshufta holidin bu ranjur,
Nechukkim ganji yag'mo torsa ganjur.
Shah ul fikr aylagach, eldin nihoni,
Kirib xilvat aro chorlatti oni.
Qusuru hur ishin tarh etti borin,
Taxayyul qilg'anin sharh etti borin.
Duo aylab dedi farxunda dastur
Ki hech ish qolmamish royingg'a mastur.
Ravon qilmoq kerak emdi shurui,
Anga-o'q ayladi shah ish rujui.
Chu Mulkoro eshitti, qo'rti filhol,
Shahi mulk ollida yer o'rti filhol.
Chiqib shoh ollidin o'lturdi dilxush,
Bo'lub asbob jam'ig'a raqamkash.
Ketur, soqiy, manga jomi mayi nob,
Bu soatkim muhayyo bo'ldi asbob
Ki, gardun yetti qasridur vafosiz,
Jahonning to'rt fasli ham baqosiz.

[XV]

Mulkoroning to'rt ravzai Eram⁽¹⁾ monand bila to'rt qasri falakrayvand imoratin to'rt ayirib har biriga Zuhlvash sarkor va Atorudson me'mor ta'yin qilib rub'i maskundek obodlig'ig'a mashg'ul bo'lg'oni va Farhodning ish tamoshosig'a kelib, ahli hunar san'atini tamosho qilib, Qorani⁽²⁾ sangtarosh ishiga yetishgach g'arobatidin fahmi teshasi ul ish idpoki xorasidin kund bo'lub, quyosh mag'rib tog'ig'a mayl etgonddek, aning xorosi ustiga tushub, metin tilidin so'z surub, xoro sadosidin javob topib, ul ish mayli mumdek ko'ngliga «Kan-naqshi fil-hajar»⁽³⁾ bo'lg'oni

Muhayyo aylagan bu korxona,
Bu yanglig' surdi vaz'idin fasona
Ki chun shah qildi Mulkoroni ma'mur
Binolar mulkdin qilmoqda ma'mur.
O'zi otlandi davlat birla xushhol,
Tushub davlat kibi ollinda iqbol.
Rikobida hakim erdi adadsiz,
Muhandisshevalar ollinda hadsiz.
Kezib Chin davrida shodu qadahkash,
Aningdek to'rt mavzi' qildilar xush.
Ki har bir ko'rguzub jannat fazosi,
Fazosidek suvi birla havosi.
Kelib bir faslg'a har bir muvofiq,
Bo'lub shahzoda oromig'a loyiq.
Topib devor arkonini avval,

Buyurdi har biriga to'rt jadval.
Chekildi bir yig'och tul ichra har xat,
Yig'och o'rni ham o'ldi xat bar xat.
Chu torti bog' tarhi zebu oyin,
Qilildi to'rt qasr o'rmini ta'yin.
Buyurmoqta o'tub dorog'a navbat,
Yetishti ishta Mulkorog'a navbat.
Xito mulkida erdi ikki ustod,
Ikavlon tav'amonlig' birla hamzod.
Laqabda biri Boniy⁽⁴⁾, biri Moniy,
Muni ko'rgan tasavvur aylab oni.
Qilib me'morliq Boniy ishin fosh,
Kelib Moniy Xito mulkida naqqosh.
Bo'lub Boniyg'a ul yanglig' mahorat,
Ki sharhidin kelib ojiz iborat.
Chekib bu qasri miynokor tarhin,
Kishi andoqki bir devor tarhin.
Suv uzra gunbazi gardun hisobi,
Anga soz etmak andoqkim hubobi.
Kelib har ne bino ul qilsa bunyod,
Yiqilmoqdin falak qasridek ozod.
Bo'lub tufrog'i oning xoradin berk,
Yasab ohakni ohanroradin berk.
Vale Moniy oningdek naqshbandi
Ki, naqshin charx anga naqshin rarandi.
Mudavvar mustaqim o'lsa raqamkor,
Chekib andoqki jadval birla rargor.
Chu bog'lab surati bejong'a zevar,
Bo'lub ul nav'kim ruhi musavvar.
Kelib ul naqsh kilki soyasidin
Ki, kelmay yuz qalam riroyasidin.
Kishiga tushda ta'lim etsa zohir,
QO'pub ul uyqudin ustodi mohir.
Yana bir ustodi chobuk erdi
Ki, ham luk, san'ati ham nozuk erdi.
Qilib xoro safi birla masof ul,
Laqabda Qorani xoroshikof ul.
Chu metin no'gini xopokan aylab,
Qatiq xoroni ravzan-ravzan aylab.
Chu nozuklukni aylab xomasi fan,
Bo'lub bir lavh uza umre qalamzan.
Yana har nav' ustodi yagona
Ki, ko'rmay fannida andoq zamona.
Tilab borini dasturi xiradmand,
Ish ahvalidin o'ldi nuktarayvand
Ki, shahg'a bo'yla amre hodis o'lmish,
Anga shahzoda fikri bois o'lmish.
Bu yanglig' to'rt bog'i jannatoyin,
Ichinda to'rt qasri ravza tazyin.
Kerakkim to'rt fasl ul tutsa orom,
Bo'lub ko'ngli qushi har ravzag'a rom.
Borining rangu vaz'in ayladi sharh

Ki, ul nav'u bu nav' etmak kerak tarh.
Chu so'z torti nihoyat, to'kti yarmog',
Taammulsiz nechukkim toshu tufrog'.
Alar ham korband aylab bilikni,
QO'pub ko'zlarga qo'ydilar ilikni.
Chu Mulkoro alarni qildi xushdil,
Masolih jam' etarga bo'ldi moyil.
Burun ul ishni qildi to'rt sarkor
Ki, jam' etkaylar ulcha bo'lsa darkor.
Qo'yub yuz kordon har ish boshida,
Yana ming korgar har yuz qoshida.
Toshirg'a toshu xishtu bel aroba,
Tutub Chin ichra obodu xaroba.
Solib ham tog'u ham homung'a afg'on,
Og'ir yukdin tushub gardung'a afg'on.
Chiqib har tog' uza yuz xoraandoz,
Ish uzra o'lturub ming xorarardo.
Aroba demakim, garduni doyir,
Bo'lub xoro yuki ostida soyir.
Shafaq birla falakdin to'lg'amay bosh,
Toshib ish boshig'a oqu qizil tosh.
Bo'lub har novakash bir bahri jo'shon,
Ruboiy bahri soz aylab xurushon.
Alarning bahri zo'ridin nishona
Ki, har yon kemalar aylab ravona.
Torilmay udu sandal ichra najjor,
Nechukkim kirsar do'kon ichra tujjor.
Bo'lur chun arrasi chekmakda mahrur,
Yog'ib sandal nechukkim qishda kofur.
Bo'lur har doygari gardung'a rayvast,
Qolib bel urg'uchi balchiq aro rast.
Urarda belin kirgach fig'ong'a,
Otib bir rarcha balchiq osmong'a.
Biyik toq ustida ustodi banno,
Quyidin qilsa xisht olmoq tamanno,
Topib yuz ming qamar sayr ichra tavse',
Zuhal birla vale borig'a tarbe'.
Rayoray korfarmodin hayohay,
Hayohaydin qilib el ish rayoray.
Tushub xayli bani odamg'a oshub,
Bani odam solib olamg'a oshub.
Bo'lur gardon aningdek to'rt sarkor
Ki, sargardon qolib bu yetti rargor.
Ketib ustodlardin ishda qonmoq,
Ne tinmoq bir zamone, ne tayonmoq.
Ul ishlarga bu yanglig' bo'ldi chun tarh,
Sarosar qildilar shahzodag'a sharh.
Ki, mundog' to'rt qasri charxkirdor,
Bo'lubtur to'rt jannatdin radidor.
Ki, har bir toqidek ko'rmaydur ofoq
Ki, bo'lg'ay rub'i maskun ichra ul toq.
Chu ta'rif ettilar haddin ziyoda,

Havas qildi ko‘rarga shohzoda.
Minib ot, o‘ldi ul yon dashtraymoy,
Nechukkim tavsani gardun minib oy.
Surub yuz mahvash atrofida markab,
Aningdekkim, qamar davrida kavkab.
Chu raxshin surdi ul yon bemadoro,
Qiyomat ko‘rdi bo‘lg‘on oshkoro.
Tushub bir olam elga bul-ajab jo‘sh.
Bo‘lub borig‘a xobu xo‘r faromush.
Chekib gardung‘a to‘rt andoq bino bosh
Ki, gardun deb anga har lahza: shobosh!
Falak toqig‘acha bog‘lab havoza,
Zuhal yanglig‘ chiqib ustiga roza⁽⁵⁾.
Qo‘yorg‘a har bino oli ravoqi,
Bo‘lub qolir hamono charx toqi.
Ishida mahv oningdek har bir ustod
Ki, ishdin o‘zga bori ishdin ozod.
Ko‘rub shahzoda andoq turfa ahvol,
Tahayyur barmog‘in tishlab – qolib lol.
Qayu bir reshakim andesha aylab,
Qolib hayronu tahsin resha aylab.
Kezar erdi boqib har reshavarni
Ki, ko‘rdi necha chobuk teshavarni.
O‘kub har sori qulla-qulla xoro,
Qilibon pora-pora bemadoro.
Itik teshalarig‘a har qaro tog‘.
Richoq ollinda andoqkim, sarig‘ yog‘.
Birining mumdek ilgida xora,
Qilib suv g‘ulbig‘a sher oshkora.
Biri yumshog‘ yig‘ochdek xorarardoz.
Sutung‘a rilroya aylabon soz.
Apoda naqshbandi hiylasozi,
Muhandis shevai raykartirozi
Temurdin xomasi har yon ravona,
Qilib tosh uzra tufroqdek nishona.
Chekib yuz nav’ raykar xomasidin
Ki, Moniy lol o‘lub hangomasidin.
Gahi hanjor ila, gohi qilib zo‘r,
Solib san‘at bila ofoq aro sho‘r.
Ko‘rub shahzoda andoq kordone,
Tamoshosig‘a mayl etti zamone.
Chu tushti, soldilar bir tosh uza raxt,
Yasab shoh o‘ltururg‘a xoradin taxt.
Saodat birla tutqoch anda taskin,
Dedi: «Ey kordoni san‘at oyin.
Degil bu san‘atingdin bizga fasli
Ki, andin zohir o‘lsun far‘u asli.
Oting aytu oni hamkim bu resha
Ki, yo‘ng‘ay mumdek xoroni tesha.
Nedindur ko‘rmaduk bu nav‘i hargiz
Ki, bo‘lmish fahm idpokida ojizg‘
Yig‘ochekim qatiroq bo‘lsa zarra,

Richoq yetkach bo'lur andoqki arra.
Ne suv birla beribsan teshanga zeb
Ki, tormas xora yo'nmoq birla oseb.
Hamul xomangki aylar xora tanqir,
Aning kayfiyatin ham ayla taqir».
Yer o'rti kordoni naqshrardoz,
So'zin qildi duo birla sarog'oz
Ki: «To bo'lg'ay havodis Ko'hi-Qofi⁽⁶⁾
Chaqilg'ay ildirim xoro shikofi.
Havodis toshidin osuda boshing,
Ushotsun dardu g'am boshini toshing.
Qatiq xasming nasibi xora bo'lsun,
Mashaqqat tog'ida ovora bo'lsun.
Chu so'rdung avval otim shuhratini
Va so'ngra san'atim kayfiyatini.
Otim Qoran, ishim xud oshkoro,
Qo'lumda teshau ollimda xoro.
Bukim so'rdungki metin birla tesha,
Nechuk sinmay yo'nar xoro hamesha?⁽⁷⁾
Aning suv bermagida holati bor
Ki, andin aylamasbiz elga ixbor.
Su bersa o'yla afzorig'a ustod,
Yuz il xoro demaykim, yo'nsa ro'lod,
Sinardin teshavar osuda bo'lg'ay,
Tugangay baski ishdin suda bo'lg'ay.
Xito ahli bu san'at aylabon soz,
Bo'lub olam elidin ishta mumtoz.
Bu el ham ulcha men bilganni bilmay,
Dalilim buki: men qilganni qilmay».
Chu dono surdi mundoq nukta pok,
Bo'lub shahzoda bilmakka havasnok
Dedi: «Ollimda bo'l shug'lungg'a mashg'ul,
Ki, bu san'at erur ko'nglumda maqbul.
Gahe yo'ng'il, gahe naqsh ayla xora,
Men aylay o'lturub bir-bir nazora».
Hunarvar yetkurub gardung'a boshin,
Muhayyo aylabon afzoru toshin.
Ko'rub shahzoda ko'nglin shug'lig'a band,
Bo'lub xorotaroshu naqshrayvand.
Qayu bir teshakim xorog'a solib,
Bu tahsin aylabu hayratqa qolib.
Bu erdi shug'li to ul lahzakim mehr –
Yashurdi burqai xoro aro chehr.
Qurub ul xoradin shahzoda nokom,
Tutub xorosumi ustida orom.
Savodi shahr sori xoraraymoy,
Nechukkim tog' aro mehri falaksoy.
Ketur, soqiy, manga bir jomi rangin
Ki, tushmish g'am toshi ko'nglumg'a sangin
Ki, ul sel anda g'am xorin surgay,
Demay g'am xorikim, xoroni surgay.

[XVI]

Farhodning Qoran bila xoro yo'narda muqorin bo'lub, balki ul oyning bu Zuhul bila qiron qilmog'i va bu fanda anga sohibqironliq eshigi ochilmog'i va Moniy qalam mo'yidin tasvir fanin qalam-baqalam, balki mo'-bamo' bilmog'i va jamii sanoyi' va hunar daqoyiqi aning ilgiga kelmog'i va to'rt yilda to'rt hadiqai Eram misol va to'rt qasri Xavarnaq timsolningkim, to'rt fasl muqtaziyoti rangi bilan bino qo'yulub erdi, itmomi va xoqonning alarni Farhodga musallam tutub, anda bazmi ishrat tuzarga ehtimomi

Bu xoro uzra tez etkan qalamni,

Yuziga bo'yla naqsh etti raqamni:
Ki, chun shahzoda tushti uyga ul shom,
Yo'q erdi ko'nglida bir lahza orom.
Bo'lub xoro tamoshosig'a mag'lub,
Solib har dam havas ko'nglig'a oshub.
Nechakim aql riri zufunundur,
Havas atfoli ilgida zabundur.
Chu bo'ldi tun qaro tog'i nigunsor,
Nechukkim zilzila bo'lg'onda ko'hsor.
Quyosh la'li chekib tog' uzra avrang,
Falakni subh qildi marmariy rang.
Chu gardun qullasig'a mindi xurshed,
Tamosho azmig'a otlandi Jamshed⁽¹⁾.
Surub markabni chun ul yon yovushti,
Hunar ahliga rustoxez tushti.
Solib har xayl ichiga chun nazar tez,
Tavaqquf aylamay aylab guzar tez.
Debon har kim ishiga chun solib ko'z,
Ham oning istilohi birla bir so'z.
Topib ahli hunar bu nav'i komin,
Fuzunroq aylab ishda ehtimomin.
So'zidin chun tamattu' oldi har xayl,
Ravoni ayladi Qoran sori mayl.
Yana tutti hamul xopoda maskan
Yana yo'ndi hamul xoroni Qoran.
Buyurdikim, kelib ustodi haddod,
Yasog'ay teshau metini ro'lod.
Hamul ohangudozi ohaninchang,
Ravon qildi buyurg'on ishga ohang.
Bo'lub o'tdin temur la'li Badaxshon,
Shafaq ichra nechukkim mehri raxshon.
Yasab har nav'idin afzori diljo',
Vale afzorig'a Qoran berib suv.
Suv bergach olibu xoro yo'nub tez,
Bo'lub xorodin ul suv otashangez.
Ne ish soriki solib ko'z nihoniy,
Nihonu oshkoro onglab oni.
Tasarruflar qilib ul nav'i mulhaq
Ki, birdin ming bo'lub ul ishga ravnaq
Aningdek qildi xoro yo'nmog'in vird
Ki, yuz Qoran qoshida bo'ldi shogird⁽²⁾.

Gahi eldin qilib andesha rinhon,
Olur erdi qo'lig'a tesha rinhon.
Qilib bir damda oncha ish nihoni
Ki, qilg'ay o'zgalar bir oyda oni.
Bu erdi har kun oning ishtig'oli
Ki, to ul reshada bo'ldi kamoli.
Chu bo'ldi to'rt yil gardun mururi,
Yasoldi to'rt firdavsu qusuri.
Tashida qildi Qoran san'atu soz,
Ichinda bo'ldi Moniy naqshrardoz.
Hamon alvon bilakim tushti taqdir,
Tuzatti har bir evga naqshu tasvir.
Qalamzang'a⁽³⁾ bo'lub surmak qalam fan,
Yonida korfarmo⁽⁴⁾ ham qalamzan.
Qayu suratki Moniy qildi timsol,
Anga Farhod ochti chehra filhol.
Bu ishni dog'i oz fursatda qildi,
Aningdekkim, kerak alqissa bildi.
Ul evlarga tuganguncha ichu tosh,
Ham o'ldi xorabur, ham bo'ldi naqqosh.
Bularni qo'yki, har ustodi mohir
Ki, qildi san'atin ul evda zohir,
Chu har yon mayli bir dam zohir o'ldi,
Ul ishda ustodi mohir o'ldi.
Butub alqissa har bir qasri oliy,
Yasaldi bog'lari jannat misoli.
Bahoriy ravza torqoch zebu tazyin,
Ichu toshig'a gulgun bo'ldi oyin.
Bo'lub suratlariga chehra gulrang,
Qilib gulzor aro ishratqa ohang.
Gileme solinib gulgunu zebo,
Yasolib ko'rgasi gulrang debo.
Bo'lub gulrang ravzan, tobadon ham,
Eshik gulrang, balkim oston ham.
Butub havzeke andin ruh olib qut,
Ushoq tosh tegrasida la'lu yoqut.
Bo'lub gulrang may havz ichra to lab,
Arig'lardin dog'i oqib labo-lab.
Ochilg'on har taraf bir gulshani gul,
O'kulgan har sori bir xirmani gul.
Kezib gulchehralar har sori mavzun,
Kiyib boshdin-ayoq deboyi gulgun.
Yana bir ravza tobistoni uslub
Ki, keldi qasri miynorangu marg'ub.
Topib ul dog'i axzar zebu oro,
Qolib sargashta andin charxi xazro.
Yeri uzra sarosar sabza navbar,
Chamanlar sarbasar sarvu sanavbar.
Qushi to'ti, ne to'tikim surushe,
Malakdek hulla birla sabzro'she,
Ravon bir sho'xi sabzorang har yon,
Tutub bir jomi miynorang har yon.

Bo‘lub har havzning toshi zabarjad,
Ushoq tosh o‘rnig‘a sochib zumurrad.
Falak yanglig‘ yashil qasrida toshi,
Yashil toshi kabi toqida koshi.
Aningdekkim yashil koshiyu xora,
Yashil chini bila farshu izora.
Demay har sarv, balkim har giyohi,
Bo‘lub ishratqa anda Xizri rohi.
Yana bir ravzag‘a rangi xazoniy,
Tana‘um kulgusiga za‘faroniy.
Muzahhab toqi bazmoroyi oning,
Mutallo farshi gardunsoyi oning.
Hunar kilki bila aylab hunarkor,
Ichin zarkoru toshin dog‘i zarkor.
Ichining surati ruhi musavvar,
Tashining shamsasi mehri munavvar.
Bo‘lub havzining oltun farshu xishti,
Nechukkim xisht ila farshi bihishti.
Mayi asfar bu havz⁽⁵⁾ ichra ravona,
Suv ichra mehr aksidin nishona.
Nechukkim havzdin oqib sorig‘ mul,
Xazoniy bargdin yog‘ib sorig‘ gul.
Sanamlar jilvagar mehri samovash,
Ayog‘din-bosh libosi kahrabovash.
Bori ma‘shuqu oshubi zamona,
To‘ni rangi borining oshiqona.
Yana bir ravza rangi sarbasar nur,
Bayoz ichra kirib, andoqki kofur.
Bo‘lub qasrining ichu toshi marmar,
Ne marmar, yashmi kofuriy sarosar.
Safodin havzi siymi nob yanglig‘,
Tala‘ludin suyi simob yanglig‘.
Bo‘lub gachkorlig‘ siymin ravoqi,
Nechukkim qosh ichinda ko‘zning oqi.
Bari oq hulladin oyini oning,
Bari farshi bo‘lub oq chini oning.
Yorub har ev xitoyi siymtandin,
Tan uzra hullasi bargi sumandin.
Sadafgun havz aro har yon oqib suv,
Bu suvdin sekregan har qatra inju.
Bu yanglig‘ to‘rt suratxonai Chin,
Ichinda to‘rt qasri ravza oyin.
Qayu bir qasr har ayvon sirehre,
Ne suratxonakim, har shamsa mehre.
Tugandi zeb aro Bog‘i Eramdek,
Qayu Bog‘i Eram, Baytulharamdek⁽⁶⁾.
Chu Mulkoro shuruu ehtimomi,
Muhayyo qildi ul ishni tamomi.
Kelib Xoqon qoshida qildi taqrir,
Munungdek to‘rt mushkil ishni bir-bir
Dedi chun borchaning kayfiyatini jazm,
Tamoshosig‘a Xoqon ayladi azm.

Surub so‘l yonidin farxunda dastur,
Savodi mulk royi birla rurnur.
Yurub o‘ng yonidin shahzoda Farhod,
Bo‘lub shah shod, bal shahzoda ham shod.
Guzar aylab burung‘i ravza sori,
Shahu shahzodau dastur bori.
Tushub chun qildilar azmi tamosho,
Desang firdavs o‘lur ul nav’ hosho.
Ko‘rub bog‘ida yuz turluk ajoyib,
Topib qasrida ming oncha g‘aroyib.
Ikinci xud jinondin bul-ajabroq,
Uchunchi qasr ondin bul-ajabroq.
Bo‘lub to‘rtunchida baskim latofat,
Bu uchdin dog‘i ortuqroq g‘arobat.
Bu andin yo‘qki, ul mundin kelib xo‘b,
Biri-birdin kelib matbuu marg‘ub.
Bo‘lub darkida ojiz aqlu jon ham,
Muqir ajzig‘a fahmi xuradon ham.
Muni har kim Ko‘rub ra’nou cholok,
Ani ko‘rgach ketib bu yodidin pok.
Anga har kim qilib fikru taammul,
Muni ko‘rgach unutub oni bilkull.
Berib ustodlarg‘a oncha in’om.
Ne oncha yuz tama’ qilg‘oncha in’om.
Biyikroq chekti Mulkoro maqomin,
Burung‘icha yuz aylab ehtiromin.
Tutub shahzodag‘a borin musallam,
Hamul huru qusuru ravzani ham.
Solib jashnu tarab tarhini bir yil
Ki, sharhidin aning ojiz bo‘lub til.
Dedi dasturi Mulkorog‘akim: «Bot
Ki, ta’xir ichra keldi biymi ofot.
Tuzat har yerda onglab fasl chog‘in,
Uch oyliq ayshu ishratning yarog‘in.
Hamul uch oyki faslining havosi
Qilur ul qasr lavni iqtizosi».
Eshitgach hukm dasturi xiradmand,
Buyurg‘on ishga bo‘ldi sa’rdayvand.
Ochib har sori maxzanlarg‘a abvob,
Tuzotti aysh uchun bir yilliq asbob
Ki, bo‘lg‘ay har uch oy bir ravzada to‘y
Ki, o‘lgay har kuni yuz otu ming qo‘y.
Munga loyiq bari ma’kulu mashrub
Ki, ham ko‘rdin-ko‘ru ham xo‘bdin-xo‘b.
Sochiq birla navou sozi oning,
Xitoyi jins royandozi oning.
Adadsiz mevai ishratfizoyi,
Nihoyatsiz yana xoni xitoyi.
Ketur, soqiy, sharobi chini oyin
Ki, jonim qasdi etmish bir buti Chin.
Chu qildi Chin shahi may bazmig‘a azm.
Yasoli biz dog‘i may azmig‘a bazm.</div>

[XVII]

Bahor nasimi nafas bila lola o'tin yorutub, g'uncha rardasin ochqonda, balki lolau gul
yafrog'larin chaman gulruxlari boshig'a sochqonda xoqon Farhod bila gulnoriy qasr mayli qilib,
gulgun may o'ti bila bazm ravshan etib; chaman rayohindin xoli bo'lub, ashjor xizrvash
yafrog'lar bila sirehri axzardin namuna bo'lg'onda rayhoniy qasrda tarab bargin tuzotib, rohi
rayhoniy ichib; daraxt yashil kisvatin za'faroniy hullalarga badal qilg'onda za'faroniy qasrda
oltun sog'arg'a asfar may to'kub; day tojiri bog' libosin kofurkirdor qilib, balki tog'u sahrog'a
kofurbor bo'lg'onda qasri kofuriy aro billurgun qadah ichra kofuriymizoj may no'sh etib, har
hadiqada uch oy nishot qilib, bir yilni bu nav' tarab bila o'tkarib xoqon Farhodning mizojig'a
iloj qila olmog'oni

Hamal tahvili etkach mehri gulchehr,
Ochar yuz gul zamona ko'rgach ul mehr.
Qilur mashshotai sun' oshkoro,
Arusi dahrning husnig'a oro.
Qilur tun birla zulfu kun bila eng,
Yetar lekin bo'yi birla sochin teng⁽¹⁾.
Rutubat yetkurub har sori yog'in,
Tar aylab qatradin gullar dimog'in.
Bulut aylab rutubat ul sifat fosh
Ki, nargis urkudar solib quyi bosh.
Ko'rub nargisda mundoq turfa uyqu,
Qizortur g'unchani har lahza kulgu.
Tilar chun g'uncha shakkar xanda qilmoq,
Topar ul kulgudin gul-gul ochilmoq.
Bulutkim g'uncha uzra jola otib,
Hamono kulgusidin bag'ri qotib.
Munikim g'uncha tinmas kulgusidin,
Muhaqqaq bilma nargis uyqusidin.
Ochar nargis muza'far tosi chandon,
Bo'lur ul za'farondin g'uncha xandon.
Agar xud no'sh qilmas g'uncha oni,
Nedin bas komin aylar za'faronig'
Hamonokim emastur za'faron ul
Kim, aylar xurda og'zida nihon ul,
Chun aylar xurda yig'mog'liqqa ohang,
Tutar bu xurda din dahr oni diltang.
Hamono xurda to'kmakka nigundur,
Belida yo'qsa oning ne tugundurg'
Chekar bog' ichra bulbul oncha afg'on,
Ki, afg'oni qilur gul bag'rini qon.
Va yo gul ko'rguzur bir raykar ondin,
Qizil har bargi bir o'tluq rar ondin.
Chu bulbuldin bo'lur raykorguzin gul,
Bu ma'ni birla derlar otashin gul.
Qachon yel qilsa har bargini rora,
Uchar har sori ul o'tdin sharora.
Bo'lur gulshan harimi sarbasar gul,
Latofat ichra bir gulshancha har gul.
Nasimi subh o'lur bog' ichra gulbor,
Bo'lur bog' otashin gul birla gulnor⁽²⁾.

Bu o't yonida bulbul maskan aylar,
Qanot urmoq yelidin ravshan aylar.
Qilur gulbun chu gul ochmoqni ohang,
Bo'lur gulshan yuzi gul birla gulrang.
Bu fasl ichraki olam bo'ldi gulgun,
Shafaqgun aksidin mir'oti gardun.
Huvaydo qildi har gul bir shamoyil,
Shah o'ldi qasri gulgun sori moyil.
Tuzoldi oncha asbobi tana'um
Ki, gulshan bo'ldi oning ostida Kim.
To'shab qasr ichra yuz deboi gulrang,
Qo'yuldi taxti gardun sori ohang.
Shah o'lturdi, yonida shohzoda,
Qilib orazlarin gulrang boda.
Qo'yub taxt ollida kursii gulfom,
Bo'lub ustida Mulkorog'a orom.
Turub bazm ichra yuz gulchehrai Chin,
Borig'a hulla gulrangu gulogin.
Mayi gulgun tutub gulchehra soqi,
Ichar el qo'ymayin bir qatra boqi.
Mug'anniy nag'ma tortib betaammul,
Biaynih o'ylakim, gul fasli bulbul.
Gul aylab barg, har bir sarvi navxez,
Qilib har raxnadin qasr ichra gulrez.
Botib bazm ahli gul bargida to farq,
Shafaq bahrida mehr o'lgan kibi g'arq,
Chekib gulrang may shahzoda Farhod,
Guli ruxsordin xoqon bo'lub shod.
Yuziga boqibu borib o'zidin,
Oqib xushvaqtlig' ashki ko'zidin.
Qilib har lahza mufrit mehr zohir,
Sochib boshig'a gah gul, gah javohir.
Yo'q ulkim, bazm eli shaydosi oning
Xitou Chinda vovaylosi oning.
Bu yanglig' to nujumi charxraymoy,
Hisobi fasl ila o'tkardi uch oy.
Alar gulnorgun qasr ichra gulrosh,
Ko'tarmay la'lgun maydin dame bosh.
Itikrak esdi chun gulshan shamoli,
Chamanni borchu guldin qildi xoli.
Yashundi bargi gul yafrog' ichinda,
Nihon o'ldi shajar yafrog' ichinda.
Libos etti chaman miyno masallik,
Ne miyno, gulshani xazro masallik.
Chamanlar ichra yo'l-yo'l sarvi ozod,
Degilkim soldo tuz-tuz soya Farhod.
Dema sarvu sanubar, har niholi
Bo'lur sarvu sanubardin misoli.
Berib yafrog' nishon to'ti raridin,
Shajar tovusi jannat raykaridin⁽³⁾.
Anga dog'i qovursun obkashdin,
Munga ham toj shoxi xizrvashdin.

Shajar gar bo'lmasa tovuş bog'i,
Nedin tovuşdek bo'ldi ayog'ig'
Magar onglab o'ziga uyqu chog'in.
Rari ichra o'g'urlab bir ayog'in.
Qilib noranj oltundin ayon ganj,
Libos aylab o'ziga bargi noranj⁽⁴⁾.
Uyotdin ishqrechon bargi rechon,
Chiqib har shox uza yuz ishqrechon.
Yashil safha chamanning marg'zori,
Kumush jadvaldek oning jo'ybori.
Samar suvlar bo'lub oyinaohang,
O'lang aylab ayon ul ko'zguda zang.
Yo'q, ul suv bog'ning ruxsori onglar,
Anga sabza xati zangori onglar.
Bu fasl ichraki zebe olam o'ldi,
Bori ofoq sabzu xurram o'ldi.
Qilib ul gulshani miyno sori azm,
Tuzub ul sabzai ra'no uza bazm.
Falakvash qasri axzar ichra mayno'sh
Ki, aylab charxi axzarni faromo'sh.
Qilib Farhodu xoqon hulla chini,
Bo'lub Chin taxtining masnadninishini.
Yashil to'n ichra har yon siymbarlar,
Yashil barg ichra andoqkim shajarlal.
Qizil rohu yashil chini riyola,
Nechukkim sabza sahni ichra lola.
Mayi gulrang chini sog'ar ichra,
Shafaq andoqki charxi axzar ichra.
Ayoqchiliq etib har sori oyin,
Achig' may tutqali bir sabzi shirin.
Bo'lub may shirasidin otashangez,
Berib ul o'tqa taskin qursi kashnez.
Taom ichra takalluflarg'a dastur,
Ham andoqkim burunroq bo'ldi mazkur.
Bo'lub ham qasri miyno ichra uch oy,
Nishotu aysh birla bodaraymoy.
Chu qildi kahrabogun mehri gardun,
Yig'ochlar bargi rangin kahrabogun.
Yetishti kahrabogun qasr chog'i.
Ochildi kahrabogun qasr bog'i.
Shajar yafrog'i bo'ldi kahrabodek,
Demakim kahrabo, mehri samodek.
Bu nav' o't sori bo'lg'och yel guzori,
Sochib har sori gulrezi chinori.
Chinorekim ichiga o't tutoshib,
Ul o'tning shu'lasi bargidin oshib.
Sabo qilg'och suv ichra zar fishonlig',
Suning tig'ini aylab zar nishonlig'⁽⁵⁾.
Uchub barg o'tidin har yon sharora,
Nechukkim zarvaraqqin rora-rora.
Sarig' yafrog' uzakim o'lturub zog',
Bo'lub andog'ki sorig' lolada dog'.

Terak sorg'ortibon yuz zorlardek.
Sarig' og'riq bila bemorlardek.
Chamanning har yig'ochi bir sarig' qush,
Bo'lub bori tulak ayyomig'a to'sh.
Havo qilmoqqa yafrog'din ochib rar,
Chu yeldin silkinib, har yon sochib rar.
Qilib har tun nasimi subhgohi,
Shajar bargin nechukkim subh kohi.
Aningdekkim chekib oshiq sovug' oh,
Qilur kohi yuzin ul ohi jonkoh.
Quyun yafrog'ni aylandursa har yon,
Bo'lur majnuni sargardonu uryon.
Qilib zarhal xazon naqqoshi tartib,
Qilurg'a bog' avroqini tazhib⁽⁶⁾.
Bu shug'li ichra aylab sahv tarkin,
Zar andar zar qilib barg uzra bargin.
Quyoshdek tob urub qasri muzahhab,
Xazoniy barglar girdida kavkab.
Ajab fasle jahong'a ko'rguzub yuz
Ki, bir kun jilva aylar mehru yulduz.
Munungdek faslda shahzodau shoh.
Bu nazhatgahni qildilar tarabgoh.
Qilib kisvat hariri za'faroni,
Iki gardun quyosh ichra nihoni.
Muzahhab shirada oltun surohi,
Bo'lub oltun suyi lavn ichra rohi.
Uy oltun, farshi oltun, tomi oltun,
May oltun, zarfi oltun, jomi oltun.
Hulal qasr ichra har yon zebi zarhal.
Kavokibdek guhar birla mukallal.
Ko'runub ko'zga oydindek namudi,
Quyosh zarrishtasidin toru rudi.
Mug'anniylar chekib dilkash navolar,
Solib zarkor toq ichra sadolar.
Favokih bazm aro limuvu noranj,
Bihi ko'rgach oni ko'rmay yana ranj.
Tarab ko'rrak bo'lub dasturdin ham,
Dema dasturkim, maqdur din ham.
Uch oy bu qasr aro ham tuzdilar jaysh,
Surudu boda birla qildilar aysh.
Sovurdi chun shajar bargini sarsar.
Suning simobini day qildi marmar⁽⁷⁾.
Havo dog'i bulutdin kiydi sinjob,
Bulut dog'i havog'a sochti simob.
Day ustodi nechukkim zargari Chin,
Zilol atfoli lavhin qildi siymin.
Bulutdinkim tomib har qatrai suv,
Burudatdin yog'ib olamg'a inju.
Arig'kim obgirin hanjar aylab,
Sovuq og'zi luobin xanjar aylab.
Falak tundin ko'mur aylab saranjom,
Shafaqdin solibon o't anda har shom.

Ul o'tni tong yeli birla dam aylab,
Isitmog'liq uchun qaddin xam aylab.
Qamar sarchashmasi har tun to'ngub muz,
Muz o'lg'on qatralar girdida yulduz.
Muz aylab yer yuzin oyinaoyin,
g'alat qildim, degil oynai Chin.
Sovug' o't tab'idin eltib harorat,
Sharar o'rtarga ko'rguzmay sharorat⁽⁸⁾.
Qiziq kul tobi yo'q onchaki sinjob,
Yo'q oltoyicha yong'on shu'lag'a tob.
Qizil axgar aqiqi nob yanglig',
Burudatdin guli serob yanglig'.
Qizil o't sovug' andoqkim qizil gul,
Aning dudi bo'lub gul uzra sunbul.
Yog'ib andoq burudat zamhariri
Ki, taxta tosh bog'lab suv hariri.
Kafin og'zi bila muflis dam aylab,
Iki tiz ko'ksi ichra mahkam aylab.
Qo'lin qo'ltug'lar ichra mu'takif ham,
Qulog'lardin o'tub iki katif ham.
Mizojin tormayin xurshed mahrur,
Sochib olamg'a nur o'rnig'a kofur.
Jahon ham qor ila kofur monand,
Havo ham muz bila bulurrayvand.
Sovug'ning bo'yla kofuru buluri,
Oqortib borcha olamni zaruriy.
Agarchi hullalarning rangi kofur,
Va lekin osu qoqum birla mahrur.
Yana bazm o'ldi anjumdek muhayyo,
Bo'lub jam'iyat andoqkim Surayyo.
Tutub har sori bir Chin nozanini,
Tuman ming noz ila bir zarfi chini.
Gar oti chiniyi fag'furi oning,
Vale rangi kelib kofuri oning.
Degancha balki yuz oncha takalluf,
Takalluf bobida qolmay taassuf.
Nishotu aysh o'lub sharh aylagoncha,
Qayu sharh aylagonchakim, yuz oncha.
Bu yanglig' ham o'tub ishratda uch oy,
Bo'lub ul to'rt yerda majlisoroy.
Bularg'a bois ulkim shohzoda,
Bu yanglig' aysh birla ichsa boda.
Nishotin har zamon may toza qilg'ay,
Tarab har lahza beandoza qilg'ay.
Vale ul bermay o'z tavig'a tayg'ir,
Nechuk tayg'ir torqay naqshi taqdirg'
Hamul purdardu so'zga ohi oning,
Anodin nolai jonkahi oning⁽⁹⁾.
Biravkim zor yig'lab-yig'lab ul zor,
Topib ko'ngli el ozoridin ozor.
Chiqorib so'zlig' so'z boshidin dud,
Sovug' oh aylab ohin otasholud.

Bo‘lub el anduhidin ko‘ngli g‘amnok,
Yoqo chokin Ko‘rub, ko‘ksin qilib chok.
Birovkim ishqdin qilsa rivoyat,
SO‘pub har dam mukarrar ul hikoyat.
Tafahhus aylab andin ko‘p nishoni,
Nishonin ko‘nglida asrab nihoni.
Visol ichra zamirin shod topib,
Alamdin xotirin ozod topib.
Yetishgach hajr sharhi zor yig‘lab,
Iki ko‘z aylabon xunbor yig‘lab.
Chu xoqon o‘z ishin nazzora qildi,
g‘alat torti, nechakim chora qildi.
Yengib ul hol aro hayronlig‘ oni,
Qilib sargashta sargardonlig‘ oni.
Qadahsiz, soqiyo, hayronmen asru,
Yevur sog‘arki sargardonmen asru.
Ko‘ngulga ishq o‘ti solg‘och sharora,
Anga yo‘q may suyidin o‘zga chora.

[XVIII]

Xoqonning xonlig‘ tojin o‘z gavhari bila arjumand sarmoya qilurning mojarosi va jahonbonliq taxtin o‘z naqdi bila balandroya etarning muddaosi va o‘z qarig‘onidin boshi oqorg‘on sarguzashtin demoq va ko‘zi adam uyqusig‘a mayl qilg‘on afsonasin aytmoq va Farhodning toj soyasidin boshin qochurub, taxt royasidin ayog‘in yashurmoq va boshin xoqon taxti ayog‘iga qo‘yub uzr aytmog‘i va uzri boshtin ayoq Xoqon ko‘ngliga yoqib o‘z so‘zidin qaytqoni

Bu kishvar uzra urg‘on ko‘si shohi,
Bu oyin birla tuzdi so‘z sirohi⁽¹⁾
Ki, xoqon har nechakim chora qildi,
Qazo ichra o‘zin bechora bildi.
Ko‘rub Farhod tog‘i avjini tund,
Qilib ul tog‘ royi tig‘ini kund.
O‘zin solmay yana bir fikr etib soz,
Bu yanglig‘ bo‘ldi ishga chorarardoz
Ki, chun qilmish kuhulatdin tajovuz,
Kibar mehrobig‘a qo‘ymish yoshi yuz.
Yana Farhod bo‘lmish navjavon ham,
Xiradmandu rashidu rahlavon ham.
Yo‘q ulkim Chinda xoqonliqqa loyiq,
Bori olamda sultonliqqa loyiq.
Nekim shahlig‘ aro shoyist bo‘lg‘ay,
Kim ul shahlarg‘a darboyist bo‘lg‘ay,
Yaratmish Haq aning zotida borin,
Ayon qilmay kerakmas ish g‘uborin.
Erur bori hunar ichra kamoli,
Tamomi ayblardin zoti xoli.
Yig‘iyu nolau afg‘ondin o‘zga
Ki, yo‘qtur hech aybi ondin o‘zga.
Birovkim torsa shahlig‘din rayosat,
Tuzuk bo‘lmas ishi qilmay siyosat.
Chu ko‘ngli bor aning riqqatg‘a moyil,

Erur andin tashaddud naqshi zoyil.
Kerakmas erdi tab'i muncha sofi
Ki, bo'lg'ay saltanatg'a ul munofi.
Birovkim olam ichra shoh kelmish,
Ulus boshig'a zillulloh kelmish.
Kerakkim shaxsdin ne torsa roya,
Hamul holatni zohir qilsa soya.
Tomug', uchmog' yaratmish Hayyi Jabbor,
Agar Vahhob erur, Qahhor ham bor.
Angakim berdilar mir'oti shohi,
Erur ul mazhari zoti Islohi.
Aning zotig'a bo'lg'onlar mazohir,
Kerak bo'lmoq sifoti birla zohir.
Sifotidin biri har kimda kamdur,
Munofi shahlig' asbobig'a hamdur.
Chu bor ul mazhari sirri jamoli,
Jaloliyat o'tidin zoti xoli.
Qayu dushmanki, qasdi joni qilg'ay,
Tilarkim, jon aning qurboni qilg'ay.
Havodis shastidin gar kelsa yuz o'q,
Ravo ko'rgay o'ziga, o'zgaga yo'q.
Bu ish darveshlikda xush sifatdur,
Vale shohlig'da noxush xosiyatdur.
Shah ar tig'i siyosat qilmasa tez,
Chekilgay xalq aro yuz tig'i xunrez.
Qaroqchi qoni o'lsa raxtida dog',
Bu gul tojirg'a aylar tog'ni bog'.
Agar zolimg'a yo'qtur shohdin bok,
Erur ul xushdilu, mazlum — g'amnok.
Yatim etsa ichib ko'y ichra bedod,
Bu g'amdin tifli maktab bo'lmas ozod.
Bularni ul demak bo'lmaski bilmas,
Bilur, lekin nechukkim bildi qilmas.
Manga bu qissa bas mushkil tushubtur,
Kim ul mazlum ko'chakdil tushubtur.
Netaykim zo'ridindur ril ojiz
Ki, sindurmas singak nishini hargiz.
Ne osig' sherdin ko'p zo'r ranja,
Ayog'ida chu bo'lmas mo'r ranja.
Ne sud, ar ilm aro fardi zamondur,
Chu jahl ahlig'a biymidin amondur.
Emastur anda bu xudroylig'din,
Erur olamg'a berarvoylig'din.
Necha bu ishta bo'ldum fikratandish,
Davo yo'q erdi, qolmish emdi bir ish.
Anga tutsam musallam saltanatni,
Zarurat tark qilg'ay bu sifatni.
Qachon ish tushsa o'z boshig'a beshak,
O'ziga tutqusidur borcha emgak.
Chu qildi olam ahlig'a taahhud,
Yomon elga bo'lur vojib tashaddud.
Siyosatni birov chun qildi bunyod,

Bo'lur tadrij birla tab'i mu'tod.
Bu ishning lazzatin chun torti komi,
Bo'lur har lahza ko'rak ehtimomi.
Bu ra'yi birla xoqon xushdil o'ldi
Ki, ya'ni borchak komi hosil o'ldi.
Torildi ishga chun bu nav'i taqrib,
Ravon shohona jashne qildi tartib.
Tilab arkoni davlatning tamomin,
Qilib hozir eshikning xosu omin.
Berib shahzodag'a yonida manzil,
So'z og'oz etti oson, lek mushkil
Ki, chun Haq aylabon zohir hidoyat,
Manga qildi jahonbonlig' inoyat.
Xitou Ching'a berdi komronlig',
Qayon azm aylasam kishvarsitonlig'.
Tajammul haddi imkondin fuzunroq,
Nekim qilsam Kimon ondin fuzunroq.
Ne komekim taxayyul ichra sig'may,
Ne ayshekim taaqqul oni yig'may.
Borig'a qildi ko'nglumni barumand,
Karomat qildi borin g'ayri farzand.
Bukim mulkumga yo'q erdi valiahd,
Og'u ta'mi bErur erdi yesam shahd.
Bu g'amdin muttasil rajmurda erdim,
Hayotim bog'idin ozurda erdim.
Chu yig'lab yerga ko'p qo'y dum yuzumni,
Yorutti Haq sening birla ko'zumni.
Bihamdillah, nekim qildim tamanno,
Borin iqboldin tortim muhayyo.
Bu kun yuz shukrkim qildi O'g'onim,
Seni ming onchakim bo'lg'ay Kimonim.
Chu Haq zotingni koni ma'ni etmish,
Xaloyiq vasfidin mustag'ni etmish.
Ne ishtin bo'lsa shahlig' e'tibori,
Bukun mavjud erur zotingda bori.
Falak rili sahardin cheksa xartum,
Qoshingda rashsha xartumicha ma'lum.
Ulumung bahridin olsoq hisobi,
Atorud shaklidur andin hubobi.
Zamiring vasfi mustahsan emastur,
Quyosh ravshan demak ahsan emastur.
Seni dono demak yoxud xiradmand,
Demakdurkim achig' maydur, chuchuk – qand.
Bukun andinki bor Haqning qazosi,
Kuhulat birla shayxuxat arosi.
Yoshim ellik bavodisin tay etmish,
Ne ellik, oltmish haddig'a yetmish.
Ishimga dam-badam qilsam taaqqul,
Erur holimg'a kun-kundin tanazzul.
Qariliq aybini yoshursa bo'lmas,
Borur chog' bo'ldi, boqib tursa bo'lmas.
Havas bo'lsa qarig'a navjavonliq

Xijolat zohir aylar sargaronliq.
Tabiat serti chun mushk uzra kofur,
Yana kofur mushk o'ldi ne maqdurg'!
Saqol oqi o'lumga reshavdur,
Tiriklik sabzasi uzra qiravdur.
Ani uzma yigit bo'lmoq g'amida,
Saqol yulmoq durur o'z motamida.
Iki-uchni yulub yuz aylagan resh,
Topar besh-olti kundan so'ng o'n-o'n besh.
Birovki rang etarga qilsa ohang,
Bo'lur chun necha kun o'tti necha rang.
Ko'rub ul rangrezlik ishlarini,
Tarog' kulmakka ochib tishlarini.
Tarog' gar kulsa oncha sa'b emas hol,
Balo ul lahzadurkim kulsa atfol.
g'arazkim makru hiylat birla qori,
Yona olmas yigitlik ko'yi sori.
Yigitlik ayshi bisyor o'ldi bisyor,
Qarilik ranji dushvor o'ldi dushvor.
Mangakim bo'yla dushvor ish tushubtur,
Ishim dushvorliqqa yovushubtur.
Agarchi umrdindur shikva chog'i,
Qayu shikva, qilurmen shukr dog'i
Ki, Haqkim andin o'ldi har hidoyat,
Manga qildi hidoyat benihoyat.
Yigitliq ondakim arzoni etti,
Xitou Chin elining xoni etti.
Qarilik ko'yiga solg'och xiromim,
Seni qilmish mening qoyim maqomim.
Jahon shomida gar bir oy kamdur,
Quyosh chunkim tulu' aylar ne g'amdur.
Chinor ar bog'din kam qilsa soya,
Ne g'am chun chiqti sarvi sidraroya.
Ne bok ar beshadin chiqqay hizabre,
Chu bo'lg'ay o'rnida g'urranda babre.
Atokim sen kibi farzandi bo'lg'ay,
Hayoti naxlining rayvandi bo'lg'ay.
O'lum vaqti yetishgach g'am yeqaymu,
Agarchi o'lsa ham o'ldum degaymug'
Chu yo'qtur e'timodi umr ishiga,
Qachon o'lmoq yaqin ermas kishigag'
Yigit istar qariliqning navidi,
Qarig'a yo'q yigit bo'lmoq umidi.
Qariliq dardi bedarmondur oxir,
Bir ish ko'nglumda ko'p armondur oxir
Ki, o'lmasdin burun ochib ko'zumni,
Sarir uzra yigit ko'rsam o'zumni
Ki, ya'ni toju taxtu saltanat ham,
Sirohu mulku molu mamlakat ham.
Bori bo'lsa sening birla muzayyan,
Seni o'z o'rnuma qilsam muayyan.
Sanga tutsam musallam rodsholiq,

Xaloyiq ustida kishvarxudoliq.
Manga shahliqda qulluq ham qil emdi,
Atoliq ham, o'g'ulluq ham qil emdi.
Nekim elning salohidur, oni qil,
Mening budur salohim, emdi sen bil.
Bu bazm ichra chu ko'rdi shohzoda
Ki, achchig' tutti behad shoh boda.
Oningdek chekti ohi otasholud
Ki, yetti ohidin ko'k saqfig'a dud.
Topib ul nuktadin ozor yig'lab,
O'zin tufroqqa soldi zor yig'lab.
Dedi gardung'a tortib ohi jonkoh
Ki: «Ko'p yillar tirik bo'lsun shahanshoh.
Sariri charx bo'lsun taxti johi,
Fuzun anjum sirohidin sirohi.
Nishoti bog'i har kun toza bo'lsun,
Guli aysh onda beandoza bo'lsun.
Qo'lidin tushmasun jomi Kayoniy,
Ichinda may ziloli zindagoniy.
Bu so'zlarniki shah qildi xitobim.
Ne dermen menki, ne bo'lg'ay javobim.
Turub ma'razda so'z haddimni bilmon,
Javob ayturg'a o'z haddimni bilmon.
Necha tufrog' esa jismi haqirim,
Vale bir-ikki so'zdin yo'q guzirim.
Biri ulkim, chu yo'q umr e'timodi,
Yigit-qarig'a tengdur zulmu dodi.
Vale olamda harne bo'lsa mavjud,
Baqosig'a erur bir nav'i ma'hud.
Qayu mash'alki bazm aylar muzayyan,
Uchar yuz ming sharar, ul shu'la ravshan.
Giyah yuz ming bo'lur bo'stonda barbod,
Vale yuz yil turar bir sarvi ozod.
Bo'lur yuz rushta homun sel chog'i,
Turar o'z o'rnida Alburz tog'i.
Kichiklarga kichikdur umr asosi,
Ulug'larg'a ulug'roqdur qiyosi.
Yana bir buki, umr ar torsa yuz yil,
Chekarmu rashsha, har nekim chekar ril.
Uqobu Kuykanakni qilsalar qayd⁽²⁾,
Qachon qilg'ay aning saydini bu sayd.
Agarchi arsa xoli qolsa mutlaq,
Tutarmu anda shoh o'rnini baydaq.
Quyosh mag'rib sori yoshursa diydor,
Tuman ming zarradin bir yo'q radidor».
Surub bu nuqtalarni shohzoda,
Atoning shavqini qildi ziyoda.
Dedi Xoqonki: «Yey sham'i farog'im,
Farog'u sham' yo'q, ravshan qarog'im.
Hadising lutfi yuz ming jondin ortuq,
Ne jonkim, chashmai hayvondin ortuq.
Bu so'zlar gavhari durjinki ochting,

Guhar ul durjdin olamg'a sochting.
Quloq torti duri shahvor sendin
Va lekin men zaifi zor sendin.
Tama' bu ranglig' so'z tutmas erdim,
Javobim bu sifat ko'z tutmas erdim.
O'zungdin gar meni xushdil tilarsen,
Murodim umrdin hosil tilarsen,
Ayon qilmoq kerak bu so'zda rosim,
Qabul etmak kerak bu iltimosim».
Bu yanglig' ko'rdi chun shahzoda surat,
Qabul etmakligi erdi zarurat.
Yana tufrog' O'pub bunyod qildi,
Hazin ko'nglin atoning shod qildi.
Ki: «Chun shah uzr man'in qildi bilkul,
Manga ne hadki qilg'oymen taammul.
Vale chun men haqiru, ish ulug'dur⁽³⁾,
Bu so'z arzin zarurat qilg'ulug'dur.
Chu men bu choqqa tegru g'ofil erdim,
Bu ish taklifidin forig'dil erdim.
Ishim ishratqa bazmoroliq erdi,
Farog'at birla berarvoliq erdi.
Bir-ikki yil inoyat aylasa shoh
Ki, xizmatdin o'zumni qilsam ogoh.
Shah ollinda hamisha hozir o'lsam,
Bu ish kayfiyatig'a nozir o'lsam.
Yaqin bilsam rivojin ham kasodin,
Tanisam ham salohin, ham fasodin.
Kichikrak ish burunroq bo'lsa ta'yin,
Qililsa har ne sahv o'lg'ong'a talqin.
Ne ishkim yaxshiroq qilsam shurui,
Bo'lulsa yaxshiroq ishning rujui.
Jahonda har kishikim bir ishi bor,
Ishida ul kishining varzishi bor.
Chu varzish bo'lmasa mushkil durur ish,
Bo'lur oson qachonkim yetti varzish.
Manga ham varzish o'lsa oshkoro,
Qilay ne hukm bo'lsa bemadoro».
Chu surdi nuktani bu nav' dilkash,
Bayonidin atosi bo'ldi dilxush.
Ketur soqiy, manga bir jomi shohi
Ki, bo'lg'ay g'am sirohining ranohi.
Qadah shahlig'din ortuqdur ko'zumga,
Qilay zulm, elga qilg'uncha o'zumga.

[XIX]

Xoqonning o'z gavharin xazoyin g'aroyibi, balki g'aroyib xazoyinig'a kiyurmog'i va aning ko'ziga sangrora ushoq toshcha va qizil oltun qaro tufrog'cha ko'runmay, ko'zi jaz'i billuriy durjg'a tushub, suvda mehri xovariydek billurda oynai Iskandariyg'a⁽¹⁾ tushgoni va ul ko'zgu tilismidin g'arib suratlar anga yuz ko'rguzub, ko'ngli ko'zgu aksidek iztirobg'a tushgoni.

Bu so'zni nuktago'yi nomaoro

Bu yangligʻ ayladi hangomaoro
Ki, chun xoqon bu soʻz eʼlomi birla,
Javobin torti andoq komi birla.
Nishotu aysh asbobini yigʻmay,
Tarabdin balki Chin mulkiga sigʻmay.
Qilib shahzodagʻa oncha rioyat
Ki, tormay aql anga haddu nihoyat.
Tilab qilmoq jahon oning fidosi,
Jahonni qoʻyki, jon oning fidosi.
Anga mundoqki ayshu zavq yetti,
Yevaz oʻtrusida yuz fikrat etti
Ki, ne sochgʻay boshigʻa bahru kondin
Ki, boʻlgʻay munbasit shahzoda ondin.
Chu bas oliy edi mehmon janobi,
Boʻlub gavhar qoshida tosh hisobi.
Bu ishdin mizbongʻa ajz gʻolib,
Aning koʻngli tilar ashyogʻa tolib.
gʻarobat maxzan ichra chun koʻp erdi,
Tutub ilgin xazoyin ichra kirdi.
Xazoyin demakim, yuz bahr ila kon,
Toshib naqdina anda ulcha imkon.
Adadsiz uy bori ganj ustida ganj,
Xirad ganjuri arzidin alamsanj.
Burun qirq uy boʻlub oltun makoni,
Har evda qirq xumi xusravoni.
Bu maxzanda gʻarobatdin bu maʼlum
Ki, bir xum oltun erdi oʻylakim mum.
Ani kim mum deb ilgiga olib,
Nekim andin yasay degach, yasolib.
Yana qirq uy aro ajnosi zebo,
Bir uyda qirq tung iksunu debo.
gʻarobat munda behaddu nihoyat,
Torilmay bulajab sanʼatqa gʻoyat.
Tuman ming jinsi chiniyu xitoyi,
Basar torining oʻlmay rahnamoyi.
Boʻlub yuz rang irak birla musavvar,
Biridek koʻrmayin charxi mudavvar.
Boʻlub tasvirida yuz chehra raydo
Ki, Aqli Kull boʻlub husnigʻa shaydo.
Tikilgan toʻn hisobin kimsa bilmay,
Birisi ham kesilmay, ham tikilmay.
Hunarvardin bari omoda boʻlgʻon,
Mukammal korgoh ichra toʻqulgʻon.
Harir onchaki yoʻq royonni oning,
Yuz oncha hullakim, yoʻq soni oning.
Aningdek hullalar kelturdi ganjur
Ki, andin kiysa gar oʻn hulla bir hur.
Hanuz oʻlgʻoy tanu andomi maʼlum,
Tanining rangi nasrinfomi maʼlum.
Oʻkulgan nofadin xarvor-xarvor,
Toʻkulgan mushk xud anbor-anbor.
Javohir onchakim fikrat dabiri

Hisob aylab torilmay mingda biri.
Oqizib ko'z suyini har la'li serob,
Olib jon naqdini har bir duri nob.
Buluru yashm yuz ming bulajab zarf
Ki, har birga xiroji mulk o'lub sarf.
Qilib ganjur yuz mundoqni hozir,
Bo'lub ham shoh, ham shahzoda nozir.
Necha boqqon soyi hayrat bo'lub fosh,
Kulumsob gohu, gohi irg'otib bosh.
Tamoshodin to'yar chog' chun yovushti,
Ko'zi bir bulajab raykarg'a tushti.
Buluri nobdin bir turfa sanduq,
Yasomaydur degaysen oni maxluq.
Safoliq xulqi ko'nglidin namudor,
Ichinda bir ajab hay'at radidor.
Vale ul turfa hay'at sirri mubham,
Murassa' qufl ila sanduq mahkam.
Dema sanduq, yuz ofat hisori,
Eshigin rust bog'lab qal'adori
Ki, ofat qal'asi mahkamroq avlo,
Aning asrori ham mubhamroq avlo.
Chu anda bulajab ko'rdi shamoyil,
Bo'lub shahzoda bilmaklikka moyil.
Dedi: «Bas turfadur bu san'atu soz,
Dengizkim, ne durur bu rardada rozg'
Kalidi qayda bo'lsa, hozir aylang,
Ochib quflini, sirrin zohir aylang!»
Qilib xoqon bu ma'nida madoro,
Ravoni ayladi uzr oshkoro.
Ki, bu sanduq sirrin kimsa bilmas,
Kalidi yo'qturur, qufli ochilmas.
Ani ko'rdung, bilurning fikridin kech
Ki, biz ham ko'rduk, ammo bilmaduk hech.
Eshitgach shoh uzrin shohzoda,
Havas savdosini qildi ziyoda.
Dedi: «Har ishki qilmish odamizod,
Tafakkur birla bilmish odamizod⁽²⁾.
Ulum ichra manga to bo'ldi madxal,
Torilmas mushkile men qilmag'on hal.
Muning ham bilmaguncha aslu budin,
Muayyan qilmag'uncha toru rudin
Ne imkonkim qaror o'lg'ay ko'ngulga,
Tasalli oshkor o'lg'ay ko'ngulga».
Nechakim shoh uzrangez bo'ldi.
Aning savdosi ko'rroq tez bo'ldi.
Nechakim shoh etib ko'rrak taammul,
Bo'lub shahzoda ko'rrak betahammul.
Shah aylab necha ul ishga nazora,
Torilmay rostlig'din o'zga chora.
Dedikim, quflin oning ochtilar bot,
Ichidin chiqti bir raxshanda mir'ot.
Safo bobida mehri xovariy ul,

Ne mehr, oinai Iskandariy ul.
Sadafda durri bayzochehr yangligʻ,
Falak sanduqi ichra mehr yangligʻ.
Hakimikim nigor aylab tirozin,
Yozib keynida maxfiy borchha rozin
Ki: «Bu mirʻotkim, getinamodur,
Anga xurshedcha nuru safodur.
Erur Iskandari Rumiyy nigori,
Jahon ahligʻa oning yodgori
Ki, aylab toʻrt yuz dono bilan jahd,
Alardin har bir Aflotungʻa⁽³⁾ hamahd.
Sirehr ahvolining sohibvuqufi,
Jahonning korbandu faylasufi.
Tanib afloku anjum toliin tuz,
Bu koʻzgu sanʻatida qoʻydilar yuz.
Necha yil ranj tortib bemadoro,
Bu raykar naqshi boʻldi oshkoro.
Bu koʻzgukim erur hikmat jahoni,
Tilismedur shigarf anda nihoni⁽⁴⁾
Ki, har kim ochmogʻigʻa saʻy qilsa,
Aning saʻyi bila bu ish ochilsa.
Kelib koʻzguni yerdin olsa filhol,
Safoligʻ chehrigʻa koʻz solsa filhol,
Nekim umrida andin turfaroq ish,
Emas mumkin, agar xud noʻshu gar nish
Ki, Tengri aylamish koʻrmakni roʻzi,
Qazo boshigʻa kelturmakni roʻzi.
Boʻlur bu koʻzgu ichra jilvaoro,
Qilurgʻa gʻayb sirrin oshkoro.
Vale ochmoqligʻi mushkildur asru,
Gudozi jismu ranji dildur asru.
Angakim tushsa ochmoq iztirobi,
Bu boʻldi ul muammoning hisobi.
Ki, Yunon mulki ul farxunda kishvar
Ki, hikmat birla torti zebu zavar.
Hakimikim topib ashkoli aflok,
Bu kishvar tufrogʻidin bir ovuch xok.
Toshi hikmat elining durri toji,
Giyohi borchha illatlar iloji.
Shimoliy haddida togʻe durur tund
Ki, tigʻi koʻk misosidin erur kund.
Kishi Yunon sori bormoq keraktur,
Inon ul toqqa boshqormoq keraktur.
Apoda qolsa uch manzil masofat,
Ul uch manzilda voqedur uch ofat.
Burungʻi manzil ichra ajdahoye,
Yaratqon Tengri qahridin baloye⁽⁵⁾.
Ikinci manzil ichra Ahraman bil,
Anga bedodu ofat daʻbu fan bil.
Uchunchida tilismi bulajab soz,
Bu ikidin dogʻi mushkilrak ul roz.
Bu uch manzildin oʻtkorganga mahmil.

Deyilgon tog' erur to'rtinchi manzil.
Bu tog' ichra kishi qilsa guzore,
Ko'rar hijron tunidek tiyra g'ore.
Erur g'or ichra Suqroti yagona,
Dema Suqrot, Buqroti⁽⁶⁾ zamona.
Tirik bor ersa donoyi xiradmand,
Ochar borg'on kishi ashkolidin band.
Vagar qaydi hayot ichra emastur,
Kishiga ne g'arazkim multamasdur.
Tavajjuh chun aning ruhiga qilg'ay,
Girihlik rishtai bandi ochilg'ay».
O'qug'och shohzoda qissani pok,
Bu mushkul hallig'a bo'ldi havasnok.
Oningdek g'olib o'ldi iztirobi
Ki, bu fikr uzra bordi xo'rdu xobi.
Chu Xoqon fahm qildi muddaosin
Uzotti man'i uzra mojarosin.
Nechakim shoh ko'rrak tutti mavquf,
Vale shahzoda ko'rrak bo'ldi mash'uf.
O'g'ulg'a garchi mushkul hol tushti,
Atog'a sa'broq ahvol tushti.
O'g'ulg'a yuzlanib andoq suubat,
Atog'a andin ortug'roq uqubat.
Ketur, soqiy, sharobi bexudona
Ki, sa'b ish soldi ollimg'a zamona.
Nechakim sa'b erur gardun jafosi,
Erur bexudlug' ul ishning davosi.

XX

Farhodqa Yunon mulki azimati jazm bo'lub, hikmat bila Mulkoroni chorlab, so'z kumaytini Yunon vodiysig'a solib, tilism muddaosin, balki muddao tilismin aning qoshida ochqoni va Mulkoro ani nasihat bila mumtane' qila olmay muddaosin xoqong'a arz qilib, bu muhlik so'zdin Xoqonning ruhi Farhodi badan Chinidin adam Yunonig'a yuzlangali yovushub, Mulkoro bila ko'p mashvarat qilg'ondin so'ngra Farhod bila Yunon mulkiga cherik tortib borurni muqarrar qilg'oni

Bu mehnat sharhin ulkim qildi tahrir,
Bu yanglig' ayladi afsona taqrir
Ki, chun shahzodag'a javri havodis,
Munungdek mushkul amre qildi hodis.
Aningdek bordi oromu qarori
Ki, chiqti o'z qo'lidin ixtiyori.
Bu erdi binkim devona bo'lg'ay,
Xirad oyinidin begona bo'lg'ay.
Tuta olmay chu ul savdoni rinhon,
Tilab xilvatda Mulkoroni rinhon.
Anga taqrir qildi mojarosin,
Havas ko'ngli aro solg'on balosin.
Dedikim: Gar gado, gar shoh bo'lsun,
Agar g'ofil, vagar ogoh bo'lsun,
Tana'um birla mehnat xo'bu zishti,

Nekim bo‘lmish azaldin sarnavishti,
Ani to ko‘rmagay imkon emastur,
Xirad ollinda bu rinhon emastur.
Agar shoh, ar gadodur odamizod,
Emas bo‘yni qazo hukmidin ozod.
Yozilg‘on nuktani tag‘yir qilmoq,
Erur suv uzra xat tahrir qilmoq.
Qazo kilki ne xatkim qildi mastur,
Emas hargiz ani tag‘yiri dastur.
Zamonning bori ishda zufununi,
Erur gardun fununining zabuni.
Kishining yer yuziga hukmi yetsun,
Qazoyi osmoni yetsa, netsung‘
Xaloyiq ajzidinkim nuktaronmen,
Bulardin men dog‘i bir notavonmen.
Nekim ollimg‘a yozmish kilki taqdir,
Manga yo‘qtur ani ko‘rmakka tadbir.
Azalda bu emish Haqning qazosi,
Mening ollimg‘a bu ish ibtilosi.
Aningkim ko‘ngli tormish aqldin nur.
Kerak tutsa meni bu ishda ma‘zur.
Bukun ollimg‘a tushmish turfa holat,
Agarchi elga bor andin malolat,
Mening hech anda yo‘qtur ixtiyorim
Ki, ollimg‘a yozibtur Kirdigorim.
Bilurmen mushkul ishdur asru, lekin
Qila olmon qazo o‘tini sokin.
Kerakkim aylasang Xoqong‘a taqrir,
Mening ollimg‘a kelturganni taqdir.
Atoliq haqqi chun bordur apoda,
Ijozat istaram bu mojaboda.
Dag‘i yo‘lulg‘a himmat zod qilsun,
Va gah-gohi duoda yod qilsun.
Aning himmat bila gar bo‘lsa yodi,
Shak ermas tormog‘im bu ish kushodi.
Ijozat bermasa Tengri tonuqdur,
Haq ollinda bu asrorim ochuqdur
Ki, besomon bo‘lub bechoraliqdin,
Guzirim yo‘qturur ovoraliqdin.
Olib boshim, demay obod ila cho‘l,
Hamul maqsad sori tutqum durur yo‘l.
Yo‘lumda devdur, gar ajdahodur,
Tilism ichra agar yuz ming balodur,
Yumub borchah tahoshidin ko‘zumni,
Ul ofatlarg‘a urg‘umdur o‘zumni.
Ishim chun man‘ ko‘yidin yiroqdur,
Ijozat bo‘lsa shahdin yaxshiroqdur».
Bu muhlik ruq‘a chun irod qildi,
Yana muhlik qasam ham yod qildi
Ki: «Yo‘l tormas bu maqsudimg‘a tag‘yir,
Sen emdi sa‘y etarda qilma taqsir».
Chu Mulkoro eshitti bu fasona,

Chekib ko'nglidin ohi bexudona.
Malomat aylabon aytay desa rand,
Ko'rubkim, rand eshigin aylamish band.
Ne so'zdin istasa tutmoq qo'lini,
Ko'rubkim bog'lamishdur so'z yo'lini.
Ajab nav' onglabon ul surati hol,
Qolib ojiz dam urmoqdin, bo'lub lol.
Vujudin aylabon bu shu'la nobud,
Yetib ko'k gunbadiga ohidin dud.
Ko'zi bu dud ranjidan yoshorib,
Qupub yig'layu shoh ollig'a borib.
Tilab xilvat, kirib xoqon qoshig'a,
Mudovo aylay olmay ko'z yoshig'a.
Ko'rub ayturda ranji benihoyat,
Qilib har ne eshitkanni hikoyat,
Chu onglab shoh aning bu mojarosin,
Urub ko'ksiga, chok aylab yaqosin.
Ikav ul mehnati anbu birla,
Base yig'lashtilar anduh birla,
Chu ko'p qildi jaza' shohi zamona,
O'pub tufrog'ni dasturi yagona.
Bo'lub dardig'a bir-bir chorarardoz,
Nasihat qildi sokin-sokin og'oz
Ki: «Shoho, har ne sibt o'ldi qazodin,
Torilmas choraye o'zga rizodin.
Bukun chun shah zamonning a'qalidur,
Munavvar ko'ngli davlat mash'alidur⁽¹⁾.
Ne hojat aytmoqkim chun tushar ish,
Jaza'din behdur o'lmoq choraandish.
Xirad gar bo'ldi ersa chorarayvand,
Natija choradin torqay xiradmand.
Gar o'lsa chorag'a taqdir mone',
Kerak bo'lmoq qazo hukmig'a qone'».
Dedi shah: «Yey saodat sham'i roying,
Ko'ngul oromi nutqi dilkushoying.
Kishi o'z jonidin to'ymoq bo'lurmu,
Ani mundoq bila qo'ymoq bo'lurmug'
Ko'ngul dardig'a darmondur nasihat,
Qiloli ulcha imkondur nasihat.
Agar xud torti taskin davlat o'ldi,
Ko'ngulga komu jong'a rohat o'ldi.
Asar qilmasdek o'lsa ko'ngliga rand,
Bo'loli har ne Haqdin kelsa xursand».
Bu so'z birla yana Xoqonu dastur,⁽²⁾
Taraddud qildilar behaddu maqdur.
Base har nav' tadbir ayladilar,
Torilmay naf', tag'yir ayladilar.
Chu sa'b erdi ishida orzuxoh,
Nasihatgo'ga bo'ldi orzu koh.
Necha til guftugo'si ko'rrak o'ldi,
Aning ul orzusi ko'rrak o'ldi.
Chu Xoqon chorasidin bo'ldi ma'yus.

Taxayyul qildi etmak oni mahbus.
Yana habsig'a ham qilmay tahammul,
Davosin ayladi mundoq tahayyul —
Ki, oning ko'nglini ozurda qilmay,
Hayoti gulbunin rajmurda qilmay.
Cherik solg'ay Xitou mulki Ching'a,
Yurub chekkay sirah Yunon zaming'a.
Angacha o'g'lig'a hamroh bo'lg'ay,
Yomon-yaxshisidin ogoh bo'lg'ay.
Yetarga ulcha aylabtur ipoda,
Zamoni kirgusi mumtad apoda.
Anga tegru erur qilg'on xayoli,
Ko'nguldin chiqmag'ining ehtimoli.
Muyassar gar emas bu ul zamonda,
Ne Haqdin kelsa ko'rgay oni onda.
Chu bu andesha tushti ko'nglig'a xo'b,
Ravoni dedi Mulkorog'akim: «Qo'r!
Borib Farhodning ollinda bir-bir,
Borisin daf'a-daf'a ayla taqrir».
QO'pub dastur aning sori urub gom,
Debon har nuktakim shoh aylab e'lom.
Ko'rub shahzoda hosil muddaosin,
Hamul ishda atosining rizosin.
Bilibkim, gar desa yolg'uz borurmen,
Bu ishni o'z qoshimdin boshqorurmen.
Emas ul ish muruvvat iqtizosi,
Bo'lur ul g'amda musta'sal atosi.
Ato yo'qkim, tushar kishvarga oshub,
Ne kishvar, gunbadi axzarg'a oshub.
Rizo izhor etib, dedi, ravon bo'l,
Qil andoqkim tutoli ul taraf yo'l.
QO'pub, dastur o'lub maqsudi hosil,
Kelib xoqonni dog'i qildi xushdil.
Cherikka aylabon miodu buljor,
Tavochi har taraf yetkurdi ul jor⁽³⁾.
Kel, ey soqiy, ki o'tti aysh chog'i,
Manga tut emdi otlonur ayog'i.
Dimog'imdin olib bir jom ila hush,
Meni qil devbandu, ajdahokush.

[XXI]

Xoqonning Farhod jihatidan Yunon mulkiga siroh tortqoni va ul kishvar hukamosi aning gardi sirohidin ko'z yorutub, yorutqon ko'zlarin alarning oyinai ruxsori bila jilo bermoqlari va ul oy va quyoshning anjumkirdor hukamo anjumani bila Suhayloyi hakim g'orig'a bermoqlari va Suhaylo⁽¹⁾ rartavi iltifotin alar ahvolig'a solib, «Jomosr»⁽²⁾ ahkomi bila Farhodning balandaxtarliq mujdasin berib, Suqrot g'orig'acha manzil-bamanzil rahnamoyliq qilib, umri kavkabi ul tog'da g'urub qilg'oni va Farhodning ul kavkab rartavi bila hayrat shomida

Kishikim torti ma'ni shohrohin,
Bu yanglig' chekti so'z xaylu sirohin.
Ki, xoqon onglabon ul ish g'animat

Ki, Yunon mulkiga qilg'ay azimat.
Tariqi azm ko'sin urdi filhol,
Cherik jam'iga el chorturdi filhol.
Sirah oz chog'da, mulku kishvaridin
Yetishti daf'a-daf'a har saridin.
Yig'ildi bir cherikkim bu kuhan dayr,
Aningdek ko'rmamish tokim qilur sayr.
Sirah daryosi ichra jo'sh tushti
Ki, mavji charx bahrig'a yovushti.
Tikildi o'rduyikim ko'rmamish ko'z,
Xazu iksunu atlas, onchakim bo'z.
Har oq uy charxi gardun korgohi,
Yana garduncha oning borgohi.
Ducho'ba uchi bu feruza xirgoh,
Aning ikki ko'mochi mehr ila moh.
Qozuq siyminu zarrinkim qoqilg'on,
Kavokibdek sirehr uzra choqilg'on.
Chekib xarrushta g'oyatdin fuzunroq,
Sarorarda nihoyatdin fuzunroq.
O'n ikki royalig' bir taxti oliy,
O'n ikki burj anga gardun misoli.
Vale har burjin oning Nasri Toyir
Tay etmay bo'lsa gar yuz qarn soyir,
Bo'lub har royadin zarkash tanobi,
Falak qutrini qat' etkan shihobi.
Kelib har borgah ayvoni Jamshed,
Muzahhab har gul anda rashki xurshed.
Kelib anjum adadlig' borgohi,
Vale mo'ru malax yanglig' sirohi.
Bu yanglig' yer ko'tarmas xayl birla,
Bori olamni tutqon sel birla.
Azimat qildi Yunon mulki sori,
Sirohi ishqdek jon mulki sori.
Cherik oyini bo'ldi sarbasar ko'ch,
Yurush bo'ldi muqarrar ko'ch-barko'ch.
Iki kun turmayin bir yerda mahmil,
Azimat aylabon manzil-bamanzil.
Qayon ul azmdin ovoza borib,
Eshitkan xalq hushi oza borib.
Yetib har mulk fathining navidi,
Kelib har qal'a quflining kalidi.
Necha manzilda bir kishvar bo'lub fath,
Dema kishvarki, bahru bar bo'lub fath.
Necha oy qat' etib sahrovu vodi,
Ko'rundi kishvari Yunon savodi.
Chu ogah bo'ldilar ul mulk aro xayl
Ki, xoqon xayli ul yon aylamish mayl.
Kelibon o'tru ashrofu raoyo,
Chekib maqduricha har kim hadoyo.
Bo'lub hikmat eliga aysh vorid,
Sharaf burjig'a yetgandek Atorid.
Bori davlat bila iqbol monand,

Kelib Xoqong'a istiqbol rayvand.
Yana ul mulkning yaxshi-yamoni,
Taqabbul aylabon moli amoni.
Qo'yub yuz ul falakqadr ostong'a,
Berib kishvar shahi kishvarsitong'a.
Qilib shah borchag'a lutfu inoyat,
Yetib har xayl maqdurin rioyat.
Ko'p aylab ahli hikmat ehtiromin,
Qilib har qaysining ta'yin maqomin.
Chu aylab dastbo'sidin sarafroz,
Alar aylab duou midhat og'oz.
Chu topib bori hikmat ahli taskin,
Qilib bunyod shohi hikmatoyin
Ki: «Biznikim, sirehri muxtalifroy,
Bu kishvar sori qildi dashtraymoy.
Emas erdi mamolik fathi maqsud,
Erur erdi maholik fathi maqsud⁽³⁾.
Bu bo'lmish xotiri olig'a ma'lum
Ki, bu kishvardadur bir marz ila bum
Ki, bo'lmish anda tog'e oshkoro,
Ayog'din-boshig'a bir rora xoro.
Erur xoro ichinda tiyra g'ore,
Nechukkim furqat ichra shom tori.
Topib ul tiyraliq Suqrotidin nur,
Nechukkim Mushtariydin shomi dayjur».
Anga yetguncha uch manzilda bir-bir,
Nechukkim bilmish erdi qildi taqdir.
So'zin qilg'och bayon so'rdi nishoni
Kim: «Andoqkim bilursiz ayting oni.
Ki, qaysi sori bu maqsad ayondur,
Masofat ne qadardur, yo'l qayondurg'»
Yer o'rtilar, qurub ul xayli dono
Ki: «Shoh o'z komig'a bo'lsun tavono.
Bu so'z kim shah so'rar andin nishona,
Bu mulk ichra hakimedur yagona.
O'tub besh yuzdin ayyomi hayoti,
Suhayloyi hakim el ichra oti,
Erur Yunonda Suqroti zamon ul,
Tutub Suqrotdek g'ori nihon ul.
Tariqi inzivodur virdi oning,
Hunarda borchamiz shogirdi oning.
Bilur ul, ahli hikmatning ranohi,
Bu ishning borchah ahvolin kamohi.
Eshitkon birla bizlar ham bilurbiz,
Ne so'z kim shah so'rar, sharhin qilurbiz.
Va lekin chun bu ma'ni toru rudi,
Emas tahqiqimiz, yo'q nukta sudi.
Nechuk bilmay degay so'z ahli hikmat,
Xususan so'rsa oni ahli davlat.
Bu mushkil nukta hallin ul qilur, ul,
Aning sori buyursang boshlali yo'l».
Chu shah topib bu ma'nidin nishona,

Bo‘lub shahzoda ko‘ngli shodmona.
Rikob ahli ravoni chektilar ot,
Ato birla o‘g‘ul otlandilar bot.
Bo‘lub ul hikmat ahli borcha hamroh,
Alardin nuktajo‘ shahzodau shoh.
Ko‘rundi dasht aro bir qulla rora,
Hakim onda nihon bo‘lg‘on mag‘ora.
Tushub markablaridin borcha nokom,
Yayoq ul g‘or sori urdilar gom.
Biri ul hikmat ahlidin nihoni,
Kirib g‘or ichra ogah qildi oni
Ki, hamrahlig‘ etib iqboli jovid,
Atorud sori kelmish oyu xurshed⁽⁴⁾.
Suhaylo chun eshitti ul iborat,
Alar ihzorig‘a qildi ishorat.
Adab birla kirib shahzodau shoh,
QO‘pub o‘z o‘rnidin donoi ogoh.
Ko‘rushti ikkisi birla kulub shod,
Alar ham o‘rtilar ilgin bo‘lub shod.
Hakim o‘lturdi mushkil qilg‘ali hal,
Alarning ikkisin o‘lturtub avval.
Surub yo‘l ranjidan shahlarni bir-bir,
Kelur kayfiyatidin so‘rdi taqrir
Ki, qat’ etmakda bu yanglig‘ uzun yo‘l,
g‘arazni onglatingkim qaysidur ul.
Dedi shah sarbasar shahzoda holin,
Boshig‘a ko‘zgudin tushgan xayolin.
Hakimi nuktadon chun bildi holat,
Ham o‘ldi shodu ham torti malolat.
Quchub shahzodani ko‘nglin qilib shod,
Dedi: «Sen, senki oting keldi Farhod».
Suhaylo chun otin tahqiq qildi,
Nekim ul so‘rdi, bu tasdiq qildi.
O‘pub mongloyini donoyi ogoh,
Sujud aylab, dedi: «Alhamdulillah
Ki, oncha o‘lmadimkim, charxi g‘ammoz
Meni bu komima qildi sarafroz.
Necha yuz yil durur g‘or ichradurmen,
Necha yuz ranju timor ichradurmen.
Manga Jomosrdin erdi bu e‘lom,
O‘zidin so‘ngki yozmish erdi ahkom⁽⁵⁾
Ki, mendin so‘ngra garduni sabukray
Chu ming yil aylasa yer davrasin tay.
Chiqib shahzodaye Chin kishvaridin,
Kelib Yunong‘a davlat rahbaridin,
Oti Farhodu har donishda mohir,
Saodat farri ruxsorinda zohir,
Tutub ranju anog‘a jonu jismin,
Ochar Iskandari Rumiyl tilismin
Va lekin ikki manzil bo‘lg‘usidur,
Ki oning qat‘i mushkil bo‘lg‘usidur.
Birida ajdar aylab jonsitonlig‘,

Damidin qilg'usi otashfishonlig'.
Birida Ahraman aylab sitam fosh,
Havodin boshig'a yog'durg'usi tosh.
Suhaylo hikmatoyini rasadband
Ki, ul bo'lg'usi mendin so'nggi farzand.
Qabul etsun duo birla salomim,
So'ngida bo'yla fahm etsun rayomim
Ki, bu maqsadg'a qasd etkanda Farhod,
Aning maqsudig'a ko'rguzsun imdod.
Ul ishga mayl ko'p shah qilg'usidur,
Vale Farhoddin ochilg'usidur.
Suhaylo ham bu maxfiy sirni bilsun
Ki, gar qilsa madad, bu birga qilsun.
Chiqar, ajdarni o'ldurganda Farhod,
Aningdek ganjkim olam bo'lur shod.
Topar chun devni qatl etti, kini,
Sulaymoni nabining xotamini⁽⁶⁾.
Tilism ul kunki ochg'ay bemadoro,
Bo'lur Jamshed jomi oshkoro.
Bularni qilsa davlat ong'a taslim,
Barisin aylasun Xoqong'a taslim.
Anga Suqroti dono manzari bas,
Yana Oyinai Iskandari bas.
Olib Suqrotidin ul ishdal talqin,
Ravon ko'zguga bo'lg'ay ozimi Chin.
Ko'rub ko'zguda nekim, ko'rgusidur
Ki, davron boshig'a kelturgusidur».
Chu dono munda tortib so'z xitobin,
Chekib vallohu a'lam bissavobin:
«Men ul rayg'omdinkim muftaxirmen,
Necha yuz yil dururkim muntazirmen.
Qilibmen borcha mushkullarg'a tadbir
Kim, ul kelgusidur ollingg'a bir-bir».
QO'pub ul g'or reshonig'a bordi,
Tutub ilgiga bir zarfe chiqordi.
Dedi: «Bu zarfkim mar'i bo'lodur.
Samandar⁽⁷⁾ yog'idin bilkim to'lodur.
Ko'p otashgoh o'tidin tormisham dog'
Ki, to jam' aylamishmen bu qadar yog'.
Chu ajdar birla bo'lg'ungdur hamovard
Ki, andin chiqqusi aflok uza gard.
Bu yog'din surtub avval o'z taningg'a,
Samandar hamlalig' xopokaningg'a
Ki, ajdar birla razm etgan zamonda,
Bu yog' o'tdin seni tutqay amonda.
Chu ajdar o'lgay ilgingdin Ko'rub ranj,
Sanga bo'lg'ay nasib ul ranjdin ganj.
Aningdek ko'rguzur axtar hisobi,
Yana kashfu riyoizat iktisobi
Ki, ul ganj ichra torqungdur g'aroyib
Ki, torqay Ahraman ondin navoib.
Falak chun Ahramang'a tutsa motam,

Qo‘lidan kirgusi ilgingga xotam.
Tilism ochmoq maqolotin tamomi
Kim, alhaq ul hadisidur kiromi⁽⁸⁾.
Erur bir lavh siym uzra yozig‘liq,
Toparsen dev bo‘ynida osig‘liq.
Ko‘rarsen chun tilism ochmoqqa ta’yid,
Tilism ichra Toparsen jomi Jamshid.
Raqamlar davrini aylab munaqqash,
Anga Iskandari Rumiya raqamkash.
Chu ul arqom g‘avrig‘a yetarsen,
O‘qub Suqrot holin fahm etarsen.
Aning ko‘rganda ko‘zgudek jamolin,
Sanga onglatqusidur ko‘zgu holin.
Chu ko‘zgu sirrini onglab yugurgung,
Ko‘rub ko‘zguni ko‘rgung, har ne ko‘rgung.
Emas ruxsat lisoni nuktarardoz,
Ochorg‘a mundin ortuq rardai roz».
Dediyu zarfni torshurdi filhol
Va qo‘rqil, ishta emdi qilma ehmol.
Manozildin berib bir-bir nishona,
Dedikim: «Yemdi bot bo‘lg‘il ravona.
Umidim ulki, bot o‘lg‘ay kushoding
Ki, men yakbora qildim xayrboding».
Anga qilg‘och bu nav’ ishlarni ta’lim,
Ravoni jonni qildi Haqqa taslim⁽⁹⁾.
Alar yub ashk suyidin tanini,
Hamul maskanda aylab madfanini.
Turub anda guruhi ahli hikmat,
Ravon bo‘ldilar ikki ahli davlat.
Biyobon qat’ etib manzil-bamanzil,
Anga tegruki aytib erdi komil.
Chu ul manzilg‘a yo‘l iqbol berdi
Ki, ondin nari manzil ajdar erdi.
Tinib aqshomg‘acha farsudaliqdin,
Tamattu’ tortilar osudaliqdin.
Chu dud etti ayon tun ajdahosi,
Yoshundi dud aro olam fazosi.
Quyosh ganji bo‘lub tufroqqa maxfi,
Qarordi bu buyuk vayrona saqfi.
Yorutub aysh durri shabcharog‘in,
Ravona qildilar ishrat ayog‘in.
Kel, ey soqiy qilib ichmak azimat,
Tiriklik shomini bilgil g‘animat.
May ich bir dam, tuzub ishrat asosi,
Chekardin burna dam umr ajdahosi.

XXII

Farhodning ajdahovash ko‘hraykariga minib ajdahokushlik tig‘in chekib, ajdaho vodiysig‘a kirib, ajdaho uni o‘q yilonidin damor chiqarg‘ondek ajdahoni o‘q yiloni bila toru mor qilmog‘i, dog‘i ajdaho g‘org‘a yuzlangandek ajdaho g‘orig‘a yuzlanib, Afridun ganjini tormog‘i va dog‘i

ul ganjda ajdaho monand qilich bila halqa urg'on yilondek qalqonni iliklab ul ganjni atosi bila
xaylig'a nisor qilmog'i

Kecha dudini surgach tong nasimi,
Chiqordi subh ganji lavhi simi.
Quyosh tun g'oridin bo'ldi ravona,
Nechukkim ajdar og'zidin zabona.
Niyoz ashkin to'kub Farhodi g'amnok,
Burun ul suv bila g'usl aylabon pok.
Ne ta'limiki qilmish erdi dono,
Borig'a korband o'ldi hamono.
Qo'yub tufroqqa yuz, aylab tazarru'
Xudoyidin qilib nusrat tavaqu'.
Atosining ayog'ig'a qo'yub bosh,
Duoyi himmat istab oqizib yosh.
Ato aylab yoqosin choku yig'lab,
Bo'lub bori ulug' g'amnoku yig'lab.
Bihillik istabon ozoda shahdin,
Dema shahkim, bori xaylu sirahdin.
Sirohu shoh fig'oni tez tortib,
Falak javfida rustoxez tortib.
Bo'lub ul o'ylakim shohi kavokib,
Falakvash ajdahoraykarg'a pokib.
Silohi razm aro ul nav' o'lub g'arq
Ki, ondin to quyosh charx aylamay farq.
Ul ahvolig'a istab Haqni yovar,
Hamul manzil sari surdi takovar.
Ato ul nav' ko'rgach o'g'li holin,
Yurudi keynicha tortib yasolin.
Chu raxshi qildi ul yon ro'ya raydo,
Bo'lub ajdar alomoti huvaydo.
Kelib ollig'a dashti o'ylakim qir,
Degilkim, qildi yo'l azmig'a shabgir.
Firoq ayyomidek zulmot monand,
Topib zayli ajal shomig'a rayvand.
Xabar deb rangi hijron olamidin,
Qarorib dasht ajdarho damidin.
Botib kul ichra raxshi qilgoch ohang,
Qilib ul gard gulgunini shabrang.
Yetishti bir ufunatliq nasime
Ki, qilg'ay atri jannatni jahime.
Ko'p el, ul atrdin es tarki qildi,
Cherikning ko'rragi otdin yiqildi.
Qilib Farhod berk o'z bag'rig'a tish,
O'zin solmay, chu tushmish boshig'a ish.
Ko'rungach ajdahoning tiyra g'ori,
Azimat qildi oning g'ori sori.
Yetishgach el nasimi ajdahog'a,
Ajal go'yo sinon urdi balog'a.
Mahobat birla chiqti g'or ichidin,
Balodek gunbazi davvor ichidin.
Tomug'ning shu'lasidek iztirobi,

Hamul o't dudi yanglig' rechu tobi.
Damidin shu'la sekrib pora-pora
Ki, ondin olam o'rtab har sharora.
Tutun yanglig' dami abri kasofat,
Shararlar anda har bir barqi ofat.
Tani ranju baloning ko'hsori
Va lekin og'zi ul ko'hsor g'ori.
O'tu rechida dud ul g'or ichinda,
Aningdekkim, o'zi ko'hsor ichinda.
Uzolg'on tog'dek andomi oning,
Vale yo'q seldek oromi oning.
O'zi xud tog'u tumshug'dek anga bosh,
Vale tumshug'kim ul bo'lg'ay qaro tosh.
Bo'lub ikki ko'zi nazzora chog'i,
Nechukkim naftning o'tlug' bulog'i⁽¹⁾.
Teshuklar burnida vahshat tanuri,
Tanuri yo'qki, naft o'tig'a mo'ri.
Ne o'tkim og'zidin tortib zabona,
Bo'lub nafti yorutqondin nishona,
Falakraykar tani ko'hi baloye,
Qo'lu but har biri bir ajdahoye.
Ajal sarranjasidek to'rt ranja,
BERurdek yetti gardung'a shikanja.
Bo'lub har ranjaning tirnog'i besh dos
Ki, hiddat ichra har dos o'lg'ay olmos.
Kelib xokistari a'zosi rangi,
Kemurdek nuqtalar birla ralangi.
Chiqorib quyrug'in gardung'a har dam,
Aningdek berk urub homung'a har dam
Ki, tiyra aylabon olamni gardi,
Bo'lub kuhli sirehri lojuvardi.
Bu hay'at birla chiqti g'ordin tez,
Tishi xunrezu og'zi otashangez.
Ko'zi tushkan zamon shahzoda sori,
g'azabdan qolmayin sabru qarori.
Yuz urdi ul sori andog' g'azabnok
Ki, jon qasdig'a ajdarhoyi aflok.
Ochib og'zin balo darvozasidek,
Tomug' otashgahi andozasidek.
Dami o't sochmoq etti oshkoro
Ki, avval tu'masin qilg'ay muharro.
Chu rishti aylagay bir luqmai xom,
Berib o'z luqmagohi ichra orom.
Muni tuz totmoq onglab ishtahosi,
Keyin, qolg'on cherik bo'lg'ay g'izosi.
Chu o'tdin yo'q edi shahzodag'a bim,
Hamul yanglig'ki tormish erdi ta'lim.
O'ti chun bo'lmadi ul dam asarliq,
Anga bo'ldi fuzun sho'ridasarliq.
Ochib og'zin yutarg'a ayladi xez,
Qilib Haq yodini shahzoda ham tez.
Chekib qavsi quzahni bedarangi,

Anga bog'lab sinon yanglig' xadangi⁽²⁾.
Aningdek ochti ajdar og'zig'a shast
Ki, dedi gurdi anjumbo's: «Bardast!»
Chu ajdar xam-baxam erdi ravona,
O'qig'a har xam o'ldi bir nishona.
Agarchi ajdaho bor erdi darron,
Vale ul o'q yiloni o'tti rarron.
TEshib behad tani osudasini,
Kabob etkan kibi qo'y ro'dasini.
Kabob o'tin yoqib, bo'lmoq uchun to'q,
Ul o't ichra kabob aylab o'zin-o'q.
Anga chunkim bu yanglig' keldi tuz zaxm,
Dema tuz zaxmni bir, balki yuz zaxm.
Bo'lub zoyil taarruz ehtimoli,
Oyog'i sustayib, sa'b o'ldi holi.
Dilovar sekretib markab, chekib tig',
Qilib bir hamla tund ul nav'kim mig'.
Anga tig' urmog'idin tormayin farq,
Sirehr andinki tog' uzra tushar barq.
Chu mundoq barqi tig'in zohir aylab,
Ishin bir tig' ila-o'q oxir aylab.
Fano g'orig'a chun oni kiyurdi,
Aning g'orig'a ajdarvashni surdi.
Yetishgach g'or ichiga bemahobat,
Ko'ziga uchradi mundoq kitobat.
Musayqal taxta tosh uzra qozilg'on,
Nihoni ganj ahvoli yozilg'on
Ki: «Yey ulkim solib ofoq aro sho'r,
Berib Tengri sanga tavfiq ila zo'r.
Chu o'lturgung durur bu ajdahoni,
Aning g'orida ganjidur nihoni.
Aning chun rishtai umrini uzdung,
Erur bu ganji maxfiy dastmuzdung.
Erur bu g'or gardundek mudavvar,
Chu markaz nuqtasin torting muqarrar⁽³⁾.
Ko'mukluk yerga toshidur shabahgun
Ki, bor vazn ichra ming botmondin afzun.
Qilich no'gi bila davrini yorg'il,
Solib sarranja o'rnidin qo'ng'org'il.
Chu qilding raf' ul tosh zahmatini,
Kirib ko'r, Haq taolo qudratini».
O'qub shahzoda ul farxunda tahrir,
Bitilganni bajo kelturdi bir-bir.
Qilib bori yozilg'onni rioyat,
Topib ganji oningdek benihoyat
Ki, gardun xozini darkida ojiz,
Ko'zi ko'rmay mingidin birni hargiz.
Necha ming xum nihon qilg'on Faridun,
Vale har bir nechukkim xumi gardun.
Bo'lub oltun-kumush ba'zida zohir,
Vale ba'zida qiymatlig' javohir.
To'rida ganjning bir oli ayvon

Ki, har burchidag'i o'rgamchi Kayvon.
Bu ayvon ichra bir taxti murassa',
Aning ustida yuz jinsi mulamma'.
Bular ustida tig'i obdori,
Kelib parronlig' ichra Zulfiqori⁽⁴⁾.
Aning yonida bir qalqonki, aflok
Topibon qubbasin xurshedidek pok⁽⁵⁾.
Yozilg'on safhai anda bu mazmun
Ki: «Ulkim yor o'lub baxti humoyun.
Bu qalqonu qilich tushsa eliga,
Birin osib, birin bog'lab beliga.
Agar yuz dev birla qilsa novard,
Zamon ichra chiqorg'ay borchadin gard
Ki, qalqon qubbasida misli xotam,
Sulaymon yozdurubtur ismi a'zam.
Budur xosiyatikim yuz tuman dev,
Desakim zohir etkay makr ila rev.
Bu qalqonni yoring'on bemaduro
Ki ism o'lg'ay alarg'a oshkoro.
Barining raykari nokor bo'lg'ay,
Qaro tufrog' ila hamvor bo'lg'ay.
Qilichda dog'i ismedur bitiklik
Ki, ul bu ismdin tormish itiklik.
Aning xosiyati bukim muhorib,
Agar bu tig' birla bo'lsa zorib.
Kishikim bo'lmag'ay shoyistai tig',
Tani bo'lmog'ay oning xastai tig'.
Vale yetkach iki bo'lgay yamonni,
Shayotini lainu Ahramanni».
Bu ikki tuhfani chun torti Farhod,
Yarotqong'a sujud etti bo'lub shod.
O'pub ul tig' ila qalqonni olib,
Beliga bog'labu bo'ynig'a solib.
Ravon bo'ldi xiromon seli sori,
Minib surdi sirohu xayli sori.
Chu ul ajdar bila qilg'onda novard,
Tutub erdi jahonni qiyrgun gard.
Sirohining ko'ri borib o'zidin,
Bu g'oyib hushluqlarning ko'zidin.
Chiqib chun keldi ul ofot ichidin,
Sikandar uylakim zulmot ichidin.
Chekib xoqonu Mulkoro fig'onlar,
Fido aylab sirohu xayli jonlar
Ki, ul tormay gazand andoq balodin,
Xalos o'lmish aningdek ajdahodin.
Biriga qatlidin oning xabar yo'q
Ki, olamda ul ajdardin asar yo'q.
Chu kayfiyatni fahm etti atosi,
Dedi jon aylagay oning fidosi.
Yeli ham onlag'och aytib sanolar,
Dedilar ko'z yoshi birla duolar.
Chu qildi tog' mushkoso shamoli,

Muanbar gardidin olamni xoli.
Radidor o'ldi mehri xovari ham,
Ko'rundi ajdahoning raykari ham.
Bilindi vodiya tog'i ko'rundi,
Eshigi g'orning dog'i ko'rundi.
Surub g'or og'zig'a Farhodu xoqon,
Ul ajdardin tamomi dasht aro qon.
Chekib xoqong'a ul ganji kiromi
Ki, bo'lg'ay xaylig'a in'omi omi.
Ul ikki tuhfaning kayfiyatini deb,
Bitilgan har biri xosiyatini deb.
Bo'lub ul ganjdin xoqon tarabnok
Ki, o'z ganjidan ortuq etti idpok.
Vale ul ikki naqdi bebahodin,
Tog'i ul ikki bo'lg'on ajdahodin.
Nishoti bo'ldi mufrit, daf' o'lub ranj
Kim, ul xushroq ko'rundikim iki ganj.
Yetak sori cherikka berdilar mayl
Ki, tutmish erdi sahroni qizil sel.
Tushurdilar cherikni xurramu shod,
Bo'lub ajdar g'amidin barcha ozod.
Ne xushdur ajdar o'lmak ranj birla,
Kishi qilmoq tana'um ganj birla.
Alar ul ajdahodin forig'ulbol,
Bo'lub ganji farog'at birla xushhol.
Quyosh Farhodi chun tortib sinon tez,
Qaro tog' ajdarig'a bo'ldi xunrez.
Shafaqdin ko'kni andoq tutti qoni,
Ki bo'ldi yerdagi qondin nishoni.
Alar ham aysh uyini omoda aylab,
Shabiston ichra azmi boda aylab,
Tuzub bazmi falak bo'stoni yanglig',
Ichib gulgun may ajdar qoni yanglig'.
Ketur soqiy, mayu bo'l g'amgusorim,
Demaykim g'amgusorim, yori g'orim
Ki, bo'lg'ay anda ajdar qonidek rang,
Sochay ganj, ichmagiga qilsam ohang.

[XXIII]

Farhodning devbodxiromliq devzodi ustiga sekrib Ahraman beshasi azmig'a sekretib ul vahshatzoy, balki savdoafzoy beshag'a kirib, Ahraman manziliga'acha surub yetgona va Rustam⁽¹⁾ Mozandaron⁽²⁾ beshasida dev o'lturg'ondek ul besha Ahramanin qatl etgona va Ahramanvash raxshin Ahraman qasrig'a surgona va Sulaymon xotamin ilgiga kiyurgona va yonib xoqon bila xaylin boshlab ul manzilda tushgan

Chu serti dahr tun mushkiga kofur,
Sochildi Ahraman anfosidin nur.
Tutub holig'a tun ifriti motam,
Sulaymoni falak ko'rguzdi xotam.
Yana Farhod o'lub ish azmig'a chust,
Beliga harb tig'in bog'labon rust,

Qilib bo‘ynig‘a qalqonni hamoyil.
Tuzotti razm uchun bori shamoyil.
Tutub ul devraykar uzra orom,
Qo‘yubon Ahraman vodusig‘a gom.
Yana xoqon chekib gardung‘a ohin,
Falakdin o‘tkarib gardi sirohin.
Ovuchlab Ahraman qo‘rqunchidin jon
Va lekin jondin ul holatda ranjon.
O‘zin xud solibon ul yo‘lg‘a nokom,
Sirohi ham urub nokomdin gom.
Surub Farhod elidin ilgariroq,
Kirib urg‘on sori gom ichkariroq.
Ko‘runub xaylig‘a gohi qarosi,
Ochug‘ yorim yig‘och chog‘liq arosi.
Bu yanglig‘ yo‘l kesar erdi shitobon,
Dam urmay qat’ etar erdi biyobon
Ki, bo‘ldi ollida bir besha raydo,
Xiradg‘a vaz’idin andesha raydo.
Ne besha Ahraman bo‘stonu bog‘i,
Aning ne uchi raydo, ne qirog‘i.
Yig‘ochi ostida ko‘k sabzalar fosh,
Vale ko‘k sabzasidin o‘tkarib bosh.
Ko‘han ashjor har yon boqsa yuz ming,
O‘tub boshi falakdin har birining.
Yetib haykallari raydo mahobat,
Qilib yafroqlari zohir g‘arobat.
Rayoray devlox oning jiboli,
Sarosar devbod oning shamoli.
Bo‘lub har bargi bir mir’oti vasvos,
Tuta olmay xirad o‘z hushini ros.
Ichinda jonvar boshdin-ayoq dev,
Bo‘lub har shakl birla ko‘rguzub rev.
Qilib har rud suyining sadosi,
Ayon yuz g‘ulu shayton mojarosi.
Mahobat fartidin rudida har tosh,
Degaysenkim yotibdur bir kesuk bosh.
Hubobi gunbazi aql uyiga zid,
Nechunkim gunbazi charxi musha’bid.
Suyining mavji savdoning xututi,
Chekib hush uzra xat oning xututi.
Osilg‘on barg shoxi xizrvashdin,
Yozilg‘on anda ta’viz obkashdin.
Agar qilsa guzar ul sori oma,
Bori sargashtalikka girdnoma.
Ichi kuygan yig‘och kovoki ochuq,
Bo‘lub g‘ulu shayoting‘a alochuq.
Xirad boshin evurub devloxi,
Quruq shox anda har bir dev shoxi.
Bosib maxlas yo‘lin tufrog‘i oning,
Chiqib har sori ming so‘qmog‘i oning.
Vale bu turfaroqkim aqli ogoh
Bo‘lub har sori ming yo‘l ichra Kimroh.

Bo‘lub shaytonu g‘ul oning vuhushi,
Firibu fitna borining xurushi.
Shag‘oli tortibon afg‘oni anduh,
Chekib kirgon kishining holig‘a vuh.
Tikonlarkim chekib har sori domon,
Debonkim: bormag‘il ul yon xiromon.
Ilib dastorni har shoxi gustox.
Shajar shoxi demakim, dev urub shox.
Qushi anduhu dard alhoni tortib,
Musofir elga so‘g afg‘oni tortib.
Sahobekim bo‘lub durbor yig‘lab,
Anga kirgan kishiga zor yig‘lab.
Shamolikim solib har yon g‘irevi
Degilkim, na‘ra aylar narra devi.
Bo‘lub har sabza no‘gi nishtari tez,
Ne nishtar, qon to‘karga xanjari tez.
Qayonkim yel yetishgach tebratib shox
Ishoratkim: bu sori kirma gustox.
Chinori tebratib ilgini har yon
Ki, ey kirgan kishi, Tengri uchun yon!
Ul aylab Haq taolog‘a tavakkul,
Bu besha ichra surdi betaammul.
Kesib yo‘l o‘ylakim oshuftaroye
Ki, bo‘ldi beshada raydo fazoye.
Sarosar ul fazoda sabzau vard,
Va lekin sabzai ranju guli dard.
Chu qildi ul sori surmak xayoli,
Ko‘rundi ollida bir qasri oliy.
Surub ul qasr sori devzodin,
Qilib devu Pari Tengrisi yodin.
Tovush chun ongladi ifriti qattol,
Chiqardi boshki, fahm etkay nedur hol.
Ne ko‘rdikim yiroqtin shahsuvori,
Kelur rarvosiz oning qasri sori.
Ko‘runub hay‘atidin tezhushluk,
Bilinib raykaridin devkushluk.
Chu ko‘rdi Ahraman ul kavkabi sa‘d,
Urub bir qahqaha ul nav‘ikim ra‘d.
Chiqib keldi sahobi qahr yanglig‘,
Ayog‘din-boshqa tegru zahr yanglig‘.
Sochib olamg‘a jismi beqarori,
Qiyomat o‘tiyu do‘zax sharori.
g‘ururidin zamon bo‘stonig‘a larz,
Xurushidin falak ayvonig‘a darz.
Tanida har sari mo‘ bir sinondek,
Sinon yo‘q, balki ajdarvash yilondek.
Tomib chun jismidin har qatrai rev,
Yetib tadrij ila charx oni bir dev.
Qaroliqdin yuzi shomi malolat,
Uzunluqda bo‘yi ro‘zi qiyomat.
Qo‘lida bir sutun balkim chinore,
Tuzu hamvor andoqkim minore.

Uchida berkitib bir ko'hrora,
Bo'lubon dastasi oning minora.
Chekib boshig'a bu andozaliq gurz
Ki, gar ul teksa, tufrog' o'lg'ay Alburz.
Aningdek urdi yuz shahzoda sori
Ki, sarsar savsani ozoda sori.
Debon: «K-ey g'aflatoyin odamizod,
Bitilgan davri charx ollingg'a bedod.
Bu beshakim o'tarda vahm etib lol,
Solur babr anda ranja, sher changol.
Malak o'tsa o'char oning hayoti,
Uqob uchsa kuyar oning qanoti.
Bu kelmakdin sening nedur xayoling
Ki, kirmish qoniga fikri maholing».
Bu yanglig' ko'p yasab muhlik navola,
Boshig'a gurzini qildi havola.
Bo'lub shahzoda qalqonig'a moyil,
Qilich birla chorib gurzin hamoyil.
Aningdekkim tushub boshig'a toshi,
Bo'lub ul toshdin ozurda boshi.
Tushub o't Ahramang'a ko'rgach oni,
Tutub bosh, qasrig'a qaytib ravoni.
Tutub bir gurz ondin sahmg'inroq,
Kelib avvalg'idin rurqahru kinroq.
Oni ham urg'ali eltib havog'a,
Tushurmasdin burun farmonravog'a.
Qalam aylab aningdek chustu shirin
Ki, aytib devbandi charx tahsin.
Necha hamlin bu yanglig' aylagach rad,
g'azabdin Ahraman tund o'ldi behad.
Chekib na'ra yuz urdi tog' sori,
Nechukkim tiyra abri ko'hsori.
Olib bir tog'ning toshin tamomin,
Havoda ko'rguzib yeldek xiromin.
Yuz urdi o'ylakim abri bahoron,
Ki Farhod uzra qilg'ay sangboron.
Ko'rub Farhod ani qalqong'a kirdi,
Ne qalqonkim, hasin qo'rg'ong'a kirdi.
To'sh o'lg'och Ahramang'a ismi a'zam,
Qo'lidin zo'r ketti, jismidin ham.
Aningdek osmondin yerga tushti
Ki, tosh ostida o'lmakka yovushti.
Dedikim sangboron aylagay yo'q,
Ham oxir sangsor o'ldi o'zi-o'q.
Ko'rub Farhod ul xorofikanni,
Dema xorofikankim, Ahramanni.
Oti ollinda xoru zor aningdek,
Ayog'i ilgi ham nokor aningdek.
Hamoyil aylagan tig'in chekib bot,
Boshig'a dev yanglig' sekretib ot,
Choqindek tig' ila boshig'a yetti,
Ishin bir zarb ila-o'q oxir etti.

Qo'yub qasrig'a yuz, andoqqi Rustam,
Eshikda bog'labon raxshini mahkam⁽³⁾.
Qadam qo'ydiyu kirdi qasr aro tez,
Kafida dev chorqon tig'i xunrez.
Ne qasrikim jahon ichra jahone.
Jahoni naqd boqsa har qayone.
Eshiklar bog'labon har sori behad,
Temur qufl anda mahkam, o'ylakim sad.
Yozilg'on buki: ne jinsi xazina
Erur ul uyda zohir yo dafina.
O'tar erdi o'qub har birni bot-bot,
Ko'rundi bir eshik, hayhot-hayhot.
O'zi oltun, javohir birla tarse',
Yozilg'on davrida bir nav' tavqe' —
Ki, ochilmas bu uyning qufli oson,
Ochardin bo'lmoq avlodur haroson.
Bu ma'ni ko'nglidin zoyil qilib hush,
Ravon savdomizoji Ahramankush.
Murassa' quflg'a urdi ilikni,
Uy ichra sindurub kirdi eshikni.
Yevi ko'rdiki ko'rmaydur misoli.
Nechukkim kinasiz el ko'ngli xoli⁽⁴⁾.
Boqar erdi qilib har sori ta'jil,
Osilg'on ko'rdi bir yoqut qandil.
Furuzon lam'a andin Mushtaridek,
Yorutub evni sham'i xovaridek⁽⁵⁾.
Tushurdi dog'i filhol ochti oni,
Sulaymon xotamin torti nihoni.
Vale qandil aro bu so'z muharrar
Ki, xotam kimgakim bo'lsa muyassar.
O'qub xotam aro yozilg'on ismin,
Ochar Iskandari Rumiyl tilismin.
O'qulsa ko'p qilur farxunda hotif,
Ul ish mushkillaridan oni voqif.
Niginni o'rtyu, ko'ziga qo'ydi,
Ko'ngulni Haq sanosin derga qo'ydi.
Bajo kelturdi chunkim shukri Bori,
Chiqib azm etti qolg'on xayli sori.
Chu markab beshadin toshqori surdi,
Cherikni bas ajab holatda ko'rdi.
Borida Ahraman xavfi radidor,
Taabdin titrab andoqkim saridor.
Ko'rungach shohzoda ko'zlariga,
Yana bori kelibon o'zlariga.
Ko'rub xoqoni Chin Farhodni shod,
Bo'lub ul dog'i shod andoqki Farhod.
Dema Farhodkim, fardi zamona,
Cherigin boshlabon bo'ldi ravona.
O'tub el Ahramanning beshasidin,
Bo'lub fard Ahraman andeshasidin.
Yetib ul sabzau dilkash fazog'a,
Yeramdek ruhbaxsh obu havog'a.

Tushurdi qasr davrida cherigin,
Ochib ul qasrning oliy eshigin.
Atosi birla dasturi kiromi,
Uchovning qasr aro bo'ldi xiromi.
Xazoyinni ikovga qildi taslim,
Qilib xotam hadisini dog'i tafhim.
Yana yetti alarg'a shodmonliq,
May istab zohir o'ldi komronliq.
Hamul shohona bazmi ishratanjom,
Tuzuldi ul sifatkim burnog'i shom.
Chu gardun Rustami xur tig'in oldi,
Zamon oq devining bo'ynig'a soldi.
Halok aylab ani holi tabohi,
Jahonni tiyra qildi dudi ohi.
Alarg'a ayshu ishrat erdi boqiy,
Bo'lubon jilvagar gulchehra soqiy.
Labolab Ahraman boshi kibi jom,
Tutub aylarlar erdi boda oshom.
Kel, ey soqiy, manga may qil havola,
Yetibon Ahraman boshin riyola
Ki, qilg'ay ul qadahdin ruhi mastim,
Zamone nafs devin zerdastim.

XXIV

Farhodning Suqrot tog'i tilismin ocharg'a kamar bog'lab hayvonvash chashma tegrasidagi marg'zori axzarda Xizr muloqotidin sarsabz bo'lg'oni va Xizr anga Xizri rah bo'lub g'am zulumatidan chiqorib, hayot suyidek ta'limlar bila toza hayot bergoni va g'am tilismini aning ko'nglidin ochilg'onidek aning tilismini g'amidini ko'ngli ochilg'oni va Xizrning jismi tilismida ravshan ko'nglidek tilism jismida jomi jahonnamoy torqoni va ul jomg'a Xizr suyidek may solib Sikandar yodi bila no'sh etgoni

Chu zulmat ra'yati bo'ldi nigunsor,
Quyosh Iskandari ko'rguzdi ruxsor.
Bezaldi gunbazi axzar tilismini,
Tamom andoqki Iskandar tilismini.
Yana Farhod kiydi ish libosini,
Boshida toza aylab muddaosini.
Atosining ayog'ig'a dajamvor
Tushub, aylab o'zin tufroqqa hamvor.
Tilab himmat, duo birla qurub tez,
Jahonraymosi uzra ayladi xez.
Yana ish azmig'a bo'ldi ravona,
O'qub xotam duosini bexudona.
Radid o'ldi falakdek marg'zore,
Quyosh yanglig' ichinda chashmasore⁽¹⁾.
Zulolli chashmai hayvon masallik,
Bo'lub har qatra andin jon masallik.
Qirog'inda daraxti ko'kka hambar,
Bu hayvon suyi, ul — Xizri rayambar.
Yetib Farhod anda bo'ldi xurram,
Yig'ochqa bog'labon raxshini mahkam.

Hamul suv ichra g'usli ayladi pok,
Yubon g'am chirkini bo'ldi tarabnok.
Sujud etti tilab maqsudig'a yo'l,
Tazarru' aylabon Ma'budig'a ul.
Ko'targach boshni ko'rdi sabzro'she,
Yuzi nuroni andoqkim Surushe.
Chu ko'rdi oni, holi torti tag'yir,
Buyurdi lutfu shafqat ko'rguzub rir
Ki, ey farzand, g'amdin barkaron bo'l,
Bu ishkim koming o'lmish, komron bo'l.
Meni Xizr anglakim, tuttum yo'lungni
Ki, to bu yo'lda tutqoymen qo'lungni.
Sikandar birla chun mehnatg'a tushtuk,
Tilab hayvon suyin zulmatg'a tushtuk.
Suv istab ul ko'p urdi har taraf gom
Va lekin yetti ul suvdin manga kom.
Mening jonim chu ul suv birla qondi,
Sikandar jon chekib, labtashna yondi.
Ishin chun qildi charx aylab hasad band,
Chiqib ofoq aro bo'ldi rasadband.
Anga ish bog'lamoq bo'ldi hamesha,
Manga ochmoq aning bandini resha.
Tilismi hamki bog'labdur zamiri,
Ocharda menmen elning dastgiri.
Tilismedinki band o'lmish bu vodiy,
Kelibturmen sanga bo'lmoqqa hodiy.
Chu mundin yo'lga kirgungdur saranjom,
Sana har nechakim urgungdurur gom.
Ko'rungay chun tilismi charxmonand,
Hisore bo'lg'usi gardung'a rayvand.
Hamul yerdin o'n ikki ming qadamdur,
Vale har bir qadamda yuz nadamdur.
Yo'li o'r, yuqqoridur toshi malso,
Quyiroqdur kishi bir gomin olso.
Yo'li bir so'qmoq ikki sori xora,
Itik har xora andoqkim katora.
Kishi har necha yo'l qilg'on esa tay,
Hamul yo'ldin chiqorsa nogihon ray.
Itik xoro oyog'in aylabon chok,
Ko'rar bu chashma uzra o'zni g'amnok.
Vagar xud tuz yurub qat' ayladi yo'l,
Chu o'n bir ming qadam qat' ayladi ul
Bo'lur yo'lda ayon bir xora darband,
Temur zanjir ila bir sheri nar band.
Kishini yutqudek og'zin ochib keng,
Degil darband ila og'zi erur teng.
Kishikim o'tsa andin baxt o'lub rom,
Erur qo'rg'on eshigi yona ming gom.
Chu to'qquz yuz qadam ursa yurub tuz,
Yo'l uzra taxtasange ko'rguzur yuz.
Anga chiqqoch kishikim tersa mahkam,
Ochilur qal'aning darbandi ul dam.

Bo'lur darvoza ichra oshkoro,
Temur jismiki qilmish paykar oro⁽²⁾.
Erur odamg'a monandu mushobih,
Iligida temurdin yo qilib zih.
Chekib ul yog'a bir o'q oshkoro
Ki, xoro toshidin o'tgay guzoro.
Va lekin ushbu raykar roy to farq,
Bo'lub o'tdek temur o'rchin aro g'arq.
Aning ko'ksida bir oyina bog'liq,
Safo ichra quyosh ko'zgusi chog'liq.
Kishi ul yuz qadam yerdin chekib o'q,
Otib ursa hamul oyinani-o'q.
Yiqilg'ay yerga ul raykar hamul dam,
Ne yolg'uz ulki boru uzra yuz ham.
Ochilg'ay ul tilismi hech-darrech,
Kishi kirgay anga vahm etmayin hech.
Vale otqon zamon baxt o'lmay ogoh.
Kishi yozsa o'shul ko'zguni nogoh.
Kushod o'lg'ay anga ul barcha novak,
Chiqorg'ay rar oningdekkim chakovak.
Tani bo'lg'ay qafas monand holi,
Tiriklik bulbulidin lek xoli.
Chu sen dog'i bu ishga aylagung azm,
Degan so'zlarni asra ko'nglunga jazm.
Desangkim, toymag'oy ul yerda goming,
Sanog'liq gom ila bo'lsun xiroming.
O'qurda «ismi a'zam» tutma orom,
O'qumay «ism» qo'yma yo'lda bir gom.
Chu qilsa hamla sher og'zini ochib,
Damidin ajdahodek shu'la sochib.
Ravon xotamni oning og'zig'a ot
Ki, oning birla daf' o'lg'usi ul bot.
Olib xotam yana bo'lg'il ravona,
Hamul toshqachakim dedim nishona.
Chiqib tosh uzra ochay deb eshikni,
O'qu yoyinga chun urg'ung ilikni,
Necha otmoqqa bo'lsa iqtidoring,
Kerak albatta «ism» o'lg'ay shioring.
Chu qildi Xizr bu ishlarni ta'lim,
Dedi: tush yo'lg'a emdi, aylamay bim.
O'pub, Farhod, ayog'in yo'lg'a kirdi,
Nekim qildi oning ta'limi erdi.
Chu bo'ldi sher darband ichra mavjud,
Anga xotamni otqoch bo'ldi nobud.
Olib xotam, yana urdi sanab gom,
Hamul tosh ustiga tutquncha orom.
Chu tosh uzra ayog'in terti mahkam,
Hisor ichra sadoye tushti ul dam.
Sado chun behadu andoza bo'ldi,
Ochilg'on burnoroq darvoza bo'ldi.
Eshik ochilg'och-o'q bo'ldi sado yo'q,
Ul o'pchinliq chiqib keldi chekib o'q⁽³⁾.

Yana boru uza yuz novakafkan,
Chekib o'qlar, kiyib borisi javshan.
Xadangin borch'a ul yon tortibon tuz
Ki, Farhod anda ko'rguzmish edi yuz.
Ko'rub Farhod mundoq ibtiloni,
Bir-o'q jonig'a yuz tiyri baloni.
Tavahhum aylamay ul ranjraymoy,
Taanni birla olib o'q ila yoy.
Chu tortib novakin aylab darange,
Aningdek urdi ko'zguga xadange
Ki, mahbub urg'ay asrab g'amza chog'in,
Muhib ko'ksiga qo'yg'on eski dog'in.
Chu tegdi ul xadangi barqosor,
Yiqildi bu xadangafkan nigunsor.
Yiqilg'och bu, hamul yuz ro'yitanvash
Ki, boru uzra erdilar kamonkash.
Alar ham borch'a yerga bo'ldilar rast,
Quyig'i novakafkan birla hamdast.
Yana Farhod ko'rgach bo'yla ahvol,
Tilin mundog' g'arobatlar qilib lol.
Solib Haq hamdig'a filhol tilini,
Sanog'a qildi go'yo lol tilini.
Qadam qo'ydi ravon darvoza sori,
Hamul oshubi beandoza sori.
Bori oshubdin xoli Ko'rub yo'l,
Hisor ichra azimat ayladi ul.
g'animat ko'rdi har yon haddin afzun,
O'kulgan har taraf yuz ganji Qorun
Ki, Iskandarki olib yetti kishvar,
Hududi boxtardin to ba xovar.
Jahon ochmoqdakim ko'p ranj topib
Va lekin har ne naqdu ganj topib,
Tilism aylab bu gardunvash hisorin,
Qilib maxzun hisori ichra borin.
Hisor markazida bir imorat
Ki, ojiz vasfidin yuz ming iborat.
Ziyo har yon sochib, andoqki shid⁽⁴⁾ ul,
Bag'oyat muxtasar, lekin mufid ul.
Eshik ochib anga chun qo'ydi gome,
Ko'rundi toqida raxshanda jomi⁽⁵⁾.
Safou tob aro andoqki xurshed,
Dema xurshed, balkim jomi Jamshed.
Bo'lub geti aro mehri samo ul,
Hamul oyinai getinamo ul.
Bori maxfiy umur izhori anda,
Jahon holoti ravshan bori anda.
Tashida jilva aylab markazi xok,
Ichinda lek to'qquz davri aflok.
Tashi ul nav'kim komil zamiri,
Ichi andoqki sohibdil zamiri.
Ani chun torti Farhodi taabnok,
Bag'oyat bo'ldi xushholu tarabnok.

Qo'yub ul ganju jomi xusravona,
Yonib xayli sori bo'ldi ravona.
Yetib sarchashmag'a mindi takovar,
Ravon Xoqon sori surdi dilovar.
Yetib Xoqonu xaylin shod qildi,
Tuman ming qayg'udin ozod qildi.
Yetib bori cherikka rohbarliq,
Alar keynicha aylab raysirarliq.
Anga tegruki ul sarchashma erdi
Ki, anda Xizr anga ta'lim berdi.
Tushurdi sarbasar xaylu sirahni,
Olib bo'ldi ravon dasturu shahni.
Angachakim bor erdi sheru darband,
Yana to ul hisori charxrayvand.
Ichinda bor ekan zohir xazoyin,
Bulardin ayru har maxfiy dafoyin.
Borin Xoqong'a chekti tuhfaoyin,
Anga tegruki ul jomi jahonbin.
Debon yuz nav' shukri Ezidi pok,
Yonib manzilg'a keldilar tarabnok.
Qamar Farhodi chun ko'rguzdi jismin.
Buzub kunduz hisorining tilismin.
Sikandardek kirib zulmatga xurshed,
Tilism ichra yoshundi jomi Jamshed.
Alar topib yana ishratqa asbob,
Solib jomi Jam ichra bodai nob,
Surub gohi Sikandardin tarona,
Debon Jamsheddin gohi fasona.
Kel, ey soqiy, tuzub ishrat maqomin,
Quyub may, tut manga Jamshed jomin.
Sikandar ko'zgusini aylab ifsho,
Qilay Jamshedning jomin tamosho.

XXV

Farhodning Iskandar tilismin ochib, xoqon va Mulkoro bila Suqrot tog'ig'a azimat qilmog'i va ul tog'ning irtifo'da falakdin bosh o'tkarganidin sarguzashti aytmoq va tiyra g'orlarning har biri hijron tunidin savod ko'rguzganidin afsona demak va Farhod jomi jahonnamoda aqolimi sab'a mamolikin taqsim qilib Suqrot g'orin torqonidin yo'l ko'rguzmak va jom rartavida yo'l ohangi qilmog'idin tarona tuzmak va alarg'a Suqrot gavhari tog' konida lome' bo'lub tilism mushkilin «koniyan minkon»⁽¹⁾ ravshan qilmog'i va ul gavhari adam konig'a kirib bu sayrafiylar⁽²⁾ maqsudini gavharin iliklab qaytmoqlarni kayfiyatining aytilmog'i

Sahar Suqroti chun tog' avji tutti,
Jamoli nuri olamni yorutti.
Sirehr avroqidin asbobi oning,
Quyosh jirmidin usturlobi oning⁽³⁾.
Yana Farhod istab ishga somon,
Minib tavsan uza bo'ldi xiromon.
Yuz urdi betaammul tog' sori
Ki, anda dedilar Suqrot g'ori.
Ravon xoqonu dasturi hunarvar,

Aning keynicha surdilar takovar.
Xaloyiqqa azimat ko'si urmay,
Cherikni chashma boshidin ko'churmay.
Ming, ikki mingcha xosul xos xodim,
Bo'lub xoqon rikobida mulozim.
Surub Farhod keynicha shitobon,
Yetishtilar qilib qat'i biyobon.
Aning birla bo'lub ul yo'lda hamroh,
Kesarlar erdi vodi xayl ila shoh.
Yetishgach tog'ning domonasig'a,
Hakimi ahd xilvatxonasig'a
Solib ko'z, ko'rdilar hadsiz biyik tog',
Yer oning zaylida bir to'da tufrog'⁽⁴⁾.
Zuhal boshig'a yetib boshi oning,
Falak jomin ushotib toshi oning.
Yig'ochi soyasida charx koxi,
Quyiroq shoxasidin sidra⁽⁵⁾ shoxi.
Urub tig'i falak jismig'a suhon,
O'tub ul jismdin andoqki ko'hon.
Bukim ko'ktin o'tub suhonliq aylab,
Falak buxtisig'a ko'honliq aylab.
Qamar ojig'a suhonidin andom,
Taharruk ojg'a, suhong'a orom.
Aning avjida qorikim radidor,
Qirilg'on oj ushog'idin namudor.
Ko'runub takasidin Jady roya,
Asad qorlonining ostida soya.
Chiqib javfida yuz ming chashma raxshon,
Biri ul jumladin mehri duraxshon.
Giyoh anda tuman ming borchha nofe',
Adadsiz ranjg'a har qoysi dofe'.
Biyiklik ichra to'qquz osmoncha,
Tubining davrasi ikki jahoncha.
Ayon atrofida rayg'ora⁽⁶⁾ bisyor
Ki, idpokida bo'lmay aqlu his yor.
Yo'q anda g'orning boshi-ayog'i,
Ne oning uchi raydo, ne qirog'i.
Aningdek har birining javfi tira
Ki, andin mehri anvar sham'i xira.
Agar kirsang anga badri muniri,
Ko'runub tiyralikdin qursi qiri.
Bu yanglig' tira har birning savodi,
Savodi ichra har yon tog'u vodi.
Oqib vodida yuz daryoyi xunxor,
Tog' ichra xud ming ajdarhoyi xunxor.
Yetib ul tog' aro shahzodau shoh,
Chu bo'ldilar bu kayfiyatdin ogoh.
Qilib Xoqonni hayrat lolu ojiz
Ki, bilmas erdi mundoq yerni hargiz.
Bo'lub ul chorag'a Farhod mulham,
Berib shah birla xaylig'a ko'ngul ham.
Dedikim: «Hozir aylang jomi Jamni

Ki, el ko'nglidin olsun bu alamni». Ravoni boribon kelturdilar jom
Ki, andin mushkil ish torqay saranjom. Anga qilg'och nazar istab kushoyish,
Jahon timsolig'a torti namoyish. Qayon boqqach qilib, ravshannazarliq
Bir iqlim etti zohir jilvagarliq. Burun ofoq mulkin qildi taslim,
Judo qildi yako-yak yetti iqlim. Mamolik jilvasidin ko'zni yorti
Ki, Yunon mulkin ul jom ichra torti. Qilib har yon nazarlar xaylin iblog',
Anga yetkurdikim bor erdi ul tog'. Chu tog' ahvolini qildi shumora,
Yetib har g'orning javfin nazora. Nazar torti hamul g'or ichra anjom
Ki, tormish erdi Suqrot anda orom. Topib ko'p fikr ila g'or og'zig'a yo'l,
Kishi torqon kibi yor og'zig'a yo'l. Dedikim: olibon kirdilar avval,
Jahonbin jomni, andoqki mash'al. Olib kirganki oni yo'lg'a tutti,
Qarong'u tunni kunduzdek yorutti. Qilib ul jomdin nur o'yla ta'sir
Ki, mash'al rartavi qilg'onda shabgir. Surub g'or ichra yuz ofot ichinda,
Sikandar o'ylakim zulmot ichinda. Chu bo'ldi Xizrdin ul yo'l nishoni,
Torildi nogah obi zindagoni. Hamul yerdin ayon bo'ldi nishona
Ki, maxfiy erdi Suqroti yagona. Nishona ulki yo'lg'a yetti g'oyat,
Qaro tunga yetishgandek nihoyat. Qilib markablaridin tushkali mayl,
Shahu shahzoda, balkim jumlai xayl. Torildi chun bu yanglig' turfa voya,
Ko'rundi toshdin bir zinaroya. Chiqib shahzoda birla shoh ikavlo,
Vaziri kordon birla uchavlo. Besh-olti roya chiqqoch bo'ldi raydo,
Fazoyi anda ayvone huvaydo. Yurugoch ul sori shahzodau shoh,
Ko'rundi to'rida bir turfa dargoh. Tutub dargoh aro bir lahza orom,
Solib rartav hamul getinamo jom Ki, keldi uy harimidin nidoye,
Nido, kirmak uchun erdi saloye. QO'pub chun kirdilar rursho'rxotir,
Ko'ngul uyiga andoqkim xavotir. Uy ichra ko'rdilar bir rorai nur,
Bo'lub ev rartavidin bayti ma'mur. Bo'lub bir burj ichinda mehrdek gird,

Hakimi charx aning ollinda shogird.
Muzakko ruhdin jismi namudor,
Mujarrad aqlin shaxsi radidor.
Yetakni tog‘dek tortib jahondin,
Nechukkim tog‘ tebranmay makondin.
Safosi la‘l yanglig‘ oshkoro,
Libosi la‘li ravshan uzra xoro.
Bo‘lub xoro sirehrida jahone,
Jahon jismida yoxud toza jone.
Jahonni qo‘yki, oliyshon vujudi,
Jahonda olami kubro namudi.
Kelib ko‘ngli aningdek bahri zoxir
Ki, anda zohir avval to ba oxir.
To‘la durluq sadaf yanglig‘ bo‘lub Kim,
Bu daryo ichra yuz ming charxu anjum.
Yuzy mir‘oti anvori Ilohi,
Ilohiy sirrini anglab kamohi.
Xayining qatrasini tomg‘onda bir-bir,
Sochib anjum kibi olamg‘a ta‘sir.
Bo‘lub g‘orida har dun ankabuti,
Bir usturlobi⁽⁷⁾ gardun ankabuti.
Falakdek tab‘i soyir, jismi sokin,
Safar aylab, vale yo‘q sayr mumkin.
Sirehri hilm zotidin huvaydo,
Shukuhi ilm ruxsorida raydo.
Ko‘rungach bu sifat oliy guhar zot,
Bo‘lub xam ollida yer o‘rtilar bot.
Shukuhidin bo‘lub betob tanlar,
Ko‘ngullar za‘f etib, titrab badanlar.
Ko‘z ochti chun amini maxzani roz,
Alarni qildi so‘rmoq birla e‘zoz
Ki, muhlik yo‘l mururidin nechuksiz,
Baliyoti zaruridin nechuksizg‘
Quyi solib bori boshlarni filhol,
Javob ayturg‘a tillar sarbasar lol.
Dedi xoqong‘akim: ko‘p chekting emgak,
Yevazlar bergusidur Tengri beshak.
Bizning soriki kelding ko‘p chekib ranj,
Agarchi yo‘lda ro‘ziy bo‘ldi ko‘p ganj.
Adadsiz javharu naqdi kiromi,
Sulaymon xotami, Jamshed jomi.
Yana ham ikki mujda yetkururbiz,
Qo‘lungg‘a ikki javhar torshururbiz.
Biri bu ikki javhardin xabardur,
Biri bir javhari oliy asardur⁽⁸⁾.
Xabar bukim, hayoting ko‘p yil o‘lg‘ay,
Dag‘i ko‘p mulk fathi hosil o‘lg‘ay
Ki, ajdodingda qilsang necha fikrat,
Yo‘q o‘lg‘ay senga surgan umru davlat.
Yana bir muhrayedur naf‘liq, bil
Ki, chun qolg‘ung jahon mulkida ko‘p yil.
Agar za‘feyu ranje bo‘lsa tori,

Va gar yetsa qoriliq inkisori.
Qachon ul muhrani og'zingg'a tutsang,
Yevursang har yonu suyini yutsang.
Maraz — sihat bila bo'lg'ay mubaddal,
Ano — quvvat bila bo'lg'ay mubaddal.
Qariliq ranji daf' o'lg'ay tamomi,
Shabob o'lg'ay aning qoyim maqomi.
Chu Mulkorog'a fosh etti bashorat,
Bu nav' etti bashoratlig' ishorat
Ki, chun sen dog'i tortib ko'p alamni,
Bu sori ranjag'a solding qadamni,
Necha shah bo'lsa olam taxtgiri,
Sen-o'q bo'lg'aysen ollinda vaziri.
Qachonkim yetsa ranju za'fdin band,
Seni ham muhradin qilg'ay barumand.
Va lekin o'lingizda bir xatar bor
Ki, ondin borchag'a joyi hazar bor.
Anosirning ikisidin durur bu,
G'alat gar qilmasam: yel bo'lg'ayu suv⁽⁹⁾.
Agarchi bo'lg'usi ko'p ranja bo'lmoq,
Xudoy etkay nasib ondin qutulmoq.
Chu ondin o'tti ersa umr rosi,
Bo'lur aql etsa besh yuz yil qiyosi.
Alarg'a tegurub bu mujdalarni,
Chiqordi uzr ila evdin alarni.
Dedi shahzodani, kelgil yaqinroq,
O'ziga qildi hamrozu qarinroq.
Ko'zin ochib jamolin yaxshi ko'rdi,
Base diljo'yлуqlar birla so'rdi.
QO'pub ollinda chun yer o'rti Farhod,
Hakimi donishomuz etti bunyod
Ki: «Yey dardu alam birla sirishting,
Azaldin ishq bo'lg'on sarnavishting.
Safo kelturdungu xush kelding oxir,
Qarong'u uyni ravshan qilding oxir.
Erur ming yilki bo'lub ko'hsori,
Chekarmen maqdamingning intizori.
Yuzung ko'rdi ko'zum, alhamdulilloh,
Seni torti o'zum, alhamdulilloh.
Eshit, bir necha so'z kim vaqt erur tang
Ki, aylarmen baqo ko'yig'a ohang.
Muni bilkim jahon fonidur asru,
Haqiqat ahli zindonidur asru.
Agar torsa Sikandar mulki zoting,
Gar o'lsa Nuh⁽¹⁰⁾ umricha hayoting.
Chu ketmoqlik keraktur bot, agar kech,
Hamul davlat bila bu umr erur hech.
Bukim Haq ayladi insonni mavjud,
Anga mavjudliqdin borchas maqsud.
Erur Haq amrig'a ma'mur bo'lmoq,
Bu ishdan o'zgadin ma'zur bo'lmoq.
Chu mahbubi haqiqiy uldurur ul,

Aning vasli sori qat' aylamak yo'l.
Gar ul mahbub vasli bo'ldi ummid,
Budur iqboli sarmad, baxti jovid.
Vale bu davlatedur asru oliy,
Erur mushkil anga yetmak xayoli.
Bu yo'l ichraki behad dardu g'amdur,
Uzoq tortar, vale ikki qadamdur.
Kim ul ikki qadamning qat'i ming yil,
Kishi ursa qadam mumkin emas bil.
Biri o'zlukni qilmoq bo'ldi foniyl,
Yana bir dog'i tormoq bo'ldi oni.
Kishi o'zlukni qo'ymay oni tormas,
Tengiz kesmay duri yaktoni tormas.
Bu o'zlukdin qutulmoq chorasoz,
Nima yo'q o'ylakim ishq majoziy.
Angakim qoldi g'am shomig'a jovid,
Burun subh o'ldi tole', so'ngra xurshed.
Majoziy ishq⁽¹¹⁾ bo'ldi subhi anvar,
Haqiqiy ishq⁽¹²⁾ anga xurshedi xovar.
Qilib ishq majoziy zoru g'amnok,
Yetar oshiq tanin andoqki xoshok.
Haroratlar etib ul xasqa moyil,
Qilur o't yetgach o'rtanmakka qobil.
Choqilg'och barqi ishq jovidoni,
Yetishgach bir sharar kul aylar oni.
Sening ollingdadur ishq majoziy
Ki, jisming o'rtabon so'zu gudozi.
Ham ovozingni ofoq ichra solg'ay,
Ham ovozing kuhan toq ichra solg'ay.
Qilib ishqing o'ti olamni ravshan,
Ne olam, nilgun toramni ravshan.
To'la qilg'ay g'ami ishqing jahonni,
Jahonni qo'yki, to'qquz osmonni.
Qayonkim ishq aro bir fard bo'lg'ay,
Ko'zi nuri yo'lungdin gard bo'lg'ay.
Yetib to'qquz falak toqig'a ho'yung,
Yeti kishvarni tutqay guftu go'yung.
Yig'ilsa ishq eli xaylu sirohi,
Sen o'lg'aysen borining rodshohi.
Majoziy ishqdin o'rtansa joning,
Borib seli fanog'a xonumoning.
Haqiqiy ishqdin esgay nasime,
Yetib oning nasimidin shamime.
Bo'lub ma'shuqi asli chorasozing,
Haqiqatqa badal bo'lg'ay majozing.
Yetib mazharg'a bexudluq qiyosi,
Kelib mazharg'a ishqing intihosi.
Baqo mulkida torqung qahramonliq,
Haqiqat taxtida sohibqironliq.
Atongdek yuz tuman Xoqonu qaysar,
Unut bo'lg'ay jahon ahlig'a yaksar.
Sening qolg'ay jahon ichra sifoting,

Tariqi ishq ichinda yaxshi oting». Bularni aytib, o'rgatti duoye
Ki: «Kelsa ollinga bandu baloye,
O'qurg'a bu duo chun moyil o'lg'ung,
Bori bandu balolardin qutulg'ung.
Yana ko'zgu ishim hodi o'ldi.
Sanga bu yon kelurga bois o'ldi.
Sikandarning tilisminkim ushotting,
Xadangikim ul o'rchinlukka otting
Kim, o'q tegdi oning oyinasig'a,
O'tub bo'ldi tarozu siynasig'a.
Burung'i ko'zgukim ashkingni sochti,
Bu o'q oning tilismin dog'i ochti.
Yonib mundinki Chin shahrig'a yetkung,
Hamul ko'zguni ko'rmak mayli etkung.
Nekim keynida yozmish raykaroro,
Sanga yuzinda bo'lg'ay oshkoro.
Ani ko'rgach yetib ishq ibtilosi,
Bo'lub oshiqlik'ingning ibtidosi.
Yana har necha boqsang ko'rmagung hech,
Ishing sarrishtasig'a tushkusi rech.
Bo'lub ojiz ishingdin ahli tadbir,
Boshingg'a kelgusidur ulki taqdir.
Nechakim bo'lg'usi holing tabohi,
Falakka yetkusi ko'nglungning ohi.
Vale tortib sirahlar ishq matlub,
Aningdek qilg'usi ko'nglungni mag'lub
Ki, ondin bir nafas gar bo'lsang ogoh,
Ko'p ortuqroqqi ming yil bo'lg'osen shoh.
Chu men ham qildim oxir xayrboding.
Murodim buki yetkach ul muroding,
Hujumi ishq tug'yonida gohe
Sog'ing'oysen meni ham tortib ohe». Chu dono chekti bu g'oyatg'a so'zni,
Bas etti so'zni dog'i yumdi ko'zni.
Chekib Farhod hijronida vaylo,
Uzun yo'l tutti andoqkim Suhaylo.
Ko'rub Farhodi mahzun o'yla holat,
Ko'zidin yog'durub ashki malolat.
Base yig'lab nechukkim ahli motam,
Aning holig'a, o'z ahvolig'a ham.
Tilab Xoqonu Mulkoroni darhol,
Alar dog'i Ko'rub ul rurxatar hol.
Ikov xud toshqori o'lmokka yetib,
Nekim dono bayon aylab eshitib.
Tilab bir necha donovash kishini,
Saranjom ettilar dono ishini.
Berib qabrig'a oncha vaqfdin bahr
Ki, ul tog'u navohini qilib shahr.
Chu ul ma'mura vaz'in qildilar tuz,
QO'pub sarchashma sori qo'ydilar yuz.
Siroh ichra tushub Xoqonu Farhod,

Ne bu o'z holidin g'amgin, ne ul shod.
Quyosh Suqroti chun yer qildi maskan,
Kecha Luqmoni bunyod etti shevan.
Yasab ko'ku qaro birla libosin,
To'kub ashk ayladi zohir azosin.
Alar Suqrot so'gidin topib dard,
Vale Chin yodi birla darddin fard.
Tuzub bazm ul kecha ham komu nokom,
Ichib achchiqqa-achchiq bir necha jom.
Kel, ey soqiyu hikmat ayla oyin,
Manga tutg'il mayi mamzuj rangin.
Qadah sarchashmasig'a solibon jo'sh,
Meni qil jo'shdin bir lahza xomo'sh.

XXVI

Farhodning Xoqon bila Chin azmig'a dashtraymolig'i va Chinda yuz ko'rguzgan oyinai chiniy g'amidin shaydolog'i va ul ko'zguga tamosho qilg'och, Arman kishvari, balki Eram bog'i va Arman vodiysi, balki hayrat tog'i anga hulyai namoyish va jilvai oroyish qilmog'i va Shirinning jamoli ko'zgusin ul ko'zgu jamolida mushohada qilib, oh urub yiqilg'oni va aning ohi ul ko'zgu yuzin tiyra qilg'oni

Sahar sarchashmasi chun bo'ldi ravshan,
Falakning marg'zorin qildi gulshan,
Safo topib falak Yunon zamini
Sirah chekti quyosh Xoqoni Chini.
Qilib Xoqon yana Chin mulkiga mayl,
Dema Xoqonki Farhodu bori xayl.
Xazoying'a qo'yubon mu'tamadlar,
Berib har birga mingdin ko'p madadlar.
Azimat Ching'a bo'ldi ko'ch-barko'ch,
Ishi yo'q erdi ul yo'lda magar ko'ch.
Demay yo'l qat'ig'a chunkim qo'yub yuz,
Kechani kechau kunduzni kunduz.
Yetib Xoqon yana Chin kishvarig'a
Nabi ul nav'kim din kishvarig'a.
Tushub taxtig'a shohi kishvaroroy,
Aningdekkim sharaf burji aro oy.
Qo'yub Farhod chun Chin shahrig'a gom,
Taraddud ichra tutmay ko'ngli orom.
Qilib ko'zgu xayolining umidin,
Tilab filhol maxzanlar kalidin.
Eshiklarni ochib qolmay qarori,
Sarosima yugurdi ko'zgu sori.
Ko'rungach ul bulurin raykari pok,
Bo'lub andeshalig' ko'ngli tarabnok.
Tushurdi ul latofat huqqasini,
Latofat yo'qki, ofat huqqasini.
Kalidin istabon xozindin olib,
O'zin yuz ming balo bandig'a solib.
Kalid aylab zabona shaklidan til,
Bo'lub oni ochar man'ig'a qoyil.

Tutub qufl og'zi zulfinini mahkam,
Yetib imo oni ochmasqa ul ham.
Urub zulfini qufl ichinda yuz rech
Ki, ya'ni bu xatarliq fikrdin kech.
Kishi taqdirdin bo'lmas chu qochib,
Chiqordi ko'zguni sanduqni ochib.
Ko'rub ul nav'kim mir'oti xurshed,
Jahonni ko'rguzub chun jomi Jamshed.
Tushub ko'ngliga hayratdin sharora,
Aning ruxsorig'a qildi nazora.
Ne ko'rdi: turfa dashti nozrarvard,
Ko'runmay sahnida juz sabzai dard.
Giyohi nishtar, ammo zang tutqon,
Guli el qoni birla rang tutqon.
Musalsal sunbulining band-bandi,
Qaroru hush saydining kamandi.
Binafsha andakim gardun ko'kortib,
Gajak yanglig' xirad bo'ynini tortib.
Tutub nargislari jom etkali no'sh,
Qilurg'a taqvo ahlin mastu behush.
Yoqib o't lolasi jon kuydururg'a,
Ko'ngulga dog'i hirmon kuydururg'a.
Sochib tufrog'lari mushki tatori,
Qaro bo'lmoq uchun el ro'zgori.
Demaktin lol o'lub savsan maqoli
Ki, budur munda har ozoda holi.
Ko'kortib anda ko'k armon guli ko'r,
Ko'korgon balki nofarmon guli ko'r.
Quyundin ko'rguzub har yon zamona,
Bori sargashtaliklardin nishona.
Qilib zohir bu vodiyni qirog'i,
Qatiq tog'i nechukkim hajr tog'i.
Ayog'in dog'i aylab rust yerga,
Chekib boshin falakka roz derga.
Falak vaz'in aning tuloni aylab,
Jahon bahrig'a langar oni aylab.
Kamargohida xayli benihoyat,
Yasol tortib hujum aylab bag'oyat.
Kamarda bir ariq qozmoqqa mashg'ul,
Arig' topib kamar shakli bila tul.
O'zining shakli birla navjavone,
Demaykim navjavone, notavone.
Hamul xayl ichra aylab reshavarlik,
Demaykim reshavarlik, teshavarlik.
Bu holat ichra raydo bo'ldi xayle,
Nechukkim tog' ichinda tund sele.
Bori chobuksuvoru moh raykar,
Javohirdin berib raykarga zavar.
Jabinlar gul-gulu kirriklari xor,
Qabog'lar keng-kengu, og'izlari tor.
Alarg'a shohu sarvar gul'uzore,
Demaykim gul'uzore, shahsuvore.

Samandi sayridin ko‘k tavsani lang,
Quyosh ruxsori ollinda xijilrang.
Quyoshg‘a tarh uchun tashlab ruxu ot,
Vale yuz qatla har soat qilib mot⁽¹⁾.
Solib olamg‘a o‘t boshdin-ayog‘i.
Jahon o‘rtab ayog‘din-boshi dog‘i.
Bo‘lub ul xayl har bir o‘ylakim oy,
Bu ul xayl ichra mehri olamoroy.
Takovar uzra yeldin otashangez,
Hamul el sori surdi yel kibi tez.
Tamosho aylayu har sori boqib,
Qayonkim boqib, o‘tlar elga yoqib.
Chu nogah otg‘a ul yon mayl berdi
Ki, Farhodi hazin timsoli erdi.
Aning ruxsorig‘a chun boqti timsol,
Tani timsol yanglig‘ bo‘ldi behol.
Yarolig‘ sayd yanglig‘ nola qildi,
Bu yanglig‘ nola chun qildi, yiqildi.
Ko‘rub Farhod ul yanglig‘ yiqilmoq,
Havas qildi ani nazzora qilmoq.
Yaqinroq kelturub ko‘zgu jamolin,
Nazora qildi ul mahro‘ jamolin.
Chekib Farhod un o‘z timsoli yanglig‘,
Yiqildi jismi jondin xoli yanglig‘.
Bo‘lub timsoli yanglig‘ — og‘zi xomush.
Hamul timsolidek zoyil qilib hush.
Ko‘rub chokarlar andoq qattiq ahvol,
Xabardor ettilar Xoqonni filhol.
Chu Xoqon angladi bu mojaroni,
Yugurdi ul taraf yirtib yaqoni.
Anosi sochin ochib mo‘ya tortib,
Ani o‘lgan sog‘inib ro‘ya tortib.
Chekib afg‘onni Mulkoro atodek,
Kim ul Farhodg‘a erdi atobek.
Yana Bahrom⁽²⁾ Mulkorog‘a farzand,
Guzin Farhodg‘a hamzodu dilband.
Bo‘lub nisbatda ko‘kaltoshi oning,
Tariqat bobida qardoshi oning.
Aning holig‘a chun nazzora aylab,
Yaqo o‘rnig‘a ko‘ksin rora aylab.
Bo‘lub rarvonadek atrofig‘a jam’,
Vale ul yotib andog‘kim o‘chuk sham’.
Qo‘yubon hushsizliq ko‘yiga yuz,
O‘ziga kelmayin bir kecha-kunduz.
Chu tebratti nasimin subh bog‘i,
Isidin hushig‘a keldi dimog‘i.
Ko‘z ochib ko‘rdi boshi uzra xayle
To‘kub ko‘z yoshidin yuz uzra sele.
Chu yig‘lar erdi Mulkorou Bahrom,
Alarg‘a lutf birla berdi orom.
Tutub so‘gin ato birla anosi,
Muni ko‘rgoch, halok etti hayosi.

Yaqin erdiki tarki hush qilg'ay,
Yana avval yiqilg'ondek yiqilg'ay.
Tuman ming uzr qo'lmoq birla qo'rti,
Ayog'larig'a yuz surtub yer o'rti.
Dedi: «Bilmon, ne holat dast bermish
Ki, sizga mujib ushbu motam ermish.
Bu ish gar xo'b, agar zisht erdi bori,
Manga, billah, yo'q erdi ixtiyori.
Tutung ma'zurkim, rasvo bo'lubmen,
Demay rasvo bo'lubmenkim, o'lubmen.
Bo'lung xush botinu zohirda mendin,
g'ubore asramang xotirda mendin».
Bu yanglig' zohir aylab ko'p malolat,
Berib xotirlarig'a istimolat.
Ko'zi birla tili garchi bu sori,
Va lekin jonu ko'ngli ko'zgu sori.
Alar bu nuktalardin shodmona,
QO'pub uylarga bo'ldilar ravona.
Bu yanglig' chun alarg'a chora qildi,
Yana ul ko'zguga nazzora qildi.
Burung'udek yuzi erdi qorang'u,
Hakimikim yasog'ondur bu ko'zgu⁽³⁾.
Tilismin bo'yla qilg'ondur radidor
Ki, har shakl ondakim bo'lg'ay namudor.
Chu nozirg'a tamosho hosil o'lg'ay,
Yana hosil tilismi botil o'lg'ay.
Chu Farhod ul talabdin bo'ldi navmid,
O'zin ko'rdi g'amu mehnatda jovid.
Dedi chun o'lgali g'amdin yovushti
Ki: «Oh ish tushti, ammo sa'b tushti.
Agar qilsam o'zumni rora-rora,
Chu matlub o'lmag'ay hosil, ne chorag'!
Burun andinki kuygay joni zorim,
Junun olg'ay ilikdin ixtiyorim,
Kerakdur choraye andesha qilmoq,
Xirad rasmini da'bu resha qilmoq.
Takalluf aylabon bo'lmoq xiradmand
Ki, bo'lg'ay shoh ko'ngli shodu xursand.
Chu raydo bo'ldi aylar ish yarog'i,
Menu ul dam baloyi ishq dog'i.
Yo'q ersa emdi betoqatliq etsam,
Boshimni olibon bir sori ketsam,
Muqarrardurki shohi kishvaroro,
Zamone qilmayin sabru madoro.
Qilur yuz ming cherik ta'yinki filhol,
Meni istab Toparda qilmay ihmol:
Alar Chin mulkida har yon chorarlar,
Iki-uch kundan o'tkarmay Toparlar.
Agar razm aylasam ko'rgach sirahni,
Kerak qatl aylamak ko'p begunahni.
Chekay farzan urushqa tig'i ro'lod,
Yo'q elga, o'zuma aylay bu bedod.

Necha el bo'ynig'a tig' ura bo'lg'ay,
Yozuqsiz nechani o'ltursa bo'lg'ayg'!
Ham oxir zarbdin qo'l bo'lsa nokor.
Tutulmog'liq kerak ul lahza nochor.
Manga Chin ahli ne qilmish yomonliq
Ki, bu nav' o'lg'amen borig'a qonliq.
Agar shah surmasa zulmu itobin,
Ne berKim Tengriga oxir javobin.
Ko'zum ne nav' tushkay shah ko'ziga,
Netib boqqoymen ul dam el yuziga.
Bori bir yonu bu bir yonki nogoh,
Shah o'lsa bulajab holimdin ogoh.
Ulus qilg'ay meni girdimda ta'yin
Ki, qilg'aylar alar hifzimni oyin.
Bu mushkil ish qachonkim hosil o'lg'ay,
Ishim tadbiri ul dam mushkil o'lg'ay.
Debon devona, solsa band ayoqqa,
Qutulmoq ul zamon chekkay yiroqqa.
Agar farzan jununum dog'i ketgay,
Nechakim aytsam, kim bovar etgay.
Hamul avloki to o'zumni bilsam,
Qila olg'oncha o'z hifzimni qilsam».
O'ziga qildi torqoch ish hisobin,
Xirad qonunida ish irtikobin.
Muni bilmayki qilg'och ishq bedod,
Bo'lur yuz aqlu donish rasmi barbod.
Ketur soqiy, sharobi oshiqona
Ki, bo'lmishmen xirad birla fasona.
Meni ishqu fano bazmida xos et,
Xirad ranju balosidin xalos et.

XXVII

Farhodning ishq shu'lasida kuyub ul o'tni jon rardasida yashur-moqdin va hajr xunobasin yutub
ul zahrni ko'ngul ichinda singurmoqdin gulbargi ahmardek jamoli za'faroniy va naxli sanu-
bardek niholi xayzaroniy bo'lub asr hukamosi va dahr atibbosi aning bahori sihhati xazoni
marazg'a yuzlangonining tashxisini savdog'a qilib bu savdo bila aning maqomi ta'yinin jazoyir
bila daryog'a qilg'onlari va bu daryo safari savdosidin anga sud istab nasibolari ziyonbud
bo'lg'oni

Tariqi ishq ixfosida mohir,
Bu yanglig' ishq sirrin qildi zohir
Ki, Farhod aylabon ishqin nihoni,
Xiraddin ko'rguzur erdi nishoni.
Qayu uy ichra bo'lsa shu'la mavjud,
Emasdur uyga boki gar chiqor dud.
Yonib o't chiqmos o'lsa dudi mutlaq,
Ul uy devorig'a bo'lmoq kerak shaqq.
Falak ham mehrin oqshom aylamas fosh,
Bo'lur zohir chu anjumdin to'kar yosh.
Yoshurg'ay nofa xud mushki tatori,
Yoyilmoqda isi, ne ixtiyori.

Chu lola g'unchasi zohir bo'lur chog',
Necha ko'nglida asrar yoshurun dog'.
Bo'lur garchi ochilg'on chog'i ma'lum,
Bo'lur avval toshida dog'i ma'lum.
Nechakim istadi Farhodi g'amnok,
Yoshurmoq o't yorib ustiga xoshok.
Va lekin elni ohu ashki nogoh,
Qilur erdi nihon dardidin ogoh.
Xiradning rardasig'a qayda yoro,
Yoshurmoq ishq o'tin aylab madoro.
Quyoshni zarra yoshurmoq bo'lurmu,
Hubob uzra tengiz turmoq bo'lurmug'
Yorar fonusi birla shu'lani sham',
Ko'rarlar rardadin ul shu'lani jam'.
Ko'z ichra maxfiy o'lmas ashk qoni,
Bo'lurmu shisha ichra may nihonig'
Anga ul dardu g'am o'tin yoshurmoq,
Ko'ngulga yoshurun dard o'ti urmoq.
Necha kun ichra oncha kor qildi,
Zaifu notavonu zor qildi.
Ki, har kim ko'rsa aylar erdi ma'lum
Kim, ul xoroni bir o't aylamish mum.
Chu ul oyg'a yetib andoq malole,
Falakning sayridin bo'ldi hilole.
Uzori bo'ldi sorig' lola yanglig',
Duri ashk anda yoqqon jola yanglig'.
Vale ul lolaning dog'i siyohi,
Og'iz ochqoch ko'rungay dudi ohi.
Qadi naxlikim erdi sarvi cholok,
Zaifu xamliq o'ldi o'ylakim tok.
Vale ul tokning tab'idag'i may,
Bo'lub ko'nglida qon yutmoq rayoray.
Tanining za'fi tundin-tunga ko'rrak,
Bo'lub ul za'f kundan-kunga ko'rrak.
Necha afg'ondin etsa og'zini berk,
Yo'q erdi nola chekmakta anga erk.
Dimog'ida burunkim quvvat erdi,
Tanida dog'i zo'ru sihat erdi.
Rioyat aylar erdi benihoyat,
Fig'on zohir bo'lur erdi bag'oyat.
Bu damkim, bo'ldi savdoyi dimog'i,
Marazlarg'a ulondi jismi dog'i.
Junun tab'ida ko'rguzdi nishona,
So'z ayta boshladi savdoiyoona.
Ko'ngulda qolmadi sabru qarori,
Ilikdin bordi borchax ixtiyori.
Ko'rub ul holin oning shohu dastur,
Bo'lub ikkisi kundan-kunga ranjur,
Berib ko'p randu ta'siri torilmay,
Qilib ko'p fikru tadbiri torilmay.
Chu ko'rdilarki borur ish ilikdin,
O'tar andisha tadbiru bilikdin.

Kengashti shah tuzub majma' ahibbo,
Bo'lub hozir nekim bo'lg'on atibbo.
Aning holotida so'z o'tti behad,
Biri so'zni qabul etti, biri rad.
Ham oxir ahli hikmat ettilar arz
Ki: «Yey olam eliga qullug'ing farz!
Bu yanglig' bizga bo'lmish za'f tashxis
Ki, savdodin dimog'i torti tanqis.
Mizojida harorat g'olib erdi,
Yana mayg'a mizoji tolib erdi.
Mayi mufrit bila asli harorat
Bo'lub bir, bo'yla ko'rguzdi sharorat.
Iki-uch yoshdin o'n bir, o'n iki yosh,
O'qumoq fikriga soldi quyi bosh.
Iki-uch yilki mayli resha qildi,
Bag'oyat anda ko'p andesha qildi.
Bularga yor bo'ldi haddi yo'q yo'l,
Yana bir ham harorat boisi ul.
Bular bir yonu fikri benihoyat,
Musaxxin tab' aro ul ham bag'oyat.
Bular fikridin o'lmay tab'i xoli,
Tilism ochmoq sori tushti xayoli.
Ne savdo tuxmikim ko'nglida ekti,
Ne fikratlarki ul savdoda chekti
Ki, ajdar qildi jismin otasholud,
Zamona devi soldi boshig'a dud.
Harorat muncha torsa tab'i nori,
Ajab yo'q, bo'lsa ul bir o't sharori.
Bu holatlar angakim bo'ldi hodis,
Dimog'i yubsig'adur borchas bois.
Chu horu yobis o'lmishdur mizoji,
Naqizi birla qilmoqdur iloji.
Bukunkim fasl erur javzo ayog'i,
Quyoshning o'tidindur lola dog'i.
Samumoso kelur har soridin yel,
Samum ichra samandarvash kezar el.
Yaqindurkim quyosh tobidin axtar,
Yerib simobdek oqqay sarosar.
Quyunning dasht ichinda iztirobi,
Isig'dindur yilondek rechu tobi.
Havo ko'hsor uza otashfishondur,
Bulog'lar qaynari ondin nishondur.
Shafaq ermas durur mag'ribda har shom,
Qizormishdur qizib bu sarnigun jom.
Qizig'on ko'radin gardun nishona,
Quyoshdin onda o't tortib zabona.
Kemur shomu dam onda subhdam bil,
Shihob ul ko'radin chiqqon alam bil.
Emas har yon oqor suvlar bila yer
Ki, yer har yon isig'din oqizur ter.
Quyoshdin soya qochmoqliqqa moyil,
Apoda aylabon shaxsini hoyil.

Havo tab'ida issig' bo'yla kori,
Ajabroq buki oning tab'i nori.
Anga yubsu harorat bo'ldi vorid,
Ilojidur havoyi rutbu borid.
Muningdek erki kasb etgay iloj ul,
Erur daryo aro besh kunchilik yo'l.
Tushubtur davri o'n shar'iy jazira
Ki, ta'rifida qolur aql xira.
Chekib bosh ul jazira ichra tog'e,
Bu tog' uzra yeti-sekkiz bulog'e.
Muhit ul chashmalar davrida daryo,
Falak bahri sog'in dog'i Surayyo.
Jazira davrida suvdin rutubat,
Vale avjida sovug'din suubat.
Biyik ul tog' avji, o'ylakim kuz,
Sovug'din bog'lonur sarchashmalar muz.
Azimat qilsa ul yon shohzoda,
Ajab yo'qkim, bo'lur ko'ngli kushoda.
Dimog'i za'fi quvvat dog'i torqay,
Muborak jismi sihat dog'i torqay.
Havo ta'siridin bo'lmay haroson.
Ilojin aylamaklik bo'lg'ay oson».
Atibbodin ne so'z kim bo'ldi manqul,
Ko'rundi shahg'a bir-bir bori ma'qul.
Ravon hukm etti Mulkorog'akim bot,
Chu fahm etting atibbodin maqolot.
Necha kun qilg'umizdur azmi daryo,
Safar asbobini qilg'il muhayyo.
Vazir andoqki torti hukmi oliy,
Muhayyo qildi hukm o'lg'onni holi.
Murattab bo'lg'och ish hukm ayladi shoh,
Borib shahzodani qilmog'liq ogoh.
Ne so'z kim o'tti, arz etmoq tamomin,
Aning daryo sori bo'lmoq xiromin.
Eshitgach qissani shahzoda Farhod,
Nishot aylab hazin ko'ngli bo'lub shod.
Dedi: «Shah ollida ayting rayomim
Ki, shah komi erur olamda komim.
Ne haddim ulki degaymen o'g'ulmen,
Bori qullardin o'ksuk xasta qulmen.
Qayon azm etkoli bo'lsa yarog'i,
Mening boshim durur shahning ayog'i».
Chu shahg'a qildilar bu nuktani fosh,
Duo qildi ko'ziga to'ldurub yosh.
Dedi: «Aylab murattab kemalarni,
Soling onda keraklik nimalarni
Ki, men ham ayladim ko'nglumni jozim
Ki, tongla bo'lg'amen daryog'a ozim».
Eshitgach bu xabarni shohzoda,
Nishoti bo'ldi ayturdin ziyoda.
Base taskin hazin ko'nglig'a berdi
Ki, maqsudi aning bu nav' ish erdi

Ki, zohir aylabon bir tavr hiyla,
Bir ishni aylagay nav'i vasila
Ki, Xoqon tormoyin andin kudurat,
Ul etgay azmi g'urbat bizzarurat.
Bu ish maqsudig'a monand bo'ldi,
Bag'oyat xotiri xursand bo'ldi.
Tushub daryo kibi ko'ngli aro jo'sh,
Kema og'zidek og'zi lek xomush.
Tamavvujdek xayolig'a tasalsul,
Tasalsul topibon yuz ming taxayyul.
Ketur, soqiy, Muhiti bodai ol,
Bu daryo ichra sog'ar zavraqin sol.
Erur g'am bahrída jismi haqirim,
Hamul zavraq bila bo'l dastgirim.

XXVIII

Xoqon bila Farhodning sirehr tavsanidek xinglardin inib falak buxtisidek junglarga minib Chin sirohining sabo xayli daryo yuziga chin solg'ondek bahr maydonig'a sabodek betahoshi kirmoqlari va muqavvas fulklar bila tiyrlari falak qavsi bila qazo o'qidin nishona ko'rguzmak va nahangvash jo'ng og'zi bila bodbonlar kafan rardasi bila go'r og'zidin fasona tuzmak va safoyin g'aroyibidin necha harfi aytnoq va amvoj navoyibidin necha naqshe tortmoq va sarsarning zolim sirohi daryo olamidin rustaxe chiqarib «va izal-bihoru fujjirat»⁽¹⁾ tafsirin mavj xututidin bahr sahifasida sizmoq va ko'lokning nihoyatsiz tog'larining taoqubi «va izal-jibolu suyirrat» ma'nosin kema tiyri no'gi bila falak avroqig'a yozmoq va ko'rrak falakvash kemani fano nahangi yutmoq va daryovash safinalar adam daryosi tubin tutmoq va Xoqonni daryo talotumi Mulkoro bila Chin mulkiga solmoq va Farhod ishq daryosida qolg'ondek ul xunxor bahr aro taxtarora uzra qolmoq

Bu daryo ichra ulkim bo'ldi g'avvos,
Chiqordi bo'yla durri ma'niyi xos
Ki, tayyor o'ldi chun daryo yarog'i,
Bo'lub ozim shahu shahzoda dog'i.
Surub markabni daryo sohilig'a,
Oyu kun keldi mohi manzilig'a.
Nazarlar chun tengizdin oldi bahre,
Yig'ochdin bahr uza ko'rundi shahre.
Adaddin ko'p kema bori yarog'liq,
Savodi bir muazzam shahr chog'liq.
Iki yuz jo'ng hadsiz har biri keng,
Falak jo'ngini har bir tutmayin teng.
Uchi ko'k Hutiyu Savrini sonchib,
Tubi yer govu mohisini yonchib3.
Qamarg'a tiyri oning chehrafarsoy,
Iki tiyr ichra sargardon qolib oy.
Muningdek tiyr ila har bodboni,
Sirehri atlasu mihvar nishoni.
Chekilgan har tanobi bodbonning
Shuo'iy xatti mehri zarfishonning.
Ichi bir ev, vale olam evidek,
Ne olam, nilgun toram evidek.
Qilib najjori gardun hiylasozi,

Quyi yerida farsh o'rnig'a kozi.
Tushub suv ustida saqfi niguni,
Ichinda tiyridin oliy sutuni.
Sutunning bir uchi daryo uyiga,
Bir uchi gunbazi xazro uyiga.
Sutune bu sifat kim ko'rdi bori,
Bir uchi yona bir uyning madori.
Yoyib ham bodbondin ko'kka e'lom,
Tutub ham langari ko'k uzra orom.
Anosir bo'lmayin siflig'a hoyil,
Qilib ko'kning quyi davrida manzil.
Bo'lub a'loda tiyr, asfalda tori,
Falakning ikki jonibdin madori.
Quyiyu-yuqori, ul tiyru ul tor,
Falak davrida qutr aylab radidor.
Bulardin boshqa gardun sayr kishti,
Ravonliqda yelu suvdin sirishti.
Adadda uch yuz ellik bahrraymoy,
Falak ummonida har bir yangi oy.
Yana sandal bila zavraq hisobi,
Mingu ming yilcha har birning shitobi.
Ham ildamliqda sarsardek ravona,
Ham aylanmoqda igrimdin nishona.
Suv uzra sayru davri ul sifat tez
Ki, tufroq uzra sur'at vaqti Shabdez.
Bo'lub ming besh yuz ul majmuig'a son,
Qilib o'lturg'on el sayrini oson.
Yosolib jo'ng uza taxti Kayoni,
Maqom aylab shahu shahzoda oni.
Bo'lub Chin ahlidin ul shahri cho'bin,
Aningdekkim, yana bir kishvari Chin.
Yarog'u sayr xotir istagoncha,
Nechakim istagay xotir, yuz oncha.
Safar asbobi birla har safina,
Nechukkim ganji Qorundin dafina.
Qurug'liq ichra chun qolmadi hech ish,
Ravoni kemalarga bo'ldi junbish.
Taharrukdin topib andoq taxalxul
Ki, Chin shahri aro tushkay tazalzul.
Necha ming jald mallohi hunarvar,
Balig' yanglig' suv ichra mavjarvar.
Surar markab alarg'a zavraqi tez,
Bo'lub sur'atda suvdin otashangez.
Bori maqsudi sori aylabon mayl,
Alar maylig'a tobe' shoh ila xayl.
Chu yo'lg'a kirdilar ul ming yagona,
Suv uzra olame bo'ldi ravona.
Savodi suvda jirmi xok4 yanglig',
Ne jirmi xokkim, aflok yanglig'.
Yorib daryo yuzin mushkin niqobi,
Falakni o'ylakim mushkin sahobi.
Jazira azmig'a bori qo'yub yuz,

Borur erdilar ikki kecha-kunduz.
Suv uzra yel ayon etkach tamavvuj,
Shahu shahzodag'a ondin tafarruj.
Ayon mavj ichra hardam yuz g'aroyib,
Bo'lub ming zohir, ul yuz bo'lsa g'oyib.
Necha ko'z tushsa ko'k suv charxmonand,
Tutub atrofi ko'k zaylig'a rayvand.
Xiromon har taraf yuz turfa mohi,
Xirad mohiyatin bilmay kamohi.
Ulug'lar sahmnoqu o'yla hoyil
Ki, aylab ko'rguchi hushini zoyil.
Suda yuz tog'u yo'q biriga orom,
Vale tog'iki bo'lg'ay mohi andom.
Nechakim orqasi tog' avji yanglig',
Tanida naqshi daryo mavji yanglig'.
Tengizda ko'rguzib andog' shitobi
Ki, charxi obgun ichra shihobi.
Shigarfu dilrabo har birga haykal,
Urub sayri su ko'zgusiga sayqal.
Tengiz dalvi suyin hardam qilib qut,
Aningdekkim su ichkay dalvdin5 Hut.
Kichikroqlarg'a andog' sho'ru oshub
Ki, torub bahr alar g'avg'osidin ko'b.
Kichik birla ulug'lar son ichinda,
Nechukkim sabza sarviston ichinda.
Kashaflar har birining sahmi behad,
Yasab suv uzra jismi birla gunbad.
Bo'lub me'mori qudrat anda boni,
Sudin qilmay xarob andoq binoni.
Taharruk birla saqfi bo'lmayin shaqq,
Nechukkim gunbazi charxi muallaq.
Balig' sayd aylabon har yon nahangi,
Nechukkim rang sayd etkay ralangi.
Tani bir tog'dekkim bo'lsa xoro,
Temurdin tishu changal oshkoro.
Kelib orqosi oning tez rarra,
Niholi umrni kesmakka arra.
Ne rarra, g'am sirohi kayburi ul.
Baliyat qal'asining kunguri ul.
Su mavjin og'zida qilg'il tasavvur
Ki, bir javshanni tutqay hardam anbur6.
Nahang atrofida saqlovidin sho'r,
Nechukkim ajdaho atrofida mo'r.
Yana har yon ko'runub ko'zga xarchang,
Azimat aylagan vaqti kaj ohang.
Kashaf jismig'a jismi lams etar chog',
Urung'ondek biri-birga iki tog'.
Ko'runib jonvar bahr ichra behad,
Nechukkim dasht ichinda har nechuk dad.
Tamavvuj bahr uzakim tutmay orom,
Alar ustida sun' ilki yoyib dom.
Shahu shahzoda har yon beshumora

g'aroyib aylar erdilar nazora.
Bayaknogoh qazoyi osmoniy,
Ayon qildi baloyi osmoniy.
Yesa boshlodi yel behad xatarnok,
Hujum etti tengiz yuzinda ko'lok.
Janubiy haddidin sarsar kelib tez,
Tengiz ahlig'a bo'ldi vahshatangez.
Qari mallohlar mundoq baloni
Ko'rub arz ettilar yirtib yaqoni
Ki, har yuz yilda bu yel bir qilur sayr,
Va lekin yo'qturur bu sayr aro xayr.
Ravon yetkurdilar bir turfa zavraq,
Yangi oy zavraqidin tezravroq
Ki, bo'lmasdin burun bu yel ziyoda,
Tashindik munda shohu shohzoda.
Qurub Farhod chun zavraqqa kirdi,
Urub yel jo'ngu zavraqni oyirdi.
Ato jo'ng ichra qoldi tortibon voy,
O'g'ul zavraqda bo'ldi bahrraymoy.
Arog'a tushti andoq ayru tushmak
Ki, mumkin bo'lmas ondin so'ng ko'rushmak.
Alar ayrilg'och o'ldi yelga tug'yon,
Ne tug'yonkim, jahonni tutti to'fon.
Tengiz ul nav' chayqoldiki aflok,
Ko'rundi suv uza andoqki ko'lok.
Kelib bir-bir so'ngicha yuz tuman mavj,
Rayoray yetkurub ko'k avjig'a avj.
Qayu bir rushtakim har rushtasi tog',
Ne tog'kim suyidin ko'k atlası dog'.
Chiqib chun ko'kka bu sifli makondin,
Inib sifli makong'a osmondin.
Munungdek bir demakim, yuz tuman ming.
Urub yuziga sili osmonning.
Hamono bu sifat yetkanda sili,
Bo'lub bu charxi axzar rangi nili.
Yasab chun ul sudin aylab tavahhum,
Yangi oy kemasin kirmakka anjum.
Urub har kemakim gardung'a ko'lok,
Bo'lub daryo uza andoqki xoshok.
Iki kema biri-birga qotilmay,
Ulusdin ham iki bir-birni bilmay.
Kema gardung'a chiqmoqni fan aylab.
Falakni tiyri ravzan-ravzan aylab.
Bo'lub har yon nujumi osmoni,
Falak ravzanlar o'lg'ondin nishoni.
Hamono ko'kka suv baskim to'qushti,
Falak gunbazlarining saqfi tushti.
Qilib suv mavji birla Hutu Xarchang,
O'z avjidin tengiz qa'rig'a ohang.
Ko'runub suvda xurshedi jahontob.
Bulur ichra nechukkim la'li serob.
Falak mulkida chun tormay masolik,

Qo'nub suv uzra o'rdakdek maloyik.
Qazo har jo'ngni bir yon ushotib
Ki, yerdin ko'kka, ko'kdin yerga otib.
Bu oshub uzra ba'zikim usholmay,
Ichinda kimsa o'z holig'a qolmay.
Bu yanglig' erdi daryo iztirobi,
Yorilg'uncha jahong'a tun niqobi.
Chu tun kishtida kun yoshurdi qoqum
Kim etti bahr sinjobi talotum⁷.
Su uzra chunki sarsar tutti taskin,
Yer uzra bahri axzar torti tamkin.
Deyilgan bahr aro har nav'i kema,
Ichinda oncha xalqu oncha nima.
Ko'ri bir-birga tekkandin usholib,
Falak avjida suv qa'rida qolib.
Xaloyiqdin bo'lub aksar tabohi
Ki, har yon birni aylab tu'ma mohi⁸.
Chu kishtilarni gardun rora aylab,
Badanlar zavraqin ovora aylab.
O'nu yuz kemadin gar bir usholmay,
Ichinda o'nu yuzdin biri qolmay.
Tushub ba'zig'akim bir taxta rora,
Ani suv mavji solib bir kanora.
Vale Xoqonu Mulkoro visoqi
Ki, bir jo'ng ichra erdi ittifoqi.
Nechakim kina qildi charxi zolim,
Vale ul jo'ng qolmish erdi solim.
Ichinda xalq o'lukdek barcha xomush,
O'lub ba'ziyu, ba'zidin borib hush.
Chiqibon garchi bir daryo kanori,
Solib oni qazo Chin mulki sori.
Yanalar ham chu yeldin qolmadi biym,
Qazodin har biri tushti bir iqlim.
Chu Xoqon jo'ngi chiqti ul qiroqqa,
Xabar bo'ldi yaqin birla yiroqqa.
Bo'lub ul el chu o'tkan ishdin ogoh,
Chiqorib elni gar dastur, agar shoh.
Qilib ko'p sa'ykim ul xayli madhush
Ravoyih kasbidin bir-bir topib hush.
Bo'lub ham shoh o'z holidin ogoh,
Xaloyiq dog'i ogoh, o'ylakim shoh.
Ko'rub Farhodini chun shoh g'oyib,
Yana yig'lab tutub boshdin masoyib.
Vale gohi berib imkong'a ham yo'l
Ki, shoyad bir taraf chiqmish ekin ul.
Qilib Suqrot axborin dog'i yod,
Vale o'lmay qutulg'ondin bo'lub shod⁹.
Ko'rub ul umru davlatni g'animat,
Yana Chin taxtig'a qildi azimat.
Ketur, soqiy, qadahkim notavonmen,
Malolat bahrda ozurda jonmen.
Qadah kishtisig'a jonimni xos et,

Meni bu g'ussa bahridin xalos et.

XXIX

Farhodning sinuq zavraq jismi zavraq sinuqida qolib ani daryo mavji Yaman mulki sari solib Yaman⁽¹⁾ ahli kemasiga uchrag'oni va ul kema tojirlari aningdek durri garonmoya torqonlaridin sevunub ul bu minnat adosidin g'amg'a qolg'oni, dog'i jazoyir haromilari ul kema qasdin qilib tujjor qurug' yerdagi balig'dek iztirobqa tushub, Farhod alarni nahang baliq xaylini qochurg'ondek biror shast kushodi bila qochurg'oni va suvda alarning zavraqi hayotiga o't urg'oni va Yaman bahridin kanora tutqoni va Suhayldek Yaman ahli ko'zin yorutqoni va Shorur⁽²⁾ anga daryoda oshno bo'lub, aning safhai zamiri nuqushin fahm qilg'oni

Kishikim ayladi bu bahr gashtin,
Bu yanglig' dedi daryo sarguzashtin
Kim, ul holatdakim chayqoldi daryo,
Sirohi mavjidan qo'zg'oldi daryo.
Hamul zavraqki pokib erdi Farhod,
Sinib ko'k bahridin yetganda bedod.
Bo'lub g'arqa muhiti bekarong'a,
Qolib bir taxta ul bexonumong'a.
O'zin ul taxta uzra mahkam aylab,
Vido' o'z jismu jonidin ham aylab.
Nechukkim taxta jismi notavoni,
Yetib og'zig'a har dam xasta joni.
Ko'rub ul sho'r bahri bekarondin,
Ilik yub har nafas yuz qatla jondin.
Chu gardun shom kishtisin ushotti,
Falak bahrig'a anjum durri botti.
Tamavvuj yig'di daryo yuzidin dom,
Talotum qushlarig'a bo'ldi orom.
Tushub ul taxta sayrining guzori,
Yaman mulkiyu Toyif⁽³⁾ haddi sori.
Bo'lub Farhodg'a ul taxta maskan,
Nechukkim jong'a bo'lg'ay taxtai tan.
Vale jismida jonidin ramaq yo'q,
Tanida ruh harfidin nasaq yo'q.
Muningdek hol aro bir tez kishti
Yaman azmig'a daryodin yetishti.
Ichinda necha daryomoya tojir,
Guhar savdosig'a bo'lg'on musofir.
Chu ko'rdilar kelur bir taxta rora,
Aning ustida shaxse oshkora.
Solib malloh yetkurdilar oni,
Kema yonig'a kelturdilar oni.
Ne ko'rdilarki yotur navjavone,
Havodis zarbasidin notavone.
Bo'lub hush anga zoyil ichkulukdek,
Yotib ul taxta ustida o'lukdek.
Chu ko'p qildilar ahvolig'a tadqiq,
Nafas og'zig'a kelmak bo'ldi tahqiq.
Hayoti aylabon ul elni xurram,
Ani kishtiga chektilar hamul dam.

Dimog'ig'a tutub har nav' mashmum,
Ko'zin ochib hayoti bo'ldi ma'lum.
Quyub bo'g'zig'a sharbat, og'zig'a qut,
Bo'lub ul to'mau sharbat anga qut.
QO'pub o'lturdi, dog'i so'rdi ahvol,
Dedilar har ne bor erdi anga hol.
Eshitti chun javob aylab savolin,
Bular ham so'rdilar ul xasta holin.
Dedikim: «Biz guruhi tojir erduk,
Yaman sori Xo'tandin soyir erduk
Qilibon kemamizni g'arqa ko'lok,
Cho'kub daryo tubiga boru yo'q pok.
Manga ro'zi bo'lub bu taxtarora,
Bo'lubsiz taxtai umrumg'a chora.
Men ushbu taxtag'a bo'lg'och hamog'ush,
Dimog'imdin hamul soat ketib hush.
Gahi hushumda, gohi hushdin fard,
Boshimg'a kelmayin juz mehnatu dard.
Ketib erkan durur bu lahza hushum
Ki, solmish munda baxti saxtko'shum.
Manga bu yerga tushgandin xabar yo'q,
Bu xud o'tti agar bordur, agar yo'q.
Mening xud qat' o'lub erdi hayotim,
Yo'q erdi mutlaq ummidi najotim.
Bukim jonim o'lumdin emin o'ldi,
Sizing altofu ehson zomin o'ldi.
Nechakim aylasam holim qiyosi,
Ko'runur sa'b bu minnat adosi.
Meni charx o'ltururdin xiyrakushvor,
Sizing tirguzganingiz bo'ldi dushvor.
Agar ming yil tirik bo'lg'oymen oxir,
Netib bu uzrunguz qo'lg'oymen oxir.
g'aribu xastamen ham zoru ojiz,
Kishiga tushmasun bu hol hargiz
Ki, el yuz nav' tutqoylar anga qo'l,
Yuzidin birga xizmat qilmag'ay ul.
Va lekin to tirikmen bandangizmen,
Necha bo'lsam tirik sharmandagizmen.
Ko'rub ul xalq bu arzi tazallum,
Aning zimnida bu husni takallum.
Ayog'din-boshiga xusravnishonliq,
So'zida bahrdek gavharfishonliq.
Bo'lub bori asiru zori oning,
Dilu jon birla xizmatkori oning.
Muvajjah aklu shurb aylab muruvvat,
Navosiz jismig'a kirguncha quvvat.
Alar bori anga maftunu shaydo
Ki, bo'ldi necha zavraq suvda raydo.
Ko'rub kishti eliga tushti motam,
Fuzunroq bo'ldi bu motam damo-dam.
Tilab borisi bir-birdin bihillik,
Ko'rub Farhod ishidin tangdillik.

Demay molu hayotu jondin afsus,
Va lekin borcha aytib ondin afsus.
Qolib hayron alardin so‘rdi Farhod
Ki, nevcun bo‘ldingiz mahzunu noshodg‘»
Dedilar yig‘labonkim: «He so‘rarsen,
Bu zavraqlarki bahr uzra ko‘rarsen.
Qaroqchilar durur ahli jazoyir,
Bo‘lurlar bekaron bahr ichra soyir.
Agar yolg‘uz, agar ikki, agar uch,
Kema yo‘luqsa har yon kelturur kuch.
Otarlar kemaga qorurai naft
Ki, har qoruradur bir ko‘rai naft⁽⁴⁾.
Urub o‘t kemani chin kuydururlar,
Tamomi kema ahlin o‘ltururlar.
Qilurlar xalq molin nahbu g‘orat,
Alarg‘a bahr uza budur tijorat.
Bizing emin yo‘l o‘zga sori qolmish,
Bu sori bizni daryo mavji solmish.
Ne elga yetsa bu majma’ navidi,
Ketar ul xayldin maxlas umidi».
Chu fahm etti bu ish farzona Farhod,
Alarg‘a ko‘p ko‘ngul berdi bo‘lub shod.
Dedi: «Qayg‘urmangizkim bermagay Haq,
Alardin hech ofat sizga mutlaq.
Sizing xayl ichra bormu erkin oyo,
Necha o‘q birla ko‘rrak zo‘rluq yo».
Chekib borisi hayrat birla hayhot,
Vale ne istadi — kelturdilar bot.
Aning zo‘rig‘a garchi yo yo‘q erdi,
Hamul yo loyiqi dog‘i o‘q erdi.
Yasab yo go‘shasin, o‘qni tuz aylab,
Ul ishning irtikobin yolg‘uz aylab.
Tuzotguncha o‘qu yoyin dilovar,
Yetishti har yon ul xayli jafogar.
Yasab qoruralar o‘t yog‘dururg‘a,
Kemavu kema xalqin yondururg‘a.
Yetib ul yergakim qorura yetmas,
Dema qorura, o‘q ham oncha ketmas.
Qilib qoruraafkanni nishona,
Aningdek otti Farhodi yagona
Ki, urdi naftliq qorurani-o‘q,
Ushotti ul yolinliq ko‘rani o‘q.
Tushub o‘t, o‘rtonib qoruraandoz,
Hamul zavraqqa ul xayli dag‘oboz.
Yana bir ham otorg‘a chun yovushti,
Anga dog‘i bu yanglig‘ shu’la tushti.
Chu ikki kema xayli kuydilar pok,
Yuz urdi qochqoli ul xayli bebok.
Kema boshini qaytorg‘uncha nokom,
O‘n-o‘n beshning ishin qildi saranjom.
Alardin ba’zi kuydi, ba’zi o‘ldi,
Nekim qolg‘on qochib ovora bo‘ldi.

Bu ish ul kema ahlin aylabon lol,
Biri xushhol bo'lsa, o'ni behol.
Bori boshin qo'yub qoshig'a oning,
QO'pubon evrulub boshig'a oning,
Fido aylab anga jonu jahon ham,
Nisor aylab qoshida molu jon ham.
Aning za'fi edi har dam fuzunroq,
Maloli rishtasi haddin uzunroq,
Alar diljo'y o'lub, lekin bu bedil,
Ko'rundi necha kundin so'ngra manzil.
Yamanning furzasig'a⁽⁵⁾ qildilar mayl,
Sudin tufroqqa chiqtilar bori xayl.
Bori ozod o'lub ming ibtilodin,
Dema ming ibtilo, yuz ming balodin.
Topib ul shahr aro bir turfa manzil,
Ravoni yeshtilar manzilda mahmil.
Dame qilmay madoro oshkoro,
Bo'lub ollinda oning majlisoro.
Qilib raydo keturdilar mayi nob,
Yamanda yo'q aqiq ul nav'i serob.
Chu may birla qizishti boshi oning,
Surohidek oqib qon yoshi oning.
Kelib yodig'a har dam taxtu johi,
Bihishti qasr ila xaylu sirohi.
Atou qolmog'i daryo aro zor,
Anou ko'nglida yuz bahri ozor.
O'ziyu bu sifat ovora bo'lmoq,
Tuman ming mung aro bechora bo'lmoq.
Gahe bekaslik aylab ko'nglini resh,
Gahe bemorlig'din jonida nesh.
Gahe joni kuyub shaydolog'idin,
Gahe matlub noraydolog'idin.
Tushub har lahza o'zga olam ichra,
Solib elni g'amidin motam ichra.
Ulus holig'a chun aylab tafakkur,
Biri yig'lab, biri aylab tahayyur.
Kishi holin kamohi fahm qilmay,
O'zi dog'i o'z ahvolini bilmay.
Bu xayl ichra bor erdi rahnavarde,
Musofirshevai ozoda marde.
Hunar bobida ustodi zamona,
Zamona ichra naqqoshi yagona.
Varaqni kilki aylar chog'da tasvir,
Bo'lub noyibmanobi kilki taqdir.
Ne surat yozg'ali topib chu dast ul,
Jahonni aylabon suratrarast ul.
Jahon mulkin kezib kishvar-bakishvar,
Hududi boxtardin to ba xovar.
Xito mulkiga ham tushgan guzori,
Kelib ollig'a Moniy dastkori.
Tilab manshur ul tutmay musallam,
Musallam tutmay ul istarda bu ham.

Qalam ahlig'a oning tarhi dastur,
Jahon ahli debon otini Shorur.
Sayohatda qazoi osmoni
Bularg'a hamrah aylab erdi oni.
Base hayron edi Farhod ishida
Ki, ko'rmaydur edi tavrini kishida.
Ne ish ul qilsa aylar erdi ta'miq.
Qila olmas edi holini tahqiq.
Tengizda dog'i ul razmig'a hayron,
Qurug'luq ichra bu bazmig'a hayron.
Bu damkim ko'rdi oning holi zorin,
Sirishku nolai beixtiyorin.
Tafarrus birla torti fikratandesh
Ki, ko'nglin ishq tig'i aylamish resh.
Qilay der erdi har so'z din mudovo,
Anga Farhod qilmas erdi rarvo.
Jihatsiz kuymagiga soldi chun ko'z,
Sola boshladi dardi ishqdin so'z.
Necha ishq o'tidin qilsa hikoyat,
Anga aylar edi ko'roq siroyat.
Bilib so'zin xiradmandi yagona,
Der erdi ishqdin o'tlug' fasona.
Dame ul yig'lamoqdin tutmay orom,
Ani bu nav' o'ziga ayladi rom.
Guzin Farhodg'a bexavfu kulfat
Bo'lub Shorur ila ul nav'i ulfat
Ki, onsiz birdam o'lg'och istab oni,
SO'pub dardu muhabbat dostoni.
Bu taqrir aylabu ul yig'labon zor,
Chu taqrir aylamay ko'p topib ozor.
Bu yanglig' chunki hamdam torti o'zni,
Rafiqu yoru mahram topti o'zni.
SO'pub holin harifi chobuk andin,
Chekib sirrini nozuk-nozuk andin.
Chu bebok erdi ishq boda g'ammoz,
Ochib ul mast oshiq rardai roz.
Nekim Shorur so'z so'rsa nihoni,
Nihoni aylar erdi voqif oni.
Tora boshladi soyil chun javobin,
Savoli yuzidin ochti niqobin.
Dedi: «Avval najodu gavharing de,
Yana holingni ayta kishvaring de».
Dedi Farhod: «Qo'y kishvar hadisini,
Unutqil asl ila gavhar hadisini.
Manga ul nuktadin behbud yo'qtur,
Eshitmaktin sanga ham sud yo'qtur.
Vale so'rdung chu holimdin fasona,
Sanga bir mujmale aytay nishona».
Muni ham urdi na'li bozguna,
Ishidin bo'yla ko'rguzdi namuna
Ki, men dilxastai zoru balokash,
Burun el yanglig' erdim shodu dilxush.

Bori ishdin ibodat ixtiyorim,
Salohu zuhd ila taqvo shiorim.
Manga bir tun baloye bo'ldi tori,
Muqavvas ko'kdin o'qi tegdi kori.
Tushumga kirdi bir farxunda kishvar
Ki, ko'rmaymen anga monanda kishvar.
Nishoni ulcha ko'rmish erdi bir-bir,
Anga borin yako-yak qildi taqrir.
Yetishtikim degay ul mohi dilxoh,
Dey olmay bexud o'ldi tortibon oh.
Bilib Shorur aning holin kamohi,
Bo'lub jon birla oning choraxohi.
Boshin o'z ko'ksiga qildi hamog'ush,
Dimog'ig'a keturdi sa'y ila hush.
Ul el tortib aning ruxsorig'a may,
Bo'lub behush ichmakdin rayoray
Ki, har so'z kim debon ul ikki hamroz,
Alar fahm etmayin anjomu og'oz.
Ko'rub Shorur ul majma'ni bexud,
Qilib Farhod ishig'a sa'y behad.
Dedi: «K-ey zodi sarvi bo'stoni,
Va lekin torqon osebi xazoni.
Bu yanglig'kim sanga men hamdam o'ldum,
Bori maxfiy ishingga mahram o'ldum.
Hamonu bu emish Tengriga taqdir
Ki, qilg'aysen manga holingni taqrir.
Hamul ganjeki bo'lmishdur umiding,
Yetishgay quflig'a mendin kaliding.
Yema g'amkim bu yerkim deding oni,
Sarosar vasfig'a berding nishoni
Ki, yo'q ul nav' dilkash yer jahonda,
Ko'rubmen oniyu bo'lmishmen onda.
Havosi jonfizo, gul anda xirman,
Nazohatda Eramdek, oti — Arman.
Borur bo'lsang sanga hamrahliq aylay,
Demay hamrahliq, chokarliq aylay.
Ko'rub Farhod mundog' nuktaovar,
O'zi baxtidin etmas erdi bovar.
Degan afsonani fahm etti Shorur
Ki, bovar aylamas ul zor mahjur.
Dedikim: «Chun inonmassen kalomim,
Sanga sobit qilay andoqki komim».
Chiqardi safhavu kilkin qalamzan,
Hamul yer suratin bo'ldi raqamzan.
Aningdek qildi tarh ul naqshi diljo'
Ki, yo'q erdi tafovut bir sari mo'.
Chu Farhod ul raqam nazzora qildi,
Aning da'vosi chin erkonna bildi.
Torilg'och do'st mulkidin nishoni,
Yiqildi mast tortib do'stgoni.
Ketur soqiy, manga ishrat ayog'in
Ki, davron berdi maqsudim so'rog'in.

Meni chun qildi mohi armani zor,
Chekay bir necha sog'ar armanivor.

XXX

Farhodning Shorur dasht raymolig'i, balki rahnamolig'i bila Yaman mulkidin Arman kishvarig'a azimat qilg'oni va Armanning Eramoso sabza va rayohinidin g'unchadek ko'ngli gul-gul ochilg'oni va Armaniya tog'i kamarida xoro qozodurg'on el ajzin Ko'rub ul kayfiyatin sO'pub xoro qozorg'a kamar chust etgoni va bu xabarning chustu shirin Mehinbonu bila Shiringa yetgoni

Bu vodiy qat'ida farxunda hodi,
Aningdek ko'rguzur maqsad savodi
Ki, chun Farhod ochti uyqudin ko'z,
Kelib yodig'a Shorur aytqon so'z.
Hamul kog'azki bo'ldi naqshrayvand,
Chekib tarhi hamul kishvarga monand.
Hanuz etmay qarong'u ketmak ohang,
Havo ko'zlarda erdi surmagi rang.
QO'pub Shorning qoshig'a bordi,
Ayog'in o'pgali boshig'a bordi.
Tovushidin aning uyg'ondi Shorur,
Topib tun zulmatida bul'ajab nur.
Dedi: «K-ey dard ila ishq ahli shohi,
Izing xayli muhabbat qiblagohi,
Bu kelmakdin sanga ne multamasdur,
g'araz xud kecha o'tgan so'z emasdurg'»
Chu o'tkan so'zni Shorur ayladi yod
Ayog'iga aning bosh qo'ydi Farhod
Ki: «Yey jon maqsadi dilkash rayoming,
Ko'ngul maqsudi ruhafzo kaloming.
Hamul savdo bila ko'nglumgadur sud,
Hamul so'zdur hazin jonimga maqsud.
Vafo va'dangg'a fosh etmak keraksen,
Degon so'z boshig'a yetmak keraksen.
Eshitgach oni Shoruri yagona,
Dedi: «K-ey tal'ating sham'i zamona.
Sen ersang hamrahim jannat durur yo'l
g'araz bu ersa, bismillah, ravon bo'l».
Yetib Shorur yo'l azmig'a ohang,
Aning hamrahlig'in Farhodi diltang.
Qadamda ko'rguzub ul toza damliq,
Bu aylab soya yanglig' hamqadamliq.
Kesarlar erdi yo'lni gom-bargom,
Yurub manzil-bamanzil tutmay orom.
Bo'lub Farhodg'a Shorur munis.
Tutub oning bila sayr ichra majlis.
Gahe hamrahliq xosiyatidin,
Gahe hamreshalik jinsiyatidin.
Gahe ul safhani ilgiga olib,
Nazar boshtin-ayog' tarhig'a solib.
Xayolig'a tuman ming ofarin deb,

Raqam qilg' onni rashki naqshi Chin deb.
Qilib daxl ishta andoq har zamoni
Ki, bu ham naqshrardoz onglab oni.
Bu yanglig' muddati yo'l qildilar tay
Ki, Arman kishvarig'a qo'ydilar ray.
Dedi Shorur: «Kel, ey farxunda yovar,
Budur sen tushta ko'rgan mulku kishvar.
Tamosho aylayu bo'lsun xiroming,
Yo'luqquncha talab qilg'on maqoming».
Chu Farhod etti ul so'zni taaqqul,
Urar erdi qadam aylab taammul;
Iki-uch kun chu bo'ldi ehtiyoti,
Radidor o'ldi bir kun ko'p nishoti
Ki, bo'ldi ollida bir dasht raydo
Ki, aqlin tushta aylab erdi shaydo.
Hamul sabza, hamul savsan, hamul gul,
Hamul gullarning atrofida bulbul.
Yetib taqvo ko'zin tufrog'i xiyra,
Yeli aylab xirad sham'ini tiyra.
Ko'runub qayda boqsa ul balojo'y,
Gulu xoru giyohi oshnoro'y.
Sola boshladi har dam rora ko'ngli,
Yetib har lahza za'f ovora ko'ngli.
Balo vodisig'a solib qadamni,
Malolat avjig'a tortib alamni
Dedi Shorurg'a: «K-ey yori hamdam,
Sanga hamdamlig oyini musallam.
Hamul vodiya gardunsoy xoro
Ki, ko'rmish erdim o'ldi oshkoro.
Yaqinroq manga hamrah bo'lg'il emdi,
Mening holimdin ogah bo'lg'il emdi».
Hamul xayleki g'avg'o aylamishlar,
Qozarg'a tosh alolo aylamishlar.
Tilar ul sori yetgay joni mahjur,
Ravon mayl ayladi ul sori Shorur.
Yetishtilar ul ikki oshnovash,
Anga tegruki ul xayli jafokash
Guruhe erdi dardu dog' ichinda,
Arig' qozmoqqa shog'il tog' ichinda.
Aningdek xorani kesmakda ojiz
Ki, ko'rmay kimsa andoq ajz hargiz.
Iki yuz xorabur ilgida tesha,
Urub ul tesha tosh uzra hamesha.
Va lekin o'yla qattiq erdi xoro
Ki, gar yuz tesha tegsa bemadoro.
Kesilmay bir naxudcha tosh chog'liq,
Naxudcha demakim, xashxosh chog'liq⁽¹⁾.
Iki yuz ustod uch yil qilib kin,
Zamone tinmayin urmoqta metin.
Qozilib ikki-uch yuz qori⁽²⁾ xora,
Qolib oning ko'ri ham nimkora.
Alar qon yig'labon mundog' anodin,

Vale sarkorlar tinmoy jafodin.
Nazar qildi chu ul holatg'a Farhod,
g'amin o'ldi Ko'rub ul nav' bedod.
Kirib ul xayli mazlum ichra g'amgin,
Hiloliy qoshlarig'a g'ussadin chin.
Dedi: «K-ey men kibi xayli balokash,
Falakdin ko'nglungiz mendek mushavvash!
Bu mehnatkim chekarsiz rozin ayting,
Hamul anjom ila og'ozin ayting
Ki, nevcundur bu ranju ibtilongiz,
Qachondindur falakdin bu balongizg'
Ko'rub sizni tutun boshimg'a oshti,
Tutun nekim, ichimg'a o't tutoshti».
Ko'rub ul xayl aning farrux jamolin,
Eshitib bo'yla ruhafzo maqolin.
Shukuhidin bo'lub hayronliq elga,
Maqolotida sargardonliq elga.
O'pub yer, dedilar ul xayli g'amnok
Ki: Ey Ruhul-amindek⁽³⁾ gavharing pok.
Yaqin ermas malaksen yo basharsen,
Xudo yoringki, bas oliy guharsen.
Malak xorijsda gar ko'rmaydurur biz,
Seningdek xud bashar ko'rmaydurur biz.
Vujudung ko'rmasun g'am ranju tobi,
Nekim so'rdung budur oning javobi
Ki, bu kishvardakim rashki jinondur,
Bukun ismatranohe hukmrondur
Ki, Afridun sari borur nasabda,
Erur Jamsheddin ortuq hasabda.
Agarchi soya solmas boshig'a toj,
Va lekin tojvarlardin olur boj.
Belin garchi kamar tormay kamohi,
Vale zarrin kamarlardur sirohi.
Bu yanglig'durki fahm etting sifotin,
Mihinbonu debon davr ahli otin.
Bu kishvar ichra o'ttuz-qirq qo'rg'on,
Bori ko'k hisnidin⁽⁴⁾ burjin oshurg'on.
Aning hukmidadur bemehnatu ranj,
To'lo har yerda Qorun ganjidek ganj.
Tajammul xaylida imkondin ortuq,
Necha yil fikrat etsa ondin ortuq.
Jahondin xotiri ozodasi bor
Ki, bir gulchehra xoharzoda⁽⁵⁾si bor.
Harimi iffat ichra shoh ul ermish,
Sirehri ismat uzra moh ul ermish.
Ani ham vashf etardin bahramiz yo'q,
Otin dog'i tutarg'a zahramiz yo'q.
Yuzin ko'rmaydur oning odamizod,
Magar bir necha gulrux sarvi ozod.
Kim oni ko'rsa gashtu sayr ko'rmas,
Ani ko'rgan kishini g'ayr ko'rmas.
Yuzi gul, kirpigi derlar tikandur,

Ne bor andoqki hargiz bor ekandur.
Mihinbonu ko‘p aylab ehtiromin,
Yasabtur jon uyi ichra maqomin.
Yuzi birla qilur bazmini gulshan,
Aning birla ko‘rar olamni ravshan.
Bu tog‘ekim aning vasfidadur tul
Ki, bordurbiz ani qozmoqqa mashg‘ul.
Kelibdur bir boshi sharqi shamoyil,
Yana bir boshi g‘arbi sori moyil.
Oqar sharqisida bir chashma holi,
Suyi ul nav‘kim hayvon ziloli.
Debon «Ayn ul-hayot»⁽⁶⁾ ul chashmani xayl
Ki, o‘lgon ichsa aylar jon sari mayl.
Gahi ul hur bu sori qo‘yar gom,
Pari sarchashmada tutqondek orom.
Parilar birla aylab azmi ishrat,
Tuzarlar anda gohi bazmi ishrat.
Erur g‘arbida ul mahvash makoni
Ki, holo Armaniya derlar oni.
Yeridur nazhat ichra jannatoso,
Aning yonida tog‘i charxfarso.
Erur bu nav‘ ul mahvash xayoli
Ki, ul manzilda solg‘oy qasri oliy.
Muhayyo borchu rangu bo‘yi oning,
Vale ustida yo‘qtur suyi oning.
Muhandislar nechukkim charxi sayyor,
Yugurtub chashma suyi sori tayyor.
Topibkim bir arig‘ qozilsa diljo‘,
Yetar ul hur qasri olig‘a suv.
Vale ul chashma to bu qasri ofat,
Topibdur o‘n yig‘och⁽⁷⁾ chog‘liq masofat.
Bu jadvalkim chekibdurlar apoda,
Ariq qozmoq qilibdurlar ipoda.
Buyurmishlar bu xayli notavong‘a,
Balo tog‘ida jam‘i xasta jong‘a
Ki, aylab chok metin birla xoro,
Ariq qilg‘oylar andoq oshkoro —
Kim, ul oriqqa har kim suv keturgay,
Suv ul ayvong‘acha turmay yugurgay.
Bu xoro tesha birla bo‘lmas afgor,
Nechukkim tesha, metin aylamas kor.
Erur uch yilki jon tortib hamesha,
Usholmoy qolmadi metinu tesha.
Mashaqqatdin yigitni el qori der
Ki, qozilmish iki-uch yuz qori yer.
Bu yanglig‘ birla umri Nuh torsoq,
Badanda ko‘rrak ondin ruh torsoq.
Chu mehnatning hadu royoni yo‘qtur,
Tuganmaklik bu ish imkoni yo‘qtur.
Gahi faryodu afg‘oni chekarbiz,
Gah ish qilmoq uchun joni chekarbiz.
Emas bu tesha urmoq ishga darxurd,

Kecha-kunduz qoqarbiz ohani sard9.
Nechakim zohir etsak uzri ma'qul,
Alar ollinda ermas uzr maqbul.
Bu erdi holimizkim torti ta'vil,
Bu ham ijmol birla, yo'qki, tafsil».
Chu kayfiyatni ma'lum etti Farhod,
Alar hollig'a ko'ngli bo'ldi noshod.
Dedi: «Bu necha mazlumi sitamkash,
Falak bedodidin bo'lg'on alamkash
Ki, vayronlig'larida yuz xalaldur,
Agar qilsam madad voqe' mahaldur.
Hunarni asrabon netkumdur oxir,
Olib tufroqqamu ketkumdur oxirg'!»
Temurchidin tilab dam birla ko'ra,
Beliga bog'labon charmin tanura10.
Dam uchin ko'rag'a chun mahkam etti,
Ravon to'kti ko'mur, dog'i dam etti.
Ko'murni qildi chun axgar nekim bor,
Tilab metinu tesha harnekim bor.
Solib axgar aro borin qizitti,
Necha afzor qildi chun eritti.
Har o'n-o'n beshni bir metin qilib rust,
Yana ham onchani bir teshai chust.
Necha gurza, necha sunboda aylab,
Kamar qozmoq ishin omoda aylab.
Nihoniy borchag'a andog' su berdi
Ki, Qorandin nihon o'rganmish erdi11.
Taraddudg'a solib oni bu ahvol,
Ulusni girdida hayrat qilib lol.
Savole aylay olmay kimsa bir so'z,
Shukuhidin tikib bori anga ko'z.
Chu xoli ayladi afzordin el,
Ravon xoro kesarga bog'ladi bel.
Kirib oriqqa qozmoq ayladi mayl,
Qozoboshladi qumni o'ylakim sel.
Kesib har teshasi qilg'och xaroshi,
Falak rili yukidek rora toshi.
Chu metin zarbidin aylab siteza,
Qatiq xoroni aylab reza-reza.
Aningdek teshadin sekrib ushoq tosh
Ki, nozir bir yig'ochdin qochurub bosh.
Uchub yetkanda zarbi dasti oning
Ki borib o'n yig'och farrasti oning12.
Hamul kun-o'q daleri xorabur gov,
Muhayyo qildi xoro ichra bir nov
Ki, uch yil ikki yuz xorobur ustod,
Ola olmay ham oncha xoradin dod.
Hunar mundog' chu zohir ayladi ko'b,
Tushub ul tog' aro el ichra oshub.
Bo'lub ham korgar, ham korfarmoy,
Mihinbonu qoshig'a dashtraymoy
Ki, qilg'aylar bu ishkim ko'rdilar naql,

Inonmas garchi oni ko'rmayin aql.
Ketur soqiy, manga ul la'li rangin
Ki, tushti g'am yuki ko'nglunga sangin.
Aningdek mayki, chun og'zimg'a yetkay,
Ichimda dardu g'am toshin eritkay.

XXXI

Farhodning teshasi toshni pora-pora qilmog' bila tog' bag'rig'a kov-kov solg'on sadoni Shirin eshitgoni va quyosh tog'din tulu' qilg'ondek ul ko'hi balo sarvaqtig'a yetgoni va aning metini lam'asining barqi munung xorodek ko'nliga asar etgoni va quyosh tufroqqa nur sochqondek ul xokiya mehr zohir qilg'och, aning tufrog'dog'ilardek o'zidin ketgoni va umri quyoshi boshig'a kelgach aning hayoti sham'i o'chg'oniga Shorning sham'dek kuyub yig'lab boshig'a o't chiqorg'oni va o'lukni mahdg'a solg'ondek ul quyosh oni tufrog'din ko'tarib bihisht oso manzilig'a olib borg'oni

Xabar berguchi sarrofi guharrosh,
Bu yanglig' ayladi naqdi xabar fosh
Ki, chun ul xaylni hayrat qilib dang,
Qilibon Armaniya sori ohang.
Boqib Farhodning kesgan toshig'a,
Xabar yetkurdilar Bonu qoshig'a
Ki, mundog' navjavone bo'ldi raydo
Ki, bo'ldi ko'rmokidin xalq shaydo.
Bu yanglig' xora kesmak qildi bunyod
Ki, qilmoq mumkin ermas odamizod.
Jahon ahlidek ermas vaz'u tavri,
Bir andoq ko'rmagan aflok davri.
Malakvash odamidur ko'hmonand,
Kesakdur teshasig'a ko'hrarkand.
Nekim ko'rganni kelganlar yako-yak,
Turub arz ettilar beshubhau shak.
Mihinbonu eshitgach hayrat etti,
Inonmay bir zamone fikrat etti.
Xabarg'a chun ayon bo'ldi tavotur,
Ishondi, lek oni eltib tahayyur.
QO'pub gulrux harimin qildi ma'vo.
Nechukkim ravzai jannatni Havvo⁽¹⁾.
Dedi: «K-ey bog'i umrum sarvi nozi,
Harimi xilvatim sham'i Tirozi.
Ko'ngul mehri uzoring birla xursand,
Soching har torig'a jon rishtasi band.
Eshitkim, turfa roze kelturubmen,
Hadisi dilnavoze kelturubmen.
Seni Haq xo'blardin qildi chun fard,
Erur bori ishing o'zungga darxurd.
Arig' qozmoqnikim hukm aylamishsen,
Qatiq toshlarni qozsunlar demishsen.
Bu ham bir ish dururkim qilmamish xalq,
Muningdek ish qilurni bilmamish xalq.
Agarchi sa'b edi boshtin-ayog'i,
Qazo sahl etkon ermish oni dog'i.

Birov, derlarki, raydo bo'lg'on ermish,
Qiyomat oshkoro bo'lg'on ermish».
Eshitgandek ani tavru shiorin,
Eshitturdi Pari raykarg'a borin.
Ki uch yilda ne ish butmish sarosar,
O'zi bir kunda qilmishdur barobar.
Mihinbonu chu bu roz etti ifsho,
Parivash ayladi mayli tamosho.
Dedi: «Ul yon janibat⁽²⁾ surgulukdur,
Bu ish gar voqe' o'lsa ko'rgulukdur.
g'animatdur ani ko'rmak kishiga,
Tamosho aylamak qilg'on ishiga.
Erur alhaq ajoyib mehmone
Ki, Tengri bizga yetkurmishdur oni.
Bu qushkim muhtaloyi dom o'lubtur,
Bu gulshanda anga orom o'lubtur.
Balo ichra farog'i birla kelmish,
Tuzoqqa o'z ayog'i birla kelmish.
Zaruratdur anga qilmoq rioyat
Kim, ul bizga keraklikdur bag'oyat.
Arig'kim muzdig'a yuz ganj berdim,
Suyi kelmay ilik ondin yub erdim⁽³⁾.
Bihamdillahki, Haq yetkurdi komim
Ki, mundoq kimsa bo'ldi saydi domim».
Tilatti no'shlab ta'jil ila ot,
Ravon bo'ldi Mihinbonu dag'i bot.
Sumanbar xizmatida to'rt yuz qiz
Ki, otlanmas edi hargiz bularsiz.
Bor erdi bodroyi rangi gulgun,
Qolib andin yururda xingi gardun.
Anga pokib hamisha ul Parivash,
Bo'lub ul devraykar ham Parikash⁽⁴⁾.
O'zi gulrangu gul monand zoti,
Bo'lub Gulgun⁽⁵⁾ xaloyiq ichra oti.
Jahon bog'ida yo'q ul bodrodek,
Bo'lub gul bargin elturga sabodek⁽⁶⁾.
Keturdilar bu xingi⁽⁷⁾ bodraymoy,
Ravon mindi shafaq gulguniga oy.
Xiromon bo'ldi ul yon sarvi ozod,
Rikobida hamul xayli Parizod.
Surub ul sori xushvaqtu tarabnok
Ki, Farhod aylar erdi xorani chok.
Mihinbonu dog'i hamrahlig' aylab,
Sumanbar holidin ogahlig' aylab.
Keyindin qavm ila xayli shitobon,
Qilib har soridin qat'i biyobon.
Parivash devzodin surdi chun tez,
Gul uzra sarsar o'ldi shabnamangez.
Yetishti raxsh uza ul nav' cholok
Ki, gardun tavsanida mehri aflok.
Tushub har yon musalsal zulfi bandi⁽⁸⁾,
Bo'lurg'a xoraafkanlar kamandi.

Kamand o‘lmayki, ikki shomi dayjur,
Apoda farq etib bir xatti kofur.
Bo‘lub me’jarda ul mushki siyahtob,
Qaro shomiki yorqay oni mahtob.
Yuzi atrofida durri laoli,
Quyosh davrida axtarlar misoli.
Ne durkim sekretib bu charxi gardon,
Quyoshning chashmasidin qatra har yon.
Iki qoshi hiloli fitnaangez,
Yozilg‘on ko‘p ul oy boshida xunrez.
Mudom aylarga qon to‘kmak kengoshi,
Bo‘lub ikkisining rayvasta boshi.
Bu xunrez ittifoqig‘a qilib jahd,
Yuzidin mushaf ochib qilg‘oli ahd.
Ko‘zi islom eliga topibon dast,
Yotib mushaf yuziga kofiri mast.
Bo‘lub sihat olurda goh ranjur,
Bo‘lub gah ayni usrukluhta maxmur.
Ko‘zi behol xoboludliqdin,
Labi maygun sharoboludliqdin.
Ne ikki anbaroso zulf vah-vah,
Ne ikki jonfizo lab, Alloh-Alloh.
Shakardek lab, vale yo‘q tuz kam anda,
Tuzekim qandi olam-olam anda.
Bu yanglig‘ qand ila tuz kimsa bilmay
Kim, ul hayvon suyi ichra ezilmay.
Savodi xoli o‘g‘riliqqa monand,
Kelib kunduz kuni eltur uchun qand.
Olib shirinliq, ammo avd etar dam,
Ayog‘lari bo‘lub shakkarda mahkam.
O‘g‘urlarda tuzu shakkar nihoni,
Shakar tutmish va yo tuz tutmish oni.
Yengi gulzorida ko‘p rang ila bo‘,
Labi ayn ul-hayotidin ichib suv.
Ravonrarvar yuzining toza vardi
Ki, hayvon chashmasidur obxo‘rdi.
Og‘iz ustida burni turfa timsol,
Tutub yonida manzil hinduyi xol.
Qo‘yub ul hinduyi tojir sifoti,
Shakar tungida⁽⁹⁾ Hinduston naboti.
Naboti Hind yo‘qkim, g‘unchai gul,
Qilib devona Aqli Kullni bilkul.
Kumushdek rangi nasrinfomi oning,
Kumushdin g‘unchadek andomi oning.
Bo‘lub har kirriki bir no‘gi xoma,
Qorortib qatl uchun yozmoqqa noma.
Varaq aylab anga lavhi uzorin,
Qorortib olam ahli ro‘zgorin.
Qadi ozoda jannat savsanidek,
Yuzi gul, lek o‘zi gul xirmanidek.
Harorat otashin la’lidin oshib,
Hamul gul xirmanig‘a o‘t tutoshib.

Sharar qilg'och ul o'tdin mayli aflok,
Quyosh boshdin-ayog'in o'rtabon pok,
Zaqan davrida andoq xatti mavhum
Ki, qilg'ay oni solim savq ma'lum.
Nechukkim mehr yonida hiloli,
Ko'runur yo ko'runmasdin xayoli.
Bu davrikim ani tasvir etib vahm,
Og'izni nuqtasi taqdir etib vahm.
Quloqda durri nobi gavhari ham,
Qamar davrida Zuhra, Mushtari ham.
Qadu oraz bila shamshodu gulfom,
Ne shamshodu ne gul, sarvi gulandom.
Qadi ruh ofati chobukluk ichra.
Beli jon rishtasi nozukluk ichra.
Bo'yu jismin deyoimon quchqu yanglig',
Paridek chustluqdin uchqu yanglig'.
Labidin jon tomib bisyor-bisyor,
So'zidan shahd oqib xirvor-xirvor.
Labidin tomibu oqib latofat,
Yuzidin oqibu tomib malohat.
Bo'yida hullalardin ruh olib qut,
Vale alvonidin yuz aql mabhut.
Qilib kirrik o'qidin tiyrboron,
Nechukkim tog' aro abri bahoron.
Labining har so'zi yuz jong'a ofat,
Sochi har tori ming imong'a ofat.
Bu yanglig' qotiloso kelsa ko'zga
Yo'q ish oh urmoqu o'lmoqdin o'zga.
Yururda raxshi aylab tog'ni rast,
O'zi ot uzra jomi husnidin mast.
Falak raxshida mehri xovaridek,
Ne raxshu mehr, dev uzra Paridek.
Qayonkim tavsantin aylab ravona,
Yiroqtin alhazar aylab zamona.
Bu yanglig' surdi xopoko'b tavsan,
Anga tegruki erdi xoraafkan.
Biyikrak chiqtiyu har sori boqti,
Zamin birla zamonni o'tqa yoqti.
Ne ko'rdig' Xora ichra xorakove,
Qozib xopoda metin birla nove.
Dema nove, ne nove qaysi xoro,
Bo'lurcha o'n tegirmon suvg'a majro.
Qilib xorog'a barnoye siteza,
Urub zarb aylar erdi reza-reza.
Ne barnozod⁽¹⁰⁾, sarvi bo'stoni,
Ko'rub davrondin osibi xazoni.
Shukuhidin bo'lub xoro haroson,
QO'pub metinining ollidin oson.
Muqavvas qoshida chin, og'zida band,
Qadin g'am tog'i aylab qavs monand.
Biyikrak haykali ahli zamondin,
Fuzunroq shavkati rili damondin.

Boshida tojvarlik farri raydo,
Yuzida saltanat nuri huvaydo.
Ayog'ig'a sinib xori mazallat,
Boshini sindurub sangi mashaqqat.
Jabinida muhabbat dardi zohir,
Uzori uzra g'urbat gardi zohir.
Tanida benavolig'din asarlar,
Yuzida oshnolig'din xabarlar.
Qo'lida teshaye, yo'q teshakim, gurz,
Bo'lub tufroq aning zarbidin Alburz.
Ko'rub Shirinni hayrat lol qildi,
Taajjub bir yo'li behol qildi.
Ko'rungach ko'zga mundoq chehri oning,
Ichiga soldi sho'rish mehri oning.
Gahe ashki yugurdi shiddatidin,
Gahe ko'ngli buzuldi mehnatidin.
Ochilmasdin burunroq rardai roz,
Yaqinroq surdiyu so'z qildi og'oz.
Labi la'lini gavharrosh qildi,
Bu yanglig' nukta durrin fosh qildi
Ki: «Yey nodir yigit ofoq ichinda,
Yagona charxi nili toq ichinda.
Ayon holingda ko'r-ko'p bulajabliq
Ajabdin ham ajab ranju taabliq.
Ne sen o'xshab jahonda bir kishiga,
Ne qilg'on ishing o'xshar el ishiga.
Bu ishkim, biz demay bunyod etibsen,
Bag'oyat ko'nglumizni shod etibsen.
Bo'lur erduk husuli ichra ojiz,
Hunar ermas, qo'lung ko'rguzdi mu'jiz.
Agar yuz qarn uzroyin bo'loli,
Netib bir kunchilik uzring qo'loli.
Ishing uzrida yuz bizdek o'tongay,
Ne bizdin, Tengridin ollingg'a yong'ay».
Tilatti bir tabaq birla javohir,
Dedi: «Muzdung emas, ey ishda mohir!»
Qo'lub uzr ul tabaq boshini ochti,
Javohirni aning boshig'a sochti.
Parivash bu fasohat birla maftun,
O'zidin bexabar Farhodi majnun.
Yiqib jismini anfosi shitobi,
Teshib ko'ksini ko'ngli iztirobi.
Tani titratmadin orom tormay,
Bu beoromliq anjom tormay.
Dedi: «Jonrarvar anfosingdin o'ldum,
Unungdin, umr ranjidan qutuldum.
Ne anglaykim, qayu mahro' ekansen,
Ichim qon aylagan senmu ekanseng'
Meni g'urbat aro bechora etkan,
Diyoru mulkdin ovora etkan.
Chiqib jonim unungdin bo'lg'och ogoh,
Yuzungni ko'rmay o'ldum oh, yuz oh!»

Aningdek oh to'fonin chiqordi
Ki, mahvashning niqobi yelga bordi.
Ko'rungach ul jamoli olamoro,
Aning matlubi bo'ldi oshkoro.
Hamul erdiki maftun bo'lmish erdi,
Ko'rub ko'zguda majnun bo'lmish erdi.
Birovkim aks ko'rgach hushi ketsa,
O'zin ko'rgach ne tong, jon tarkin etsa.
Birovkim bo'lsa mayning zikridin mast,
Ne tong, ichkanda bo'lsa yer uza rast.
Chu Farhod ul Pari erkoni bildi,
Chekib o'tluq fig'on andoq yiqildi
Kim, ul holatda Shirin ko'rgach oni,
Kimon qildi magarkim chiqti joni.
Aningdek chekti ohi otasholud
Ki, oyni abr aro yoshurdi ul dud.
Chu ul sham'i vafoda qolmadi nur,
Yetib rarvonadek boshig'a Shorur.
Boshin qo'ynig'a oldi yig'labon zor
Ki: «Yey yo'q qismating juz ranju ozor!
Bas ermas erdi g'urbat dardu dog'i
Ki, o'chti bejihat umrung charog'i.
Vafo yo'lida ul manzilg'a yetting
Ki, bir ko'rmak bila jon tarkin etting.
Kamolu fazlu oyiningdin afsus,
Hayovu aqlu tamkininingdin afsus.
Zamiru ra'yi pokingdin darig'o,
Fig'oni dardnokingdin darig'o.
Qo'lungdin hayfu shastingdin dog'i hayf,
Shukuhu zo'rdastingdin dog'i hayf.
Qani farru shukuhu zo'rdasting,
Tavonolig' aro yuz ming shikasting.
Bashar xaylida sen bo'lmay malakson,
Nedin bo'lmas bori yer birla yakson.
Ne shah boshig'a afsar erding ekin,
Qayu afsarg'a gavhar erding ekin.
Ne kishvar tushti erkin motamingg'a,
Qayu el qoldilar erkin g'amingg'a.
Ne Xoqon so'gung ichra qoldi, oyo,
Qayu iqlim eli qo'zg'oldi, oyo.
Chekib ranjing manga g'am bo'ldi rodosh
Ki, hargiz ko'rماغay erdim seni kosh!»
Debon Shorur bu yanglig' fasona,
Sumanbar aylabon ashkin ravona.
Chu bu oshubig'a yuzlandi taskin,
Ani chorlab Mihinbonu va Shirin.
SO'pub Farhod holidin hikoyat,
Ul aylab bilgan ahvolin rivoyat.
Debon ul zor, Shirin zor yig'lab,
Mihinbonu dog'i bisyor yig'lab.
Ani mahd ichra solib xusravoyin,
Yonib o'rdularig'a zoru g'amgin.

Olib egniga mahdin nozaninlar,
Yurub ollida giryon mahjabinlar.
Solib bir borgah kunjida taxte,
To‘shab ul taxt uza shohona raxte.
Ani taxt uzra qo‘ydilar chekib oh,
Ne ul eldin, ne o‘z holidin ogoh.
Ketur, soqiy, sharobi bexudona
Ki, bexudluq bila bo‘ldum fasona.
Ajab behush o‘lubmen ishq aro bil,
Meni bir jom ila behushroq qil.